QƏDİM DİYAR

Beynəlxalq onlayn elmi jurnal

ANCIENT LAND

International online scientific journal

aem.az

AEM

ISSN: 2706-6185
e-ISSN: 2709-4197

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

QƏDİM DİYAR

Beynəlxalq onlayn elmi jurnal
İmpakt Faktor: 0.542

Cild: 3 Sayı: 2

ANCIENT LAND

International online scientific journal
Impact Factor: 0.542

Volume: 3 Issue: 2

Bakı – Baku
2021

Jurnal 31.01.2012-ci ildə
Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyi
Mətbu nəşrlərin
reyestrinə daxil edilmişdir.
Reyestr № 3534

The journal is included in the
register of Press editions of the
Ministry of Justice
of the Republic of Azerbaijan
on 31.01.2012.
Registration No. 3534

Beynəlxalq indekslər / International indices

ISSN: 2706-6185
e-ISSN: 2709-4197
DOI: 10.36719

Redaksiyanın ünvanı
Az1073, Bakı şəh.,
Mətbuat prospekti, 529,
“Azərbaycan” nəşriyyatı,
6-cı mərtəbə

Editorial address
Az1073, Baku,
Matbuat avenue, 529,
“Azerbaijan” Publishing House,
6-th floor

Tel.: (050) 209 59 68
(055) 209 59 68
(012) 510 63 99

e-mail
qedim.2012@aem.az

DOI: 10.36719/2706-6185/04/5-9

Sayali Aziz Mammadova
Baku State University
master student
sayali.mammad@gmail.com

VOLUNTARY AND COMPULSARY PROCEDURES OF MARITIME DISPUTES. UNDER THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF SEA

Abstract

This article focuses on analysis of the progressive dispute-settlement mechanism embodied in the United Nations Convention on the Law of the Sea. Special attention is given to the general international law principle of peaceful settlement of international disputes and its reflection in the procedures under consideration.

The research is based on the relevant conventional provisions. Conventions provide not only consensual but also binding dispute resolution procedures.

Keywords: *law of the sea, fight, peaceful settlement of international disputes, war, The United Nations Convention on the Law of the Sea*

Səyalı Əziz qızı Məmmədova
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
sayali.mammad@gmail.com

Dənizlərin könüllü və məcburi prosedurları. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dəniz Haqqındakı Konvensiyası üzrə mübahisələr

Xülasə

Bu məqalə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dəniz Hüququ üzrə Konvensiyasında təcəssüm olunmuş mütərəqqi mübahisələrin həlli mexanizminin təhlilinə yönəlmişdir. Beynəlxalq mübahisələrin sülh yolu ilə həllinin ümumi beynəlxalq hüquq prinsipinə və onun baxılan prosedurlarda əks olunmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Tədqiqat müvafiq konvensional müddəalara əsaslanır. Konvensiyalar mübahisələrin yalnız konsensual deyil, həm də məcburi xarakter daşıyan həlli prosedurlarını nəzərdə tutur.

Açar sözlər: *dəniz hüququ, mübarizə, beynəlxalq mübahisələrin sülh yolu ilə həlli, müharibə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dəniz Hüququ Konvensiyası*

Introduction

Since the end of the XIX century procedures for the settlement of international disputes have been based on the “peaceful settlement” principle. The primary international legal instruments comprise inter alia the International Conventions for the Pacific Settlement of Disputes adopted in the Hague in 1899 and 1907. Both documents relied on arbitration, good offices, mediation, inquiry and conciliation as the most preferable mechanisms for international conflicts resolution (Convention for the Pacific Settlement of International Disputes and Convention for the Pacific Settlement of International Disputes, 1899).

Being of the general character the abovementioned procedures were used as a central point for the recent establishment of dispute settlement mechanisms under specific treaty regimes. One of such particular examples is provided for by the United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 (hereinafter the UNCLOS) (United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982).

With this respect it is worth to mention that States for the first time agreed on the procedures for the settlement of the law of the sea disputes in 1958 at the First United Nations Conference on the Law of the Sea. Settlement of fishery disputes was regulated by the Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, 1958 (Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, 1958) while settlement of all other disputes "arising out of the interpretation or application of any Convention on the Law of the Sea of 1958" fell under the procedures of the Optional Protocol of Signature concerning the Compulsory Settlement of Disputes (Optional Protocol of Signature concerning the Compulsory Settlement of Disputes, 1958). However, the fact that none of these procedures proved to be effective led to the elaboration of the new dispute settlement mechanism.

Two basic principles of dispute settlement can be identified from the provision in Section 1 (UNCLOS). First, states parties are obliged to settle disputes by peaceful means. This obligation becomes clear from an analysis of Articles 279, 283 and 285. Secondly, states parties have been granted high degree of flexibility in choosing the means to settle their disputes. This theme can be identified from an analysis of Articles 280, 281, 282 and 284 (Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, 1992: 229).

Article 279 stipulates that the basic obligation of states parties is to settle all disputes that concern the interpretation or application of the LOSC by peaceful means. Article 283 obliges states parties to a dispute to initiate and maintain an effective system for exchange of views and talks with regard to the settlement of disputes. Article 285 provides that entities other than states are free to have recourse to the provisions under this Section to peacefully settle their disputes arising pursuant to Section 5 of Part XI (Boyle, 1997: 210).

Under the second theme of flexibility as identified in Section 1, states parties are free to choose the mode they may adopt in settling a dispute as long as the means are peaceful. Article 280 stipulates that states parties may at any time mutually agree to refrain from using the dispute settlement provisions of the LOSC and settle a dispute between them by any peaceful means of their choice. Under Article 281, if the parties agree to settle a dispute by any peaceful means of their choosing, the procedures under Part XV can only be invoked if no settlement is reached, and the agreement between them excludes no further procedure. Further, if the parties have agreed on a time limit, Part XV procedures can be utilised only on the expiry of the time limit (Jonathan, 1994: 121).

Article 282 provides for a situation where disputant states parties are also signatories to an agreement of a general, regional or bilateral nature. If under such agreement they have bound themselves to use a dispute settlement procedure that would entail a binding decision, such a procedure would have precedence over those in Part XV of the LOSC. As will be seen later in this chapter, it is this provision that proved to be a hurdle for the jurisdiction of an Annex VII arbitral tribunal in the Southern Bluefin Tuna Case – Australia and New Zealand v Japan (Erasmus, Gerhard, 1986).

Article 284 provides that any party to the dispute may invite the other to submit the dispute to conciliation. However, if the other party rejects the invitation or abstains from accepting it by its inaction, the process fails. In a case where the invitation is accepted, it is again left to the parties to choose the procedure to be adopted for the conciliation either under Annex V, section 1, or another conciliation procedure. Again, if the parties are unable to reach an agreement with regard to the procedure, the process is terminated midway and parties are free to initiate the compulsory procedures entailing binding decisions under Part XV, Section 2 of the LOSC, after an exchange of views (William, 1987).

In general, the abovementioned procedures are considered to be voluntary. Pursuant to Article 285 of the UNCLOS they inter alia apply to any dispute with respect to activities in the Area as well as mutatis mutandis to any dispute to which an entity other than a State Party is a party. Thus, relying on Article 279 it may be concluded that the means indicated in Article 33 (United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982) of the Charter are applicable to disputes arisen between

non-State entities as well as between such entities and States on the interpretation or application of the Convention.

Another progressive procedure was adopted in Section 2 of Part XV. Thus, pursuant to Article 286 any dispute concerning the interpretation or application of the UNCLOS, where no settlement has been reached by recourse to the abovementioned provisions, shall be submitted at the request of any party to a dispute to the court or tribunal having jurisdiction under this section. The relevant dispute settlement procedure is compulsory and entails binding decision. It can be invoked without necessity to conclude any additional agreement between the parties to a dispute, and the final decision may be rendered despite nonparticipation of the other party in the proceedings (Optional Protocol of Signature concerning the Compulsory Settlement of Disputes, 1958: 4-5, 12-14).

Nevertheless, the provisions of Section 2 are not absolute. Their application is limited subject to provisions of Articles 280-283 of the UNCLOS which entitle parties at their discretion to choose other peaceful means of dispute settlement and Section 3 of Part XV which gives the opportunity to exempt certain categories of disputes from the compulsory jurisdiction of the courts and tribunals under. Section 2.

Moreover, Article 287 provides options with regard to the choice of procedure. Parties to the Convention upon submitting a declaration are allowed to select a court or tribunal they prefer from the following list: the International Tribunal for the Law of the Sea (hereinafter the ITLOS), the International Court of Justice (hereinafter the ICJ), an arbitral tribunal constituted in accordance with Annex VII or a special arbitral tribunal constituted in accordance with Annex VIII for specified categories of disputes. Respective declaration can be submitted by a State Party when signing, ratifying or acceding to the UNCLOS or any time thereafter. In those cases when parties to a dispute have selected different procedures or one of the parties concerned has not submitted any declaration, arbitration under Annex VII was chosen to be an alternative. Otherwise, a dispute has to be submitted to the commonly agreed procedure. In every instance, the choice of procedure under Article 287 shall not affect the obligation of States Parties to accept the jurisdiction of the Seabed Disputes Chamber of the ITLOS pursuant to Part XI, Section 5 of the UNCLOS.

Whatever choice is made, a court or tribunal referred to above shall have jurisdiction over any dispute concerning the interpretation or application of the UNCLOS or of an international agreement related to the purposes of the UNCLOS, which is submitted to it in accordance with the agreement between parties to a dispute, that actually extends the scope of dispute settlement mechanism of the Convention comparing to provision of Article 279. In the event of a dispute with respect to the jurisdictional matters this issue has to be decided by the court or tribunal in question (Article 288). The ITLOS pending case Request for an advisory opinion submitted by the Sub-Regional Fisheries Commission (SRFC) is an illustrative example that addresses jurisdictional matters of the court (Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, 1992: 229).

In accordance with Article 290 the recognition of prima facie jurisdiction of one the courts or tribunals considered above may also be used as a basis for provisional measures prescription. For this purpose the urgency of the situation is crucial. Moreover, the relevant measures have to be requested solely by a party to a dispute and after the parties have been given an opportunity to be heard. Finally, provisional measures shall be aimed at preservation of the respective rights of the parties to the dispute or prevention of serious harm to the marine environment, pending the final decision (William, 1987) including those of the later constituted arbitral tribunal (Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States (1992: 23).

The prescription of provisional measures has to be distinguished from the procedure of the prompt release of vessels and crews addressed in Article 292 of the UNCLOS. Thus, prompt release procedures may be initiated by the flag State (8) or on its behalf (William, 1987) when detention was exercised under Articles 73 (2), 220 (7) and (8), 226 (1) "b" and "c" of the UNCLOS. With this question any court or tribunal agreed upon the parties may be addressed unless parties failed to reach such agreement within 10 days from the time of detention. In this event a court or tribunal accepted by the detaining State under Article 287 or the ITLOS will have jurisdiction of compulsory nature. In any case, the release shall be conducted without prejudice to any merits of

the case and only upon the posting of reasonable bond or other financial security determined by the court or tribunal. Parties to a dispute shall also take into account general provisions of Articles 291, 293, 295 and 296 of the UNCLOS.

Thus, all the dispute settlement procedures specified in Part XV of the UNCLOS are opened to States Parties as well as to entities other than States Parties when specifically provided for in the Convention.

Law applicable by the respective courts and tribunals shall comprise not only the UNCLOS but also other rules of international law not incompatible with the conventional provisions. Moreover, if parties so agreed the courts and tribunals are entitled to decide a case under their jurisdiction ex aequo et bono. Incorporation of this possibility into the UNCLOS dispute settlement procedures was based on Article 38 (Convention for the Pacific Settlement of International Disputes and Convention for the Pacific Settlement of International Disputes, 1899) of the Statute of the ICJ. Additional provisions on the applicable law appear in Article 21 of Annex III and Articles 24, 38 of Annex VI of the Convention.

In any events, the above analyzed dispute settlement procedures shall be invoked only after exhaustion of local remedies where this is required by international law. Exceptions are, for instance, when there is no adequate local remedy available in the State concerned, the dispute is of the purely interstate character or the procedure of the prompt release of vessels and crews shall be exercised pursuant to Article 292 of the UNCLOS. In these cases no exhaustion of local remedies is required.

As a result of dispute resolution a court or tribunal renders a decision which is considered to be final and binding between the parties in respect of this particular case.

However, not all disputes concerning interpretation and application of the UNCLOS are subject to the compulsory dispute settlement procedures of Section 2 entailing binding decision. The relevant exclusions and exceptions are contained in Articles 297 and 298.

Thus, Article 297 while guaranteeing protection of the basic freedoms and rights over the sea and other its uses under Section 2 of Part XV completely excludes number of disputes in the field of marine scientific research and fisheries from this compulsory adjudication leaving parties to a dispute with the right in these cases to invoke either Section 1of Part XV or conciliation procedures. In its turn, Article 298 entitles States Parties at the time of signing, ratifying, acceding to the UNCLOS or any time thereafter to declare exceptions to applicability of Section 2 of Part XV towards the settlement of particular disputes relating to maritime delimitations, historic bays or titles, military and law enforcement activities as well as disputes in respect of functions of the Security Council of the UN assigned by the Charter of the UN. Such declarations shall be made in writing and be deposited with the Secretary-General of the UN. After excepting on the basis of Article 298 a particular category of dispute such State Party loses its right to bring to compulsory adjudication such category of dispute against any other State Party even when the later has not made any similar declaration.

Moreover, not all of the exceptions under Article 298 are absolute. Disputes under subparagraph 1 (a) of this article if excepted are still subject to compulsory conciliation procedures. At the same time all three categories of disputes addressed as optional exceptions in Article 298 remain subject to Section 1 of Part XV. It is also important to emphasize that the validity and applicability of these exceptions shall not be judged by States Parties themselves but shall be thoroughly considered and decided upon by the relevant court, tribunal or conciliation commission in every case under consideration (see Article 288 (Jonathan, 1994: 227) and Article 13 of Annex V).

In any event, pursuant to the provisions of Article 299, derived from the general rule of Article 280, any dispute excluded or excepted under Articles 297 and 298 may still be submitted to compulsory adjudication or any other peaceful dispute settlement procedure by an agreement of the parties to a dispute.

In addition, the UNCLOS contains provisions regarding the settlement of disputes in Articles 186-191, 264, 265, Annexes V, VI, VII, VIII and Article 7 of Annex IX. They also have to be

considered thoroughly if any relevant dispute arises or particular judicial body is chosen for deciding on a case.

Conclusion

The adoption of the UNCLOS is a significant development in the settlement of the law of the sea disputes which relies on justice, peace and security. As an innovation, the Convention provides for dispute settlement procedures not only of consensual but also of compulsory nature. Aiming at the specialization of international adjudication, on the basis of the UNCLOS provisions a new international tribunal was established, i.e. the ITLOS. Moreover, certain dispute-settlement schemes embodied in the Convention apply to disputes which involve not only States but also other entities such as, for instance, international organizations parties to the Convention, International Seabed Authority and seabed mining contractors. In principle, a wide choice of forum and flexibility of the procedures offered by the UNCLOS if applied truly strengthen cooperation and friendly international relations among States Parties.

References

1. Convention for the Pacific Settlement of International Disputes and Convention for the Pacific Settlement of International Disputes (1899).
2. United Nations Convention on the Law of the Sea. (1982).
3. Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, 1958.
4. Optional Protocol of Signature concerning the Compulsory Settlement of Disputes, 1958.
5. Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States. (1992). Office of Legal Affairs, Codification Division, United Nations. 229 p.
6. Boyle, E. (1997). “Dispute Settlement and the Law of the Sea Convention: Problems of Fragmentation and Jurisdiction” 465 p.
7. Jonathan, I. (1994). “Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law” 227 p.
8. Erasmus, Gerhard (1986). “Dispute Settlement in the Law of the Sea”.
9. William, D. (1987). “Dispute Settlement in GATT”.

Received: 18.05.2021 Accepted: 17.07.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/10-15

Ильгар Имдат оглу Гасанов
Бакинский Государственный Университет
магистрант
ilqar-hesenov-9797@mail.ru

ПОНЯТИЕ И ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИЙ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Резюме

В статье рассматриваются понятие и характерные признаки киберпреступлений в современном международном праве, их виды и возможные способы их совершения. Понятия киберпреступность и киберпреступник в настоящее время используются достаточно широко в связи с произошедшим в 21 веке информационно-телекоммуникационным прорывом и стали неотъемлемой частью всех сфер жизни человека. Киберпреступность носит трансграничный характер. Поэтому преступники (особенно хакеры) могут совершать преступления из страны, где такая деятельность не является незаконной или отсутствует законодательство об этой деятельности.

Ключевые слова: *киберпреступление,международное право, транснациональные преступления, Интернет, ксенофобия, контент, конвенция*

Ilgar Imdat Hasanov
Baku State University
master student
ilqar-hesenov-9797@mail.ru

The concept and characteristics of cybercrimes in international law

Abstract

The article examines the concept and characteristic features of cybercrime in modern international law, their types and possible ways of their commission. The concepts of cybercrime and cybercriminal are currently used quite widely in connection with what happened in the 21 st centry information and telecommunication breakthrough and became an integral part of all spheres of human life. Cybercrime is cross-border in nature. Therefore, criminals (especially hachers) can commit crimes from a country where such activity is not illegal or there is no legislation on this activity.

Keywords: *cybercrime, international law, transnational crimes, Internet, xenophobia, content, convention*

Введение

Преступность в киберпространстве является одной из самых сложных проблем, с которыми международное сообщество сталкивается в последние годы в связи с развитием информационных и коммуникационных технологий.Возможности современных информационных технологий активно пытаются использовать организованные преступные сообщества и преступники-одиночки, что приводит к появлению новых видов преступных деяний - киберпреступлений. Представители криминалитета осуществляют незаконное вмешательство в работу компьютеров, систем и компьютерных сетей, осуществляют хищение, присвоение, вымогательство компьютерной информации, организуют удаленные атаки на информационные ресурсы, разрабатывают и распространяют компьютерные вирусы и т.д. По своему механизму, способам совершения и сокрытия эти виды преступлений имеют определенную специфику, они характеризуются высоким уровнем латентности и низкой раскрываемостью (Журавленко, Шведова, 2015: 66-67).

Особое место в этом плане занимает Интернет, правовой статус которого до сих пор четко не определен, а отлаженных механизмов государственного регулирования этого нового для юриспруденции феномена пока не существует. Подобное положение дел играет на руку преступному миру, оно способствует быстрой криминализации Интернета. Например, наркоторговцы и их клиенты все чаще заключают сделки в «закрытых» чат-каналах, защищенных от внимания посторонних программно-аппаратными средствами. Наркодилеры используют для отмывания доходов интернет-банки. Увеличивается число сайтов, принадлежащих организованным преступным группировкам, через которые они интенсивно обмениваются информацией (Белов, 2009: 116-117). С учетом современных процессов информатизации общества сфера компьютерных технологий используется как плацдарм для совершения многих преступлений, входящих в структуру киберпреступности. С одной стороны, речь идет о тех киберпреступлениях, которые непосредственно посягают на информационную безопасность личности, общества и государства (к этой категории относятся, например, несанкционированный доступ к компьютерной информации, модификация компьютерной информаци и др.) (Majidli, 2013: 112; Бородин, 2011: 217; Douglas, 2016: 17-20). С другой стороны, можно говорить о преступлениях, связанных с кибертехнологиями. Использование при их совершении информационно-телекоммуникационных систем характеризует киберпреступную направленность деяния (в частности, в данную группу входят кража, мошенничество, присвоение или растрата, совершенные с использованием компьютерных технологий, манипулирование рынком и проч.) (Семыкина, 2014: 49-54).

Несмотря на все эти существующие проблемы, в современном праве, о том числе в правовой доктрине, международном и внутригосударственном законодательстве до настоящего времени не выработаны единая терминология и единый подход к явлению и понятию киберпреступлении, употребляемому наряду с понятием компьютерная преступность.

В научных кругах, о том числе в отечественных и зарубежных изданиях и средствах массовой информации, преступления, совершаемые в компьютерных и телекоммуникационных системах, номинируются по-разному: компьютерные преступления, преступления в сфере высоких технологий, информационные преступления, киберпреступления, преступления в сфере безопасности обращения компьютерной информации, преступления в сфере компьютерной информации, кибербандитизм и др.

Термин «киберпреступность или киберпреступление» часто употребляется наряду с термином «компьютерная преступность», причем нередко эти понятия используются как синонимы. Действительно, эти термины очень близки друг другу, но все-таки, на наш взгляд, не синонимичны. Однако понятие «киберпреступление» (в англоязычном варианте - cybercrime) семантически шире, чем «компьютерная преступность» (computer crime), и более точно отражает природу такого глобального явления, как преступность в информационном пространстве. Если термин «киберпреступление» соотносится как с использованием компьютеров, так и с использованием информационных технологий и глобальных сетей, то понятие «компьютерная преступность» в основном относится к преступлениям, совершаемым против электронных устройств и хранящихся в них данных (Номоконов, Тропина, 2013: 148-159). Так, Оксфордский толковый словарь определяет приставку «cyber-» как компонент сложного слова. Ее значение - «относящийся к информационным технологиям, сети Интернет, виртуальной реальности» (6). Практически такое же определение дает Кембриджский словарь. Таким образом, «cybercrime»- это преступность, связанная как с использованием компьютеров, так и с использованием информационных технологий и глобальных сетей. В то же время термин «computer crime» в основном относится к преступлениям, совершаемым против компьютеров или компьютерных данных (7).

В опубликованных теоретических источниках продолжаются дискуссии о подходах к определению понятия «киберпреступление». Например, по словам Сьюзан Бернер и Марка Гудмана термин киберпреступление предпочтительнее, потому что он включает традиционные преступления, такие как компьютерные кражи, мошенничество и обман, а также преступления, в которых компьютерные системы и информация являются объектом преступления (Brenner, Goodman, 2002: 3-153). Некоторые авторы считают, что киберпреступление в широком смысле -

это любое противоправное деяние, совершаемое посредством или в связи с компьютерными устройствами, включая такие преступления, как незаконное хранение, предложение или распространение информации посредством использования компьютерных технологий (например, Пестриков, В.А., Мамлеев, Р.Р., Маджидли, С.Т. и др.). В общем и в целом киберпреступления связываются указанными авторами с правонарушениями, совершаемыми в различных информационных сетях.По мнению И.Г.Чекунова, киберпреступлениями являются общественно опасные деяния, совершаемые с использованием средств и способов компьютерной и мобильной (сотовой) техники, их программных компонентов в отношении информации, размещенной, используемой, обрабатываемой, изменяемой в виртуальном пространстве сети Интернет (Чекунов, 2012: 9-12).

Профессор Марко Греке отмечает, что термин киберпреступление более успешен, чем термин компьютерное преступление, которое используется для описания ряда преступлений, включая традиционные компьютерные преступления, а также сетевые преступления (Greke, 2012: 11). В.Д.Курушин и В.А.Минаев считают, что киберпреступления - это действия в Интернете, при которых компьютер является либо орудием, либо предметом криминальных посягательств в виртуальном пространстве. С позиции И.М.Рассолова, киберпреступления - это общественно опасные деяния, совершаемые с применением средств компьютерной техники в отношении информации, обрабатываемой и используемой в Интернете (Рассолов, 2009: 135). По мнению Т.Л.Тропина, «киберпреступление - это виновно совершённое общественно опасное, уголовно наказуемое вмешательство в работу компьютеров, компьютерных программ, компьютерных сетей, несанкционированная модификация компьютерных данных, а также иные противоправные, общественно опасные деяния, совершенные с помощью или посредством компьютеров, компьютерных сетей и программ, а также с помощью или посредством иных устройств доступа к моделируемому с помощью компьютера информационному пространству» (Тропина, 2005: 9). Известный ученый в области транснационального уголовного права, профессор Н.Бойстер подчеркивает, что киберпреступления это вид транснациональной преступлений, который подпадает под действие статьи 3 Палермской конвенции 2000 года о транснациональной организованной преступности и обычно совершается транснациональными организованными преступными группами и организациями в определенных целях (Boister, 2012: 3-6).

В настоящее время все чаще отмечаются факты освоения информационных технологий и компьютерных сетей транснациональными террористическими и экстремистскими организациями, что обусловило появление наиболее опасной разновидности киберпреступленй – кибертерроризма. По заявлениям западных спецслужб и правоохранительных органов, такие террористические организации, как «Аль-Каида», «Хезболла», «Абу Нидаль», «ПКК» и др., активно используют возможности Интернета. С применением его возможностей ими осуществляются информационные кибератаки, пропаганда экстремистских идей, расовой, религиозной и других форм нетерпимости, а также вовлечение в свои ряды новых членов, осуществление незаконных финансовых операций и т.д. (Eagle, 2018: 39-77). Например, многие хакерские группы, такие как югославская «Черная рука», палестинская «Unix Security Guard», не сделав ни единого выстрела, своими кибератаками наносили столь серьезный ущерб институтам государственной власти ряда стран, что заняли «достойное» место в списках террористических организаций. В феврале 2015 г. «Лаборатория Касперского» раскрыла одну из крупнейших киберафер в истории. При проверке в Киеве «взбесившегося» банкомата, который «выплевывал» купюры под ноги прохожим, специалисты выяснили, что в компьютерную сеть банка проникла программа червь, с помощью которой злоумышленники отслеживали каждый шаг сотрудников. Это позволило им имитировать их действия и незаметно переводить со счетов деньги малыми суммами, чтобы не вызвать подозрение. За несколько месяцев они перевели более 300 млн (а по некоторым данным - около миллиарда) долларов из десятков банков в России, США, Японии и стран ЕС (6).

При рассмотрении национального законодательства мы видим, что в отношении этих преступлений используются по существу различные термины: например, компьютерные

преступления (Закон Малайзии о компьютерных преступлениях 1997 г, и Суданский Закон о компьютерных преступлениях 2002 г.), киберпреступления (Глава XX Уголовного кодекса Азербайджанской Республики; Раздел IX Уголовного кодекса Болгарии), преступления в области электронных коммуникаций (Закон Албании об электронных сообщениях 2008 г, Закон Республики Тонго 2000 г.), преступления в области информационных технологий (Закон об информационные технологии Индии 2000 г, Закон о преступлениях в области информационных технологии Саудовской Аравии 2007 г), преступления в области высоких технологий (Закон Сербии о борьбе с преступлениями в области высоких технологий 2010 года). Следует признать, что несмотря на нынешние глобальные угрозы, создаваемые киберпреступлении, не удалось достичь консенсуса по определению киберпреступлений и ее видов не только в международном праве, но и в национальном законодательстве зарубежных государств. Кроме этого, в настоящее время не существует ни релевантной статистики, отражающей реальную картину состояния киберпреступности, ни надежных методов сбора таких данных. И дело не только в отсутствии единообразия национального уголовного законодательства стран в сфере борьбы с киберпреступностью и разной практике его применения, различиях в формировании уголовной статистики и особенностях правоохранительной системы. До сих пор неясно, до какой степени достоверна статистика об экономических потерях от киберпреступности. Есть мнение, например, что доход от киберпреступлений значительно превышает доход от других преступлений, включая торговлю наркотиками.

На пути разграничения терминологических единиц «киберпреступление» и «компьютерная преступность» и предпочтения именно первой из них стоит и международное право. Впервые признаки, классификация и оценка значения киберпреступлений были закреплены решением «Конвенции о киберперступности», принятой Советом Европы 23 ноября 2001 года, которая оперирует именно термином «cybercrime», а не «computer crime». Конвенция СЕ различает два вида противоправных действий, связанных с киберпреступностью: преступления и правонарушения. Часть первая второй главы Конвенции СЕ построена таким образом, что все составы преступлений поделены подразделами по родовому объекту, а подразделы, в свою очередь, делят преступления по видовым признакам объекта посягательства. Конвенцией СЕ и Протоколом № 1 (принятым в 2002 г.) к Конвенции о кибер-преступности предусмотрено пять групп преступлений: 1. Преступления против конфиденциальности, целостности и доступности компьютерных данных и систем. 2. Правонарушения, связанные с использованием компьютерных средств. 3. Правонарушения, связанные с содержанием данных. 4. Правонарушения, связанные с нарушением авторских и смежных прав. 5. Акты расизма и ксенофобии, совершенные посредством компьютерных сетей.

Последние два вида киберпреступлений являются спорными при квалификации преступлений. Некоторые ученые полагают, что эти два вида преступлений - противо-правные деяния, которые охватываются составами в национальных уголовных кодексах. Не являются новыми категориями преступлений, так как совершены с помощью современных средств, которые можно отнести к факультативному признаку преступления. Другие ученые считают, что такие киберпреступления - качественно новая категория преступлений, требующая принятия новых норм, освоения новых методов расследовани (Федулов, 2007: 103-107).

Попытка объяснения сущности понятия киберпреступности предпринята Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Согласно его резолюции «киберпреступление – это любое преступление, которое может совершаться с помощью компьютерной системы или сети, в рамках компьютерной системы или сети или против компьютерной системы или сети» Иными словами, к киберпреступлениям может быть отнесено любое противоправное деяние, совершённое в электронной среде. Значительно шире рассматривают компьютерные преступления авторы «модельного закона» о киберпреступности Международного союза электросвязи (2009 г.), соотнося их с противоправными деяниями, совершенными в киберпространстве, и предметом атак которых являются: «компьютеры, компьютерные системы, сети, их компьютерные программы, компьютерные данные, данные контента, движение данных и пользователи. В настоящее время официальное законодательное

закрепление термина «киберпространство» на международном уровне не принято, впрочем, как и определение киберпреступности.

Выводы

Таким образом, понятие киберпреступлений шире компьютерных, так как охватывает большую сферу действий, совершаемых преступниками. Киберпреступления - это те виды преступлений, которые совершаются посредством не только использования компьютеров, но и других технических устройств, виртуального пространства, сети Интернет. Киберпреступления это умышленные преступные деяния, совершаемые в виртуальном пространстве с использованием телекоммуникационных способов и средств (Бородин, 2011).

Киберпреступность - явление по своей природе трансграничное. Особо важно подчеркнуть необходимость разработки единого подхода к явлению киберпреступности, так как отсутствие общепринятых и нормативно закрепленных дефиниций Интернет, киберпреступление, киберпреступность, компьютерные преступления, позволяет преступникам избегать юридической ответственности, пользуясь несогласованностью правовых баз различных государств. Преступники могут совершать преступления из страны, где подобная деятельность не является противозаконной (17).

Для большинства преступлений, совершаемых в глобальных компьютерных сетях, характерны следующие особенности:повышенная скрытность совершения преступления, обеспечиваемая спецификой сетевого информационного пространства (развитые механизмы анонимности, сложность инфраструктуры и т.п.); трансграничный характер сетевых преступлений; особая подготовленность преступников и интеллектуальный характер преступной деятельности; нестандартность, сложность, многообразие и частое обновление способов совершения преступлений и применяемых специальных средств; возможность совершения преступления в автоматизированном режиме в нескольких местах одновременно, возможность объединять относительно слабые ресурсы многих отдельных компьютеров в мощное орудие совершения преступления; многоэпизодный характер преступных действий при множественности потерпевших; неосведомленность потерпевших о том, что они подверглись преступному воздействию; дистанционный характер преступных действий в условиях отсутствия физического контакта преступника и потерпевшего; невозможность предотвращения и пресечения преступлений данного вида традиционными средствами (Douglas, 2016).

Таким образом, киберпреступление может быть определена как совокупность преступлений, совершаемых в киберпространстве с помощью или посредством компьютерных систем или компьютерных сетей, а также иных средств доступа к киберпространству, в рамках компьютерных систем или сетей и против компьютерных систем, компьютерных сетей и компьютерных данных.

Литературы

1. Журавленко, Н., Шведова, Л. (2015). Проблемы борьбы с киберпреступностью и перспективные направления международного сотрудничества в этой сфере. Общество и право. № 3 (53), с.66-70.
2. Белов, О. (2009). Информационное обеспечение раскрытия и расследования преступлений.
3. Majidli, S. (2013). Internet law and ethics. Textbook. Baku. Science and education publishing house.
4. Семыкина, О. (2014). Тенденции борьбы с преступлениями в сфере информационных технологий (сравнительно-правовой аспект). Сборник трудов XXIII Всероссийской конференции «Информатизация и информационная безопасность правоохранительных органов», с.49-54
5. Номоконов, В., Тропина, Т. (2013). Киберпреступность: проблемы борьбы и прогнозы. Библиотека криминалиста. № 5 (10), с.148-159.
6. Cambridge dictionaries, http://www.dictionary.com/browse/cybercrime
7. Oxford dictionaries, www https://en.oxforddictionaries.com/definition/cybercrime

8. Brenner, S., Goodman, M. (2002). The emerging consensus on criminal conduct in cyberspase. International Journal of Law and Information Technology. Volume. No 02, p. 3-153
9. Чекунов, И. (2012). Современные киберугрозы. Уголовно-правовая и криминологическая классификация и квалификация киберпреступлений. Право и кибербезопасность. Юрист.
10. Greke, M. (2012). Understanding cybercrime: phenomena, challenges and legal response. Geneva.
11. Рассолов, И. (2009). Право и Интернет. Теоретические проблемы. Изд. 2-е, доп. Норма.
12. Тропина, Т. (2005). Киберпреступность: понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы: Автореферат канд. юрид. наук. Владивосток.
13. Boister, N. (2012). An İntroduction to Transnational Criminal Law. Oxford. Oxford University Press.
14. Eagle, A. (2018). The Changing Structure of International Terrorism and Terrorist Organizations' Use of Social Media. The Example of DAESH and YPG in Syria. Security Strategies Year: 14 Issue: 27, pp.39-77.
15. Федулов, В. (2007). Компьютерный терроризм как инновация современного высокотехнологичного общества. Вестник Московского областного государственного университета. Серия: Юриспруденция. № 1-2, с.103-107.
16. Бородин, К. (2011). Проблемы правового регулирования отношений в сети Интернет. Современные проблемы юридической науки. Часть I. Материалы VII Международной научно-практической конференции молодых исследователей. Челябинск.
17. Взбесившийся банкомат вскрыл одну из крупнейших киберафер в истории http://www.pravda-tv.ru/2015/02/16/123671
18. Douglas, J. (2016). İnformation security policies, procedures and standards. A practitioner’s reference. London-New York, CPC Press.

Сообщение от: 10.06.2021 Отправлено: 01.08.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/16-19

Saleh Eldar oğlu Bağırov
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
magistrant
baghirovsaleh@gmail.com

MƏDƏNİ QLOBALLAŞMA VƏ DÖVLƏTDAXİLİ MÜNAQİŞƏLİLİK

Xülasə

Müasir dövrdə qloballaşmanın təsirləri mədəniyyətdə də nəzərə çarpır. Bu səbəbdən bu məqalədə iqtisadi, sosial və siyasi qarşıdurmalarla yanaşı, mədəni qloballaşma nəticəsində dövlət daxilində artan millətçilik qarşıdurmaları da araşdırılmışdır. Konkret olaraq qeyd etmək vacibdir ki, *iqtisadi, sosial və siyasi* inteqrasiya münaqişələrə fərqli təsir göstərə bilər. Qloballaşan qüvvələrin yerli mədəniyyətlə kəsişməsinin mümkün nəticələri araşdırılıb. Qloballaşma ilə bağlı mədəni dəyişikliklərə reaksiya növləri və onlara yerli mədəniyyətlərin reaksiyaları təhlil edilir.

Açar sözlər: *mədəni qloballaşma, daxili münaqişələr, lokal mədəniyyət, demokratiya, siyasi inteqrasiya, sosial qloballaşma*

Saleh Eldar Baghirov
Azerbaijan Tourism and Management University
master student
baghirovsaleh@gmail.com

Cultural globalization and intrastate conflict

Abstract

Nowadays, the impacts of globalization are also noticeable in culture. For this reason, in addition to economic, social, and political confrontations, the increasing conflicts of nationalism within the state because of cultural globalization have been investigated in the present article. Specifically, it is important to note that economic, social and political integration can have different effects on conflicts. The possible consequences of the intersection of globalizing forces and local culture have been researched. The types of reactions to cultural changes associated with globalization and the responses of local cultures to them are analyzed.

Keywords: *cultural globalization, internal conflicts, local culture, democracy, political integration, social globalization*

Giriş

Nəzəri baxımdan qloballaşma və daxili qarşıdurmanın əlaqəli ola biləcəyinə dair bir neçə arqument var. Buna baxmayaraq, bu mürəkkəb bir münasibətdir. Qloballaşmanın münaqişəyə necə təsir etdiyini izah etməyə çalışmaq bir çox amil və mexanizmləri nəzərə almağı təlqin edir (Roberto, Manotas, 2015: 4). Yapon əsilli amerikalı politoloq Frensis Fukuyama mədəni qloballaşma ideyası-na meydan oxuyur. Xarici iqtisadi təzyiqlərə baxmayaraq, cəmiyyətlərin fərdi kimliklərini və mədəni dəyərlərini qorumağa meylli olduqlarını, nəticədə ölkələrin iqtisadi istiqamətlərini yönləndirdiklərini iddia edir. Bu, cəmiyyətlərin qloballaşma tendensiyasından təsirlənməyəcəyi anlamına gəlmir. Bununla yanaşı, milli mədəniyyətlərdə iqtisadi və siyasi ideologiyalardan irəli gələn bircinsliyə müqavimət göstərən dərin elementlər mövcuddur. Endemik mədəniyyətlərin pozulması, dünyanın iqtisadi və informasiya texnologiyaları güclərinin həddindən artıq istehlakını və hökmranlığını təşviq edən ümumbəşəri bir mədəniyyətlə əvəzlənəcəkdir (Sedigheh, 2008: 214). Filosof Coleman James kimi digərləri isə qloballaşmadan narazı olduqlarını dilə gətirirlər. Cəmiyyətlərin tarixləri ilə yadlaşmalarını və xarici dəyərlərə heyran olmalarını qeyd edir. Bu yeni

dəyərlərin və inancların milli kimlikləriylə əlaqəsi yoxdur. Bu səbəbdən qloballaşma, ümumbəşəri vahidlik və hakim mədəniyyətin hökmranlığı naminə, beynəlxalq medianın möhtəşəm gücü ilə yerli mədəniyyətin ənənələrini və dəyərlərini zəiflədir (Sedigheh, 2008: 215). Bir çox insan üçün "xarici mədəniyyət" təhlükənin sinonimi halına gəldi. Bununla birlikdə, sosial və mədəni hərəkatlar da yerli kimliklərin və mədəniyyətlərinin məhv edilməsi əleyhinə baş qaldırmağa başladı (Vineet, 2012: 15).

Qloballaşmaya lokal reaksiya müxtəlif formalarda ola bilər: müqavimət və inkar. Ancaq bunlar mütləq deyil. Qloballaşmaya yerli mədəni cavablar da vacibdir (Berger, Samuel, 2002: 49). Amerikalı sosioloq Piter Berger mədəni qloballaşmanın dörd fərqli prosesi və fenomenini formalaşdırmışdır. Bunlar eyni vaxtda baş verir, bir-biri ilə əlaqədardır və yerli mədəniyyətlə qarşılıqlı əlaqədədirlər: a) McWorld mədəniyyəti və ya qlobal populyar mədəniyyət, b) Davos mədəniyyəti və ya beynəlxalq iş mədəniyyəti, c) Fakültə klubu beynəlxalq və ya dünya intellektual mədəniyyəti, d) Yeni dini cərəyanlar və ya populyar dini mədəniyyət. Berger qloballaşan qüvvələrin və yerli mədəniyyətin kəsişməsində dörd mümkün nəticə hazırladı: 1) Yerli mədəniyyətin qloballaşan mədəniyyətlə əvəzlənməsi, 2) Qlobal universal mədəniyyətin yerli mədəniyyətlə sintezi, 3) Qlobal və yerli mədəniyyətlərin, ikisinin əhəmiyyətli bir şəkildə birləşməsə də birlikdə yaşaması, 4) Güclü yerli reaksiya ilə qlobal mədəniyyətin rədd edilməsi (Berger, Samuel, 2002: 50).

Konkret olaraq qeyd etmək vacibdir ki, *iqtisadi, sosial və siyasi* inteqrasiya münaqişələrə fərqli təsir göstərə bilər (Roberto, Manotas, 2015: 4). Müxtəlif müəlliflər, qanunun aliliyi və siyasi sabitliyin bərqərar olması üçün iqtisadi inkişafın xüsusilə vacibliyini vurğulamışlar.

İqtisadi ölçü. Münaqişənin iqtisadi inkişafla əlaqəsini nəzərə alsaq, bu arqument iqtisadi qloballaşmanın dolayı yolla vətəndaş müharibəsi riskini azaltmağa kömək edə biləcəyini göstərir. Əslində milli iqtisadiyyatın dünya bazarına açılması, çoxsaylı ölkələrdə daha çox bərabərsizliyə səbəb oldu. Bəzən, iqtisadi bərabərsizlik sosial qarşıdurmanın əsası kimi qəbul edilir.Yüksək səviyyəli məkan bərabərsizliyi resursların ərazi bölgüsü ilə bağlı daxili qarşıdurmalara səbəb ola bilər, beləliklə ictimai və siyasi sabitliyi pozur. Bundan əlavə qloballaşmanın müsbət və mənfi iqtisadi tərəfləri müxtəlif etnik qruplara fərqli təsir edir. İqtisadi inteqrasiyanın dərəcəsi etnik bərabərsizliyə daha çox təsir edir, bəzi etnik qruplar daha çox qazanır, bəziləri isə az (Roberto, Manotas, 2015: 5-6). Qlobalaşmanın müsbət aspektlərindən biri isə yerli iqtisadiyyat və mədəniyyətə təzyiq göstərsə, bu prosesi imkana da çevirmək mümkündür (Sedigheh, 2008: 213). Qloballaşmanın təsirlərini proqnozlaşdırarkən, mədəniyyətlə iqtisadiyyat arasında əlaqə nəzərə alınmalıdır.Mədəniyyəti nəzərə alaraq müharibədən sonrakı Yaponiya və Almaniyanın iqtisadi uğurlarını qabaqcadan görmək olardı. Bir dövlətin iqtisadi inkşafına imkan yaradan mədəniyyətlərlə yanaşı, bəzilərini geri salan mədəniyyət də mövcuddur (Lawrence, Harrison, Huntington, 2002: 3).

Sosial ölçü. Qloballaşmanın sosial ölçüsü də münaqişəyə təsir göstərə bilər. Sosial qloballaşma, ölkələr arasındakı mədəni məsafənin azaldılmasına kömək edir, beləliklə ideoloji platforma və bu iddiaları dəstəkləməyə meylli beynəlxalq auditoriya təmin edir. Bu şəraitdə azlıq qrupları, hüquqlarını inkar edən repressiv rejimlərə qarşı səfərbər olmaq üçün daha çox gücə sahib olmağa can atır və bu da şiddətli silahlı qarşıdurma riskini artırır. Ancaq xatırlamaq lazımdır ki, yeni informasiya texnologiyalarının inkişafı, ərəb dünyasını sarsıdan son nümayişlər, etirazlar və vətəndaş müharibələrində müşahidə olunduğu kimi qiyamçıların səfərbərlik qabiliyyətini də artırır (Roberto, Manotas, 2015: 6-7). Sosial qloballaşma suverenlik dərəcəsini zəiflədən bir anlayış kimi qəbul edilə bilər. Sosial qloballaşma inkişaf etdikcə beynəlxalq təşkilatlar da daxil olmaqla, beynəlxalq cəmiyyət ölkələrə getdikcə daha çox müdaxilə edir. Bu müdaxilənin daxili ziddiyyət səviyyəsini azaltmaq üçün faydalı olacağı gözlənilir. Lakin beynəlxalq cəmiyyətin müsbət rolunu digər amillər kölgələyə bilər. Məsələn, hökumət əleyhinə olan qrup, İnternet vasitəsi ilə asanlıqla kütləvi qırğın silahları ala bilər və digər hökumət əleyhinə qruplarla əməkdaşlıq edərək münaqişə vəziyyətini daha da ağırlaşdıra bilər (Injae, 2012: 6).

Siyasi ölçü. Nəhayət, siyasi qloballaşma müxtəlif mexanizmlər vasitəsi ilə daxili qarşıdurma hadisələri ilə də əlaqələndirilə bilər. Qloballaşmanın bu ölçüsünün vacib bir tərəfi beynəlxalq iqtisadi və siyasi təşkilatların artan aktuallığı ilə bağlıdır. Bu təşkilatlara üzv olmaq üzv ölkələrin müəyyən azlıq qruplarının hüquqlarına qarşı repressiv qaydalar tətbiq edərək təhlükə altına almaq istəmirlər. Bu da öz növbəsində azsaylı qruplara çoxsaylı üstünlükləri təmin edir (Roberto, Manotas, 2015: 7). Siyasi

qarşıdurmanın mərkəzi məsələləri dəyişdi, ətraf mühit hərəkatları, qadın hərəkatı, azlıqların azadlığı və digər həyat tərzi hərəkatları artdı. Özünü ifadə etmək dəyərinin vacib cəhətlərindən biri onların gender bərabərliyinin artması ilə sıx əlaqəlidir. İnkişafın post-sənaye mərhələsində, gender bərabərliyinə yönələn tendensiya modernləşmənin əsas məsələsinə çevrildi. Müəyyən edilmiş cins rollarının bu cür dəyişməsi, özünü ifadə dəyərlərinin artması ilə əlaqələndirilir və insan müxtəlifliyinə qarşı ayrı-seçkilik əleyhinə hərəkatların artmasına səbəb olur (Lawrence, Harrison, Huntington, 2002: 142). Bundan əlavə, ÜTT, BVF və ya regional həmkarlar ittifaqları kimi beynəlxalq təşkilatlar tez-tez ABŞ və ya Avropa Birliyi kimi güc bloklarının strateji maraqlarını müdafiə edirlər. Buna görə də bu təşkilatlar tərəfindən qəbul edilən qərarlar, aşağı və orta gəlirli ölkələrin daxili vəziyyətinə və iqtisadi göstəricilərinə təsir göstərə biləcək asimmetrik ticarət və maliyyə münasibətlərinə söykənir. Yuxarıda göstərildiyi kimi, bütün bu amillər sosial ixtişaşlar və vətəndaş qarşıdurması potensialının izah edilməsində xüsusilə vacibdir (Roberto, Manotas, 2015: 8).

Zəngin cəmiyyətlərin yoxsul cəmiyyətlərdən daha çox demokratik olmasına baxmayaraq, təkcə sərvət avtomatik olaraq demokratiyanı gətirmir. Əksi mümkün olsaydı, Küveyt və Liviya demokratiya modelləri olardı. Ancaq modernləşmə prosesi demokratiyaya uyğun mədəni dəyişiklikləri gətirməyə meyllidir.Uzunmüddətli perspektivdə demokratikləşməyə kütləvi tələblərin artmasının qarşısını almağın yeganə yolu sənayeləşməni rədd etməkdir. Uzunmüddətli perspektivdə demokratiyaya sadəcə institusional dəyişikliklər etməklə və ya elit səviyyəli manevrlər yolu ilə nail olmaq olmaz. Demokratiyanın yaşaması da adi vətəndaşların dəyərlərindən və inanclarından asılıdır (Lawrence, Harrison, Huntington, 2002: 96). Etnik münaqişə və qloballaşma arasında daha birbaşa əlaqə vardır. Bir çox xalqlarda qlobal iqtisadi inteqrasiya iqtisadi cəhətdən üstünlük təşkil edən azlıqları zənginləşdirir, demokratikləşmə isə daha yoxsul etnik azlıqları gücləndirir (Helmut, Isar, 2007: 71).

Son onilliklərin bir çox konflikti, milli dövlət formasının tətbiq olunduğu yerlərdə (məsələn, Sovet İttifaqının varis dövlətləri), millət qurma layihəsinin yarımçıq və ya keçid mərhələsində olduğu yerlərdə meydana gəldi (məsələn, İraq) (Helmut, Isar, 2007: 73). Yeni millətçilik həm böyük (Hind millətçiliyi, İslam və ya Avropadakı immiqrasiya əleyhinə) həm də, kiçik (yəni Xorvatlar, Abxazlar, Çeçenlər) mədəni homogenliyə üstünlük verir. Bu səbəbdən qapalı və müstəsnadır. Ancaq kiçik millətçilik, həm də yerli səviyyədə demokratiyanın inkişaf etdirilməsi və mədəni müxtəlifliyin qorunması ilə əlaqəli ola bilər (Lawrence, Harrison, Huntington, 2002: 173). Paradoksal olaraq, siyasi hədəflərlə millətçilik bəzən regional sülh və firavanlığın birləşdirilən amil kimi çıxış edir. Bu zaman qlobal olmasa da, regional mədəniyyətlərin yüksəlməsinə zəmin yarada bilər. Ümumilikdə birbirinə yaxın dövlətləri, ümumi mədəni xüsusiyyətləri və ya "mədəniyyətlər ailəsi" əsasında birləşdirmək təşəbbüsü olaraq təyin olunan "Pan" millətçilik önə çıxa bilər. Bu cür millətçiliyin tarixi nümunələri arasında Pan-Türkçülük, Pan-Ərəbizm, Pan-Afrikaçılıq və daha az dərəcədə Pan-Latın Amerikası var (Roberto, Manotas, 2015: 186).

Mədəniyyətlərin necə və nə üçün dəyişdiyinə dair müxtəlif nəzəriyyələrə baxmayaraq, Pippa Norris və Roland İnglhart insanların mədəni dəyişikliklərə reaksiya göstərmələrinin dörd yolunu qeyd edir: 1) Özünə senzura: baxışların əksəriyyətə zidd olduğu zaman susmaq, 2) Uyğunlaşma: tədricən dəyişikliyi qəbul etmək, 3) Geri çəkilmək: həmfikir insanların olduğu sosial qruplar tapmaq (bu da sosial mediada asandır), 4) Avtoritar Refleks: sürətli iqtisadi, sosial və mədəni dəyişikliklərin təhdid olunduğunu hiss edən, qeyri-ənənəvi ictimai mənaları rədd edən, cəmiyyətdə, ənənəvi dəyərləri müdafiə etmək siyasi cəhətdən yanlış fikirlərini bildirməyə davam edən liderləri dəstəkləyən, həmfikir sosial mühafizəkar qruplar arasında yer tutmaq. Deyə bilərik ki, bu araşdırma qloballaşma dövründə millətçilik və mədəni dəyişiklik arasındakı potensial əlaqəni izah edir (Trail, 2020: 54).

Qloballaşma bəzi yollarla müstəmləkəçi cəmiyyətlərə müstəmləkəçiliyin məhsulu olan asimmetrik mədəni münasibətləri idarə etməyə kömək edir (Helmut, Isar, 2007: 84). Qazaxıstanın mədəniyyətin qloballaşmasına reaksiyalarının əvvəllər keçmiş müstəmləkəçi mədəniyyətinə, daha sonra digər xarici mədəniyyətlərin təcavüzünə qarşı durduğu görülür. Bununla birlikdə, qloballaşma eyni zamanda yerli mədəniyyətin əhəmiyyətini qanuniləşdirərək, qanunvericilik üçün modellər təqdim edərək və beynəlxalq normalara uyğun olduqları təqdirdə bu fəaliyyətlərin qəbul edilməsini təmin edərək, bu prosesləri asanlaşdırır (Helmut, Isar, 2007: 88). Şri Lankada isə münaqişə ölkənin qlobal iqtisadiyyata qədəm qoyduğu bir vaxtda başladı, lakin qeyri-liberal demokratiyanın

yaradılması nəticəsində gərginlik azaldı. Malayziyada qlobal iqtisadiyyata inteqrasiya böyüməyə və mədəni qarşıdurmanı azaltmağa səbəb oldu. Aydındır ki, iqtisadi liberallaşma, qeyri-liberal siyasət və mədəni münaqişə arasındakı əlaqə düzxəttli bir əlaqə deyil (Helmut, Isar, 2007: 33). Demokratik olmayan dövlətlər arasında uzunmüddətli ortaq maraqların və dinc əməkdaşlığın olmamasının əsas səbəbi onların mədəniyyətlərinin könüllü olaraq müqavilə bağlamaq anlayışına yad olmasıdır. Demokratiyanın bütün təməli liberal müqavilə sisteminə əsaslandığı halda, qeyri-demokratik quruluşlar təsadüfi güc məhsuludur və bu səbəbdən ümumi maraqlar yaratmaq iqtidarında deyillər (Mozaffari, 2003: 51).

Mədəniyyətə sahib çıxan yerli insanlar isə siyasi qarşıdurma ehtimalını artırırlar, çünki çox-mədəniyyətli cəmiyyətlərdə "kimlik siyasəti" rolunu artırırlar. Kimlik siyasətinin maraqlara əsaslanan siyasətdən daha çox qarşıdurmaya meylli olduğu deyilir. Maraqlar həssas və çoxsaylı olsa da, güzəştlər etmək mümkündür, mədəni kimlik sabitdir və müzakirə olunmur. Kimlik qrupları nə qədər çox güc qazanırlarsa, digər mədəni qruplara bu mənbələri inkar etmək qabiliyyəti də artar (Helmut, Isar, 2007: 38). Buna görə də, qloballaşma və iqtisadi azadlığın birbaşa mədəni konfliktlərdə payı olduğunu təsdiqləmək çətindir. Diaspora mədəniyyət sahibkarlarına verilən digər bir xarici dəstək mənbələridir. Belə icmalar mədəni sahibkarlara münaqişə üçün səbəblər verdikdə şiddətli etnik qarşıdurma ehtimalı artır (Helmut, Isar, 2007: 40).

Nəticə

Bununla birlikdə, bir ölkə daxili qarşıdurmanı yaxşı idarə etmirsə, daxili qarşıdurma milli inkişaf üçün maneə yaradır. Çünki daxili qarşıdurma diqqəti milli inkişafa mane olan əsas sosial problemlərə yönəldir. Bu diqqət, müxtəlif tərəflərin sonda həmrəyliyi və harmoniyanı təşviq edən bir dialoqa girmələrini təmin edir. Bu isə müsbət sosial dəyişikliyə səbəb ola bilər (Injae, 2012: 2). Başqa sözlə, qloballaşma daxili qarşıdurma səviyyəsini azaltmaq üçün müsbət bir amildirsə, hökumət bunu nəzərə alaraq qloballaşmaya uyğun qurumlar qurmağa və tətbiq etməyə çalışmalıdır. Qloballaşma daxili münaqişə səviyyəsini azaltmaq üçün mənfi bir amildirsə, hökumət qloballaşmanın mənfi təsirlərinin qarşısını alan münaqişə idarəetmə sisteminin qurulması üçün səy göstərməlidir. Ümumilikdə milli inkişafın daxili qarşıdurma səviyyəsi ilə çox əlaqəli olduğu vəziyyətdə, qloballaşmanın daxili qarşıdurmaya təsiri barədə dövlətlər əsaslı araşdırmalar etməlidir (Ronald, 2008: 130-146).

Ədəbiyyat

1. Roberto, E., Manotas, B. (2015). Does Globalization Promote Civil War? An Empirical Research. Departamento de Economía, Universidad Publica de Navarra, 51 p. https://core.ac.uk/download/pdf/ 78049481.pdf
2. Sedigheh, B. (2008). "Media, globalization of culture, and identity crisis in developing countries". Intercultural CommunicationStudies 17.2:212-221. https://web.uri.edu/iaics/files/18-Sedigheh-Babran.pdf
3. Vineet, K. (2012). "Globalisation and crisis of cultural identity". Journal of Research in International Business and Management 2, no. 13: 341-349. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download? doi=10.1.1.677.6890& rep=rep1&type=pdf
4. Berger, P., Samuel, P. (2002).Huntington.Many globalizations: Cultural diversity in the contemporary world. Oxford University Press, USA, pp.374-385. https://b-ok.asia/book/932181/ 76fd3c
5. Lawrence, D., Harrison, E., Huntington, S. (2002). "Culture matters: How values shape human progress". Basic books, p 384. https://b-ok.asia/book/2532084/a4d6cf
6. Injae, H. (2012). "The impacts of globalization on internal conflict". Korea University, p 21. http:// www.eai.or.kr/data/bbs/kor_report/epik2012_j3.pdf
7. Helmut, K., Isar, Y. (2007). "Cultures and Globalization: Conflicts and Tensions (The Cultures and Globalization Series) (v. 1)". Sage 40.
8. Trail, K. (2020). "Globalization, Immigration, and Cultural Change: Conditions that Predict Shifts in Nationalistic Attitudes." Globalization.

https://aquila.usm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article= 2905& context=dissertations
9. Mozaffari, M. (2003). "Globalization, civilizations and world order: a world-constructivist approach." Globalization and Civilizations. Routledge, p.38-64. https://pure.au.dk/portal/files/22273378/ Globalisation_ and_civilisation.pdf
10. Ronald, F. (2008)."Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006". West European Politics 31.1: 130-146. DOI: 10.1080/01402380701834747

Göndərildi: 01.06.2021 Qəbul edildi: 18.07.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/21-24

Nuran Elmar qızı Mehtiyeva
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
mehdiyevanuran@gmail.com

AZƏRBAYCANLA GÜRCÜSTAN ARASINDA İQTİSADİ - SİYASİ ƏLAQƏLƏRİN TARİXİ

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan-Gürcüstan əlaqələrinin tarixindən, iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələrin dinamikasından, 1990-cı illərdə baş verən hadisələrin iki ölkə arasında iqtisadi münasibətlərə təsiri, iki ölkə arasında enerji siyasətindən bəhs edilir. Gürcüstanın Azərbaycan və Türkiyə ilə strateji tərəfdaşlığını rəsmiləşdirən məqamlardan biri kimi 2002-ci ilin aprelində üç ölkənin imzaladığı «Trabzon razılaşması»nı göstərmək olar. Azərbaycanla Gürcüstan arasında diplomatik əlaqələr 1992-ci il noyabrın 18-də qurulmuşdur. 1995-ci ilin fevral ayında Bakıda Gürcüstan səfirliyinin və 1996-ci ilin mart ayında Tbilisdə Azərbaycan səfirliyinin açılması iki qonşu dövlət arasında diplomatik əlaqələrin genişlənməsi üçün yeni imkanlar yaratdı. Bundan başqa, 2010-cu ildə Gürcüstanın Batumi şəhərində Azərbaycanın, 2013-cü ildə isə Azərbaycanın Gəncə şəhərində Gürcüstanın baş konsulluqları açılıb.

Açar sözlər: *enerji siyasəti, iqtisadi və maliyyə çətinliyi, coğrafi amil*

Nuran Elmar Mehtiyeva
Baku State University
master student
mehdiyevanuran@gmail.com

History of economic and political relations between Azerbaijan and Georgia

Abstract

The article discusses the history of Azerbaijani-Georgian relations, the dynamics of economic relations between the two countries, the impact of the events of the 1990s on economic relations between the two countries, and energy policy between the two countries. The "Trabzon Agreement" signed by the three countries in April 2002 can be cited as one of the moments that formalized Georgia's strategic partnership with Azerbaijan and Turkey. Diplomatic relations between Azerbaijan and Georgia were established on November 18, 1992. The opening of the Georgian embassy in Baku in February 1995 and the Azerbaijani embassy in Tbilisi in March 1996 created new opportunities for the expansion of diplomatic relations between the two neighboring states. In addition, in 2010, the consulates of Azerbaijan were opened in the city of Batumi, Georgia, and in 2013, the consulates of Georgia were opened in the city of Ganja, Azerbaijan.

Keywords: *energy policy, economic and financial difficulties, geographical factor*

Giriş

Sovet İttifaqının dağılması nəticəsində müstəqillik əldə edən Azərbaycan Respublikası milli mənafe və dövlətin maraqlarını təmin etmək məqsədi ilə öz xarici siyasət kursunu müəyyən etdi. O dövrdə bir sıra çətinliklər-xarici siyasəti həyata keçirən peşəkar kadrların olmaması, beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin qurulması üçün bazarın, şəraitin yoxluğu və maliyyə çətinlikləri mövcud idi. Xarici siyasət sahəsində mövcud olan maneələri dəf edən dövlətimiz həmsərhəd ölkələrlə beynəlxalq hüququn universal normalarına uyğun olan münasibətlər qurmağa başladı. Bu istiqamətdə atılan ilk addımlardan biri qonşu Gürcüstan dövləti ilə Azərbaycan arasında səfirlik səviyyəsində diplomatik əlaqələrin qurulması olmuşdur. Azərbaycanla Gürcüstan arasında diplomatik əlaqələr 1992-ci il noyabrın 18-də qurulmuşdur. 1995-ci ilin fevral ayında Bakıda Gürcüstan səfirliyinin və 1996-ci ilin mart ayında Tbilisdə Azərbaycan səfirliyinin açılması iki qonşu dövlət arasında diplomatik əlaqələrin genişlənməsi üçün yeni imkanlar

yaratdı. Bundan başqa, 2010-cu ildə Gürcüstanın Batumi şəhərində Azərbaycanın, 2013-cü ildə isə Azərbaycanın Gəncə şəhərində Gürcüstanın baş konsulluqları açılıb (Arıxov, 2008: 7).

Azərbaycan Respublikası dünya praktikasında ilk dəfə olaraq dənizin dərinliklərindən sənaye üsulu ilə neft çıxaran ölkə kimi tanınmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev neft strategiyasında Qərblə əməkdaşlığa üstünlük verdiyi üçün Gürcüstan ərazisindən neftin ixracı üçün tranzit yolu kimi istifadəsi gündəmə gəldi. Beləliklədə Gürcüstan Azərbaycan arasında neft sahəsində iqtisadi əməkdaşlıq yeni prioritet qazandı. Bu sahədə ilk uğurlu addım XX əsrin əvvəllərində Bakı-Batumi neft kəmərinin inşası ilə atıldı. Bakı-Batumi neft kəməri Avropada birinci, dünyada isə ikinci magistral neft kəməri idi. Gürcüstan və Azərbaycan arasında səmərli əməkdaşlığa aid misallar çoxdur. Lakin Bakı-Supsa neft kəməri, şübhəsiz ki, indiki mərhələdə bu əməkdaşlığın zirvəsidir. 1995-ci ildə Heydər Əliyev bir sıra çətinliklərə baxmayaraq, "Bakı – Supsa neft kəmərinin" inşası və Xəzər neftinin Qərb istiqamətində ixracı haqqında tarixi qərar qəbul etdi. Bakı-Supsa neft kəmərinin uzunluğu 830 kilometr, layihə gücü 5,1 milyon ton, gündəlik maksimum ötürmə gücü 115 min bareldir. Supsada hər birinin tutumu 250 min barel olan 4 terminal tikilmişdir (Arıxov, 2008: 68).

2000-ci il oktyabrın 18-də Tbilisdə dövlət dəftərxanasında "Bakı – Tbilisi – Ceyhan" əsas ixrac neft kəmərinin çəkilişi haqqında müqavilənin imzalanma mərasimi keçirildi. Kəmərin tikintisində aşağıdakı şirkətlər iştirak etdi: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti, "BP Eksploreyşn" (Böyük Britaniya), "Statoyl" (Norveç), "Ramko" (Böyük Britaniya), "Yunokal" (ABŞ), "İtoçu Oil Eksploreyşn" (Yaponiya), "Turkish Petrolium" (Türkiyə) və " Delta hes" (Səudiyyə Ərəbistan). İki ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlığın genişlənməsində Bakı – Ceyhan neft kəməri ilə yanaşı, Gürcüstanda keçməklə Türkiyəyə çatdırılan qaz kəməri də mühüm rol oynadı. Təsdiq olunmuş layihəyə görə bu kəmərin ümumi uzunluğu 1050 kilometrdir, bunun 490 kilometri Azərbaycan, 280 kilometri isə Gürcüstan ərazisindən keçməklə Türkiyəyə çatacaq. Qaz kəjəri 2005-ci ilə istismara verildi (Arıxov, 2008: 76).

1999-cu il noyabrın 18-də İstanbulda keçirilmiş ATƏT-in Sammiti çərçivəsində "Bakı Tbilisi-Ceyhan Əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikası ərazilərindən xam neftin nəqli haqqında" Sazişin ABŞ Prezidenti B.Klintonun iştirakı ilə Türkiyə Prezidenti S.Dəmirəl, Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev və Gürcüstan Prezidenti E.Şevardnadze tərəfindən imzalanması region ölkələrinin strateji əməkdaşlığı və Avropaya inteqrasiyası sahəsində ciddi addım idi.

Avrasiyanın birləşdirici nəqliyyat yolunda Çindən Avropaya qədər məsafəni 8000 km-ə qədər qısaldan Böyük İpək Yolu qədim zamanlardan bəri beynəlxalq ticarətin inkişafında xüsusi rolu olmuşdur. Azərbaycanla Gürcüstan İpək Yolunun üstündə yerləşdikləri üçün, bu yolun bərpası ilə iki ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlıqda yeni istiqamət yarandı. Böyük İpək Yolunun əsas marşrutlarından biri bu gün TRASEKA kimi tanınan Avropa, Qafqaz, Asiya beynəlxalq dəhlizidir. TRASEKA proqramının əsas məqsədləri kimi aşağıdakı işlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur (Bayramov):

- ✓ Alternativ nəqliyyat dəhlizləri vasitəsilə yeni yaranmış müstəqil dövlətlərin Avropa bazarına çıxışına şərait yaratmaq və bu yolla onlara siyasi – iqtisadi dəstək vermək;
- ✓ Müstəqil dövlətlər arasında regional əməkdaşlığa təkan vermək;
- ✓ TACİS – TRASEKA proqramının köməyi ilə beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının və özəl investorların cəlb edilməsini gücləndirmək;
- ✓ TRASEKA marşrutunu Transavropa şəbəkəsi ilə əlaqələndirmək (Arıxov, 2008, 87).

1993-cü ilin may ayında Brüsseldə Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan, Özbəkistan həmçinin Rusiya, Ukrayna, Ruminiya, Bolqarıstan, Türkiyə, İran, Çin, Pakistan nümayəndələrinin və Avropa İttifaqının Ali iştirakıilə birgə işgüzar görüş keçirildi. Bu görüşün nəticəsi kimi Transqafqaz beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinin inkişafı Avropa İttifaqının texniki yardımı haqqında Brüssel Bəyannaməsi imzalandı. Böyük İpək Yolu, bi növ Gürcüstan və Azərbaycan dövlətinin iqtisadi blokdan çıxarılmasına, eləcə də bir qrup dövlətlərin iqtisadi inkişafını təmin etməyə bilavasitə köməklik göstərmişdir. Dəhlizlərin açılması öz növbəsində yeni layihələrin meydana gətirilməsinə imkan yaratdı. 2007-ci il noyabrın 21-də Bakı – Tbilis – Qars dəmir yolunun tikintisinə başlanması münasibətilə Tbilisidə səfərdə olan Azərbaycanın Prezidenti İlham Əliyev Gürcüstanın Prezidenti Mixail Sarkaşvili və Türkiyə Prezidenti Abdullah Güllə təkbətək görüşlər keçirdi. BTQ-ın tikintisi ilə bağlı Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə arasında yekun sənəd 2007-ci il fevralın 8-də Tbilisidə imzalandı. Azərbaycan yolun Gürcüstan ərazisinə düşən hissəsinin tikintisi üçün bu ölkənin

"Marabda-Qarsı Dəmir Yolu" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinə güzəştli şərtlərlə (illik 1%-lə 25 illiyə) 200 mln. ABŞ dolları məbləğində kredit ayırmışdır. Layihənin ümumi dəyəri isə 600 mln dollardan artıqdır. SOCAR Energy Georgia MMC Gürcüstanın qazla təmin edilməsində mühüm rol oynayır. 2006-cı ildə qurulan bu şirkət yalnız Gürcüstan ərazisində fəaliyyət göstərir. SOCAR Energy Georgia MMC-nin əsas fəaliyyət sahəsi Gürcüstanda neftin topdan və pərakəndə satışı, neft və neft məhsullarının, həmçinin mayeləşdirilmiş qazın ölkəyə idxalı, neft terminalı və anbarlarının tikintisidir. Şirkət Gürcüstandakı neft satışının 72%, dizel satışının isə 61%-nə nəzarət edir, bundan başqa, Kulevi neft terminalı da şirkətin ixtiyarındadır. Ümumiyyətlə, 2019-ci ildə Azərbaycan və Gürcüstan arasında ticarət dövriyyəsi 580 mln. dollar olub. Ölkələrimiz Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu, Cənub-Qərb və digər beynəlxalq tranzit dəhlizlərinin inkişafında fəal əməkdaşlıq edir (3).

Gürcüstanın Azərbaycan və Türkiyə ilə strateji tərəfdaşlığını rəsmiləşdirən məqamlardan biri kimi 2002-ci ilin aprelində üç ölkənin imzaladığı «Trabzon razılaşması»nı göstərmək olar. Regionun enerji təhlükəsizliyi və müstəqilliyini təmin etmək üçün üç ölkənin daxili işlər nazirlərinin imzaladığı bu sənəd terrorizm və aqressiv separatizmə qarşı mübarizədən tutmuş, çirkli pulların yuyulması və neft-qaz borularının birgə mühafizəsinədək kifayət qədər geniş spektri əhatə edir (Həsənov, 2006: 488).

İki ölkə arasında iqtisadiyyatın digər sahələri ilə yanaşı aqrar-sənaye kompleksi istiqamətində də əməkdaşlıq əlaqələri inkişaf edir. 2011-ci ildə Gürcüstandan ölkəmizə 12754,9 min ABŞ dolları dəyərində bar gətirən ağaclar, kolluqlar, peyvənd edilmiş və edilməmiş tinglər, heyvan və bitki mənşəli piylər və yağlar, mandarin və digər sitrus meyvə məhsulları, kartof, tərəvəz bitkilərinin toxumu, ədviyyatlar və digər kənd təsərrüfatı məhsulları idxal edilmişdir. Ölkəmizdən Gürcüstana isə 17346,4 min ABŞ dolları dəyərində faraş meyvə-tərəvəz, bitki yağları, meyvə-tərəvəz konservləri, şəkər tozu, çay və digər aqrar istehsal məhsulları ixrac olunmuşdur (5).

Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında aqrar elmi-tədqiqat sahəsində əməkdaşlıq əlaqələri mövcuddur.Belə ki, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik Institutu ilə Gürcüstan Elmi-Tədqiqat Bitki Mühafizəsi İnstitutu arasında Quraq Bölgələrdə Beynəlxalq Kənd Təsərrüfatı Tədqiqatları Mərkəzinin (İCARDA) maliyyə dəstəyi ilə taxıl əkinlərində xəstəliklərin arealının müəyyənləşdirilməsi üzrə vaxtaşırı birgə ekspedisiyalar keçirilir. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Üzümçülük və Şərabçılıq İnstitutunun Gürcüstanın müvafiq elmi-tədqiqat institutu ilə əməkdaşlıq əlaqəsi davam etdirilir. İki ölkə arasında mütəmadi olaraq aqrar elmi tədqiqatların nəticələri barədə informasiya mübadiləsi aparılır (Azərbaycanın xarici ticarəti, 2019: 70).

Azərbaycan - Gürcüstan arasında xarici ticarət dövriyyəsi illər üzrə aşağıdakı kimi dəyişmişdir. 2015-ci ildə - 6234379 $; 2016-cı ildə - 5641894 $; 2017-ci ildə - 468 108,3 $; 2018-ci ildə - 561 905,5 $; 2019-cu ildə isə 579 440,7 $ olmuşdur.

Xarici ticarət dövriyyəsində Gürcüstan Azərbycanın əməkdaşlıq etdiyi ölkələr arasında yeri illər üzrə dəyişmişdir. Xüsusi çəkisi müvafiq illər üzrə aşağıdakı kimi dəyişmişdir: 2015-ci ildə 2%; 2016-ci il 2,6%; 2017-ci il 2,1%; 2018-ci il 2,3%: 2019-ci ildə isə 1,9% olmuşdur. Ölkələr arasında yeri isə aşağıdakı kimidir: 2015-ci ildə 15; 2016-ci il 10; 2017-ci il 13; 2018-ci il 12; 2019-ci ildə 16-cı yerdə dayanmışdır (Ramazanov, 2015: 99).

Azərbaycanın Gürcüstandan idxal etdiyi məhsullara - Diri iribuynuzlu heyvanlar, İribuynuzlu heyvan əti, quş yumurtaları, kartof, mineral və qazlı sular, təbii qum, dərman vasitələri, mineral gübrələr, sement, sürtkü yağları, elektrik enerjisi, sabun, rezin şinlər, ayaqqabı, metal konstruksiyalar, qara metallardan mətbəx peçləri və cihazları, məişət kondisionerləri, məişət soyuducuları, paltaryuyan maşınları daxildir (Azərbaycanın xarici ticarəti, 2019: 180).

Azərbaycanın Gürcüstana ixrac etdiyi məhsullara – kartof, tərəvəz, meyvə, çay, bitki yağları, Marqarin, qida üçün yararlı digər qarışıqlar, makaron məmulatları, meyvə və tərəvəz koservləri, meyvə və tərəvəz şirələri, tütün, gips, reaktiv mühərriklər üçün kerosin yanacağı, ağır destilyatlar və ya digər məqsədlər üçün qazoyllar, sürtkü yağları, təbii qaz, elektrik enerjisi, kağız və kartondan sanitar-gigiyenik məmulatlar, sintetik kompleks saplardan parçalar, izolyasiya edilmiş məftil və kabellər aiddir.

Azərbaycan və Gürcüstan arasında Beynəlxaq müqayisələrə gəldikdə isə, Azərbaycanın ixracı 2018-ci ildə 15,3 mlrd $, Gürcüstanın ixracı 2,7 mlrd $, Azərbaycanın idxalı 8,8 mlrd $, Gürcüstanın idxalı 7,9 mlrd $, Azərbaycanın saldosu 6,5 mlrd $, Gürcüstanın saldosu isə 5,2 mlrd $ olmuşdur (8).

Davamlı iqtisadi inkişaf, maliyyə imkanlarının artması, özəl sektorun inkişafı Azərbaycanı eyni zamanda investisiya ixracatçısına çevirmişdir. Bu ölkələr sırasına Türkiyə, Rusiya, Monteneqro,

Serbiya, İsveçrə ilə yanaşı Gürcüstanıda misal göstərmək olar, bu ölkələrə müxtəlif sahəlırin inkişafı üçün investisiya yatırılmışdır (9).

2018-ci ilin hesabatına əsasən Gürcüstanın Azərbaycana ixracı illik müqayisədə 98,2% artaraq 385 mln. 993,3 min dollar təşkil edib.Gürcüstanın ixracının 14%-i Azərbaycanın payına düşüb. Bu göstərici ilə Azərbaycan Gürcüstan məhsullarının ən çox ixrac olunduğu ölkə olub.

Azərbaycan isə Gürcüstana 449 mln. 789,4 min dollar dəyərində məhsul ixrac edib ki, bu da illik müqayisədə 8,6% çoxdur. Azərbaycan Gürcüstanın ümumi idxalında 6% paya sahib olmaqla, qonşu ölkənin dördüncü əsas idxal tərəfdaşı olub (10).

Nəticə

2018-ci ilin ilk 10 ayı ərzində Gürcüstanın ümumi xarici ticarət dövriyyəsi 0 mlrd. 305,9 mln. dollar təşkil edib ki, bu da illik müqayisədə 20,5% çoxdur. Qonşu ölkənin ixracı 24,5% artaraq 2 mlrd. 751 mln. dollar, idxalı isə 19,2% artaraq 7 mlrd. 555 mln. dollar təşkil edib. 2018-ci ilin statistik göstəricilərinə əsasən yanvar-aprel aylarında Gürcüstanın ən çox benzin və dizel yanacağı, eləcə də digər neft məhsulları aldığı üçüncü ölkə Azərbaycan olmuşdur (11).

2019-cu ildə Gürcüstanın Azərbaycandan karbohidrogen qazlarının idxalının həcmi əvvəlki illə müqayisədə 3,6% və ya 59 914,7 ton artaraq 1 723 048 tona çatıb. Hesabat dövründə idxal edilən məhsula görə Gürcüstan tərəfinin etdiyi ödəniş 286 210,5 min ABŞ dolları təşkil edib ki, bu da 2018-ci illə müqayisədə 12 278,3 min dollar və ya 4,5% çoxdur. Belə ki, 2018-ci ildə bu məbləğ 273 932,2 min dollar təşkil edib (12).

Ədəbiyyat

1. Arıxov, C. (2008). “Azərbaycan - Gürcüstan: dostluq münasibətlərinin inkişaf dinamikası”.Bakı 127s.
2. Bayramov, V. “Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri genişlənir”, Xalq qəzeti, Bakı.
3. https://lib.aliyevheritage.org/az/1407885.html
4. Həsənov, Ə. (2006). “Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti”. Bakı, 637s.
5. https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan%E2%80%93G%C3%BCrc%C3%BCstan_m%C3%BCnasib%C9%99tl%C9%99ri
6. “Azərbaycanın xarici ticarəti”. (2019). Statistik məcmuə. Bakı, 216 səh.
7. Ramazanov, C. (2015). “Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrində sertifikatlasdırmanın rolu”, Bakı. 99 səh.
8. https://azertag.az/xeber/Azerbaycan_oten_il_Gurcustana_586_milyon_dollarliq_mehsul_ixrac_edib-1236162
9. https://azertag.az/xeber/Azerbaycan_Gurcustana_neft_mehsullari_ixrac_eden_olkeler_sirasinda_uchuncudur-1284067
10. https://fins.az/az/senaye/223084/azerbaycan-gurcustana-daha-cox-qaz-ixrac-edib/ http://caucasusstudies.az/e-kitabxana/elmi-meqale/88-azerbaycan-gurcustan-munasibetleri.html
11. https://azertag.az/xeber/Azerbaycan_Gurcustana_neft_mehsullari_ixrac_eden_olkeler_sirasinda_uchuncudur-1284067
12. https://report.az/xarici-siyaset/deputat-azerbaycan-gurcustan-munasibetleri-strateji-ehemiyyet-dasiyir/

Göndərildi: 11.06.2021 Qəbul edildi: 07.08.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/25-28

Tahmina Shahin Alizada
Baku State University
master student
tahminaalizadeh@mail.ru

P&I INSURANCE COVER: INSURANCE OF OIL POLLUTION RISKS IN MARITIME LAW

Abstract

This article attempts to analyze the insurance of pollution risks in maritime activities. The article mainly focuses on oil pollution. This article also discusses the importance of shipowner insurance for the coverage of damages caused by pollution, focusing on shipowner's liability insurance. The shipowner's liability insurance is the basis of the oil pollution compensatory system, the role of insurance in creating a regime that provides adequate compensation to oil pollution victims and reduces the number of oil pollution incidents. The study briefly discusses the P&I Insurance, CLC Convention, and other regulatory documents in the context of oil pollution.
Keywords: *P&I clubs, "strict liability", "compulsory insurance", maritime adventure, oil pollution, CLC*

Təhminə Şahin qızı Əlizadə
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
tahminaalizadeh@mail.ru

P&I sığorta əlavəsi: dəniz hüququnda neft çirklənməsi riskinin sığortası

Xülasə

Bu məqalə dəniz fəaliyyətlərində çirklənmə risklərinin sığortasını təhlil etməyə çalışır. Məqalədə əsasən neftlə çirklənməyə diqqət yetirilir. Bu məqalədə həmçinin gəmi sahibinin məsuliyyətinin sığortasına diqqət yetirilməklə, çirklənmə nəticəsində dəyən zərərin ödənilməsi üçün gəmi sahibi sığortasının əhəmiyyətindən bəhs edilir. Gəmi sahibinin məsuliyyətinin sığortası neftlə çirklənmənin kompensasiya sisteminin əsasını təşkil edir, neftlə çirklənmənin qurbanlarına adekvat kompensasiya verilməsini təmin edən və neftlə çirklənmə hadisələrinin sayını azaldan rejimin yaradılmasında sığortanın rolunu təşkil edir. Tədqiqat neftlə çirklənmə kontekstində P&I Insurance, CLC Konvensiyası və digər normativ sənədləri qısa şəkildə müzakirə edir.
Açar sözlər: *P&I klubları, "ciddi məsuliyyət", "icbari sığorta", dəniz macərası, neftlə çirklənmə, CLC*

Introduction

After the Second World War not only the public interest in the environment expanded in general. Coastal states had concerns about increasing ship-source marine pollution and oil spills commenced increasing as well (1). Some of the occurred events with tankers demonstrated that oil spills in an environmentally or economically sensitive area could cause irrevocable harm (Gold, 1998: 2).

Oil pollution of the seas emerging from the shipping activity, offshore oil production. The main reason of oil pollution of the seas is shipping. Usually, shipping is deemed to be "a polluting industry". Spilled oil is very contaminated. It can be lethal to adult animals and also may create physiological or behavioral disruptttions in species.Oil spills also cause death because they influence normal feeding, respiration, and movement functions not only of ocean wildlife but also of marine life at the seashore. Particularly oil spills are dangerous for birds. An oil spill can lead sometimes to the poisoning of fish and shellfish. Sometimes one can feel the consequences of the oil spills through the oily taste or smell of the seafood. Oil spills are harmful not only to animals,

plants and corals, fisheries, but also affects human activity in the area of fisheries through damaging fishing boats, fishing gear, floating fishing equipment (1).

During the past fifty years environment has suffered oil pollution in case of terrible oil spills in history. The accidents of the Torrey Canyon (March 1967), the Exxon Valdez in Alaska (1989), and the Deepwater Horizon (April 2010) are illustrative examples. Early examples of marine oil pollution led to the adoption of several international conventions (for example CLC and MARPOL conventions). These conventions were implemented in national legislation through various statutes, most of which are enforced through fines (The Geneva Papers on Risk and Insurance, 1991: 58).

P&I Insurance

In many cases, pollution risks and fines are insured by P&I Insurance. This marine liability insurance type, also known as "Protection and Indemnity Insurance" or "Club Insurance". Liability insurance is an insurance type that protects against financial losses of the policy owner due to the damages to both property and health of the third parties that are damaged because of the incident caused by the insured (Keceli, 2012: 24). First P&I clubs appeared in England when protection indemnity clubs are viewed. And, the most developed country in the world in this field is England. But, P&I insurance in other countries developed very much later than it did in England.

A Protection and Indemnity club is a non-governmental, non-profitable association. These clubs based on mutual or cooperative association of marine insurance providers to its members. The members of P&I club consist of ship owners, operators, charterers, and seafarers under the member companies.

CLC convention

This document was the result of the incident of grounding and oil pollution of the vessel "Torrey Canyon". But this incident is not the first or the last one. CLC convention adopted in 1969 and called as CLC 69. Later this document was amended in 1992 and CLC 92 was amended in the year 2000 to increase the amount of compensation. CLC is the abbreviation for "International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage" and determines the liability of the parties in case of oil pollution damages.

The CLC convention applies to any pollution incident that occurred either in the territory and territorial waters of a contracting state or in the exclusive economic zone (EEZ) of the contracting state (5).

CLC convention can be described briefly in the following points:

- owner of the ship is responsible for the oil spills originating from his/her ship.
- there are very few exceptional cases to this liability to the shipowners in case of oil spills from their ships.
- there is a maximum limit of liability specified in CLC due to the tonnage of the ship. This limit will not apply if the shipowner is at fault.
- the shipowners must take insurance to cover their liability in case of oil pollution from their ships (6).

So, the 1969 Civil Liability Convention has included 'strict liability' and 'compulsory insurance' concepts into maritime law. With the entering into force this convention in 1975, the shipowner causing the pollution was held strictly liable and was permitted to limit his/her liability in some cases for the damages arising from oil pollution. On the one hand, strict liability of the shipowner was issued with the CLC, and indemnity of the shipowner was guaranteed within the pollution liability by imposing an obligation to conclude insurance.

The CLC 1969 Convention was a start in terms of regulations about the environmental liability of ships and after this event, different conventions and regulations arose regarding the same issue. These regulations, also known as International Maritime Organization Conventions, are the following:

-International Oil Pollution Compensation Funds regarding Establishment of a Fund for Compensation of Oil Pollution Damages dated 1971 (IOPC Fund). With this convention, an international fund was established to cover environmental pollution damages.The oil industry was obliged to contribute to this fund.

-International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL 73/78) (7)

-1992 Civil Liability Convention Protocol (CLC 92) and 1992 Fund Convention Protocol (Fund 92). CLC 1992 was accepted to correct the deficiencies in the Fund Convention dated 1971.

All of these documents are essential for the protection and indemnity insurance. The liability regarding the harms resulting from the pollution is on the shipowner, and the shipowner is obligated to be insured. Insurance about the pollution in question is provided by the P& clubs (4). The scale of the coverage offered by the clubs regarding oil pollution is described in the club rules as: "The liabilities, losses, damages, costs, and expenses that the member will encounter as a result of the discharge or escape from an entered ship of oil or any other substance, or the threat of such discharge or escape are within the club insurance coverage".

Pollution risks under the coverage of P&I Insurance

When the some of club rules are checked, it is observed that the following risks are covered by P&I clubs:

- liabilities, costs and expenses (fines are excluded) arising in consequence of the discharge or escape from the ship of oil or any other substance or the threat of such discharge or escape (8);
- costs of measures reasonably taken for the purpose of preventing or minimising pollution or any resulting damage together with any liability for loss or damage caused by the taking of such measures (9);
- liabilities arising from carrying oil at the sea as per any contract in which the member or the club is involved;
- the costs or liabilities incurred as a result of compliance with any order or direction given by any government or authority, for the purpose of preventing or reducing pollution or the risk of pollution;
- damages to the cargo on the ship or to the property of the member due to the discharge or escape of oil from the ship, (these damages are within the coverage as considered to be for the third parties. So, the pollution is not only considered to occur outside of the ship;
- damages arising from the oil discharged or escaped from the other ship because of a collision (10).

Conclusion

Based on the above it is seen that oil pollution of the ocean comes from shipping activity and offshore oil production. The main cause of marine pollution with oil is shipping. Some of the occurred incidents in history showed that this maritime adventure could cause irrevocable harm. Oil pollution doesn't harm only the marine life, also there is damage to fishing, tourism industry, ecology which no one can measure in monetary values. Pollution in one country has the potential of negatively impacting the biodiversity of another country. As such, the prevention of marine pollution has been a subject of international laws and conventions. And in this case importance of pollution risks under the P&I Insurance, CLC makes the abovementioned sense. The article answered the questions about which risks are insured by P&I clubs, in which areas CLC convention applies to pollution incidents, and also briefly discussed the regulatory documents in the sphere of protection and indemnity insurance.

References

1. https://www.intechopen.com/books/sustainable-development-authoritative-and-leading-edge-content-for-environmental-management/oil-pollution-and-international-marine-environmental-law
2. Gold, E. (1998). Gard Handbook on Marine Pollution, 2nd Ed.
3. The Geneva Papers on Risk and Insurance. (1991). Issues and Practice, January. Vol. 16, No. 58, January.

4. Keceli, M. (2012). "Establishing a new protection and indemnity (P&I) insurance institution in Turkey". World Maritime University Dissertations. 24.
5. https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-on-Civil-Liability-for-Oil-Pollution-Damage-(CLC).aspx
6. https://www.gard.no/web/publications/document/chapterp_subdoc_id=1034255&p_documentid=781871
7. https://www.skuld.com/products/Conditions/pi-rules/2021-pi-rules/#heading1-14
8. https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-(MARPOL).aspx
9. https://commons.wmu.se/cgi/viewcontent.cgi?article=2163&context=all_dissertations
10. https://www.marineinsight.com/marine-safety/the-importance-of-p-i-club-in-shipping/

Received: 19.05.2021 Accepted: 02.07.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/29-32

Fidan Vahid qızı Nuri
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
f_nuri@list.ru

HEYVANLARIN QORUNMASI SAHƏSİNDƏ Aİ QANUNVERİCİLİYİ VƏ ONUN HƏLL ETMƏDİYİ MƏSƏLƏLƏR

Xülasə

Avropa İttifaqı (Aİ) 1974-cü ildən heyvanların rifahı ilə bağlı geniş spektrli qanunvericilik müddəaları yaratmışdır. Aİ müqavilələrinə əsasən, heyvanlar həssas varlıqlar kimi tanınır və nəticədə Aİ və Üzv Dövlətlər, məsələn, kənd təsərrüfatı və ya daxili bazarda Aİ siyasətlərini hazırlayarkən və həyata keçirərkən heyvanların rifah tələblərini lazımi qaydada nəzərə almalıdırlar. Bu gün kənd təsərrüfatı heyvanlarının rifahı ilə bağlı Aİ qanunvericiliyi xüsusi müddəaları ilə quşçuluq, buzov və donuz yetişdirilməsini, eləcə də bütün növlər üçün nəqliyyat və kəsim əməliyyatlarını əhatə edir. Bu qanun dünyanın ən qabaqcıl qanunlarından biridir. Xüsusilə AB toyuq yumurtası üçün ənənəvi qəfəsləri qadağan etdi və hamilə sows üçün qrup yuvası tələb etdi.
Açar sözlər: *Avropa İttifaqı, Avropa İttifaqı Fəaliyyət Müqaviləsi, heyvanların qorunması, reqlament, direktiv, kənd təsərüfatı heyvanları*

Fidan Vahid Nuri
Baku State University
master student
f_nuri@list.ru

EU legislation in the field of animal protection and its unresolved issues

Abstract

The European Union (EU) has since 1974 established a wide range of legislative provisions concerning animal welfare. Under the EU treaties, animals are recognised as sentient beings, and in consequence, the EU and the Member States must pay due regard to the welfare requirements of animals when preparing and implementing EU policies in for example, agriculture or internal market. Today EU legislation on the welfare of farm animals covers with specific provisions the farming of poultry, calves and pigs as well as, for all species, transport and slaughter operations. This legislation is one of the most advanced in the world. In particular the EU has banned traditional cages for laying hens and requires group housing for pregnant sows.
Keywords: *European Union, European Union Action Agreement, animal protection, regulation, directive, farm animals*

Giriş

Avropa İttifaqının (AİFM) Fəaliyyəti haqqında Müqavilənin 13-cü maddəsi müqavilənin bir hissəsinə aiddir ki, bu da gender bərabərliyi, ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə və ya ətraf mühitin mühafizəsi kimi ümumi tətbiqə malik müddəaları özündə əhatə edir (1).

Bu məsələ ilə bağlı bir neçə anlaşılmazlıq mövcuddur ki, bütün bunlara aydınlıq gətirməyə çalışacayıq. İlk olaraq qeyd edək ki, müqavilənin bu bölməsi heyvanların qorunması sferasında əhəmiyyətli addımların atılması üçün hüquqi əsas rolunu oynamır. Müqavilənin bu müddəasını daha çox Aİ-nin bu sferada aparmış olduğu siyasətlər kimi nəzərdən keçirməliyik. Məhz bu aspekt Aİ-nın heyvanların qorunması sferasında səlahiyyətlərinin məhdud olduğunu, bəzi sahələrdə məsələn, evsiz heyvanların qorunması sahəsində ümumiyyətlə heç bir səlahiyyəti olmadığnı sübut edir.

İkincisi, bu maddə konkret sahələrdə açıq-aydın məhdudiyyətlər (dini ayinlər, mədəni ənənələri və ya regional irs ilə bağlı) ehtiva edir ki, bu da Aİ-nın bu sahədəki səlahiyyətlərini məhdudlaşdıra bilər.

Kənd təsərüfatı heyvanlarının qorunması haqqında qanunvericilik özündə bütün mərhələləri ehtiva edir. Belə ki bu əkinçilikidən tutmuş, daşınması və ölümünə qədər olan bütün mərhələləri əhatə edir.

Kənd təsərüfatı fəaliyyəti özündə minimum standartları əhatə edən beş direktivdən ibarətdir. Bu direktivlər heyvanların daşınması və öldürülməsi sahəsində üzv dövlətlər üçün minimum standartlar müəyyən edir. Kənd təsərrüfatı fəaliyyəti haqqında qanunvericilik özündə kənd təsərrüfatı heyvanlarının bütün növlərini əhatə edən ümumi çətir direktivləri və ət istehsalı (broyler) üçün dana, donuz, toyuq və toyuq ətini (broyler) əhatə edən dörd konkret göstərişlə nəzərdə tutulmuşdur (Adzitey, Nurul, 2011: 11-20).

Reqlament 1/2005: heyvanların daşınması

Bu reqlament təsərrüfat fəaliyyəti ilə əlaqədar daşınan bütün canlı onurğalı heyvanlara tətbiq edilən ümumi qanunvericilik aktıdır. Lakin, inzibati tələblər digər növ heyvanlara tətbiq olunsa belə (vəhşi heyvanlar, itlər və pişiklər, eksperimental heyvanlar, yetişdirilən balıq və s.) texniki tələblərin əksəriyyəti torpaq təsərrüfatı heyvanları üçün nəzərdə tutulmuşdur (3). Müəyyən olunmuş konkret qaydalar heyvandarlıq bazarlarına və yığım mərkəzlərinə də (heyvanlarla rəftar) tətbiq edilir (Passantino, 2006: 229).

15 mart 2012-ci il tarixində Avropa Parlamenti tərəfindən 49/2011-ci il tarixli yazılı Bəyannaməni qəbul edilmişdir. Bu Bəyannamədə Avropa komissiyası və Avropa Şurası 1/2005 Daşınmalar zamanı heyvanların mühafizəsi haqqında reqlamentə yenidən baxılma məsələsini qeyd etmişdilər. Bəyənnamədə qeyd olunan tələblər sırasına daşıyıcıların səlahiyyətli olması, sürücülər üçün isə səriştəlilik sertifikatı almaq vəzifəsi, kəsilmək üçün aparılan heyvanların yolda səkkiz saatdan artıq müddətdə olmaması məsələləri daxildir. Səkkiz saatdan çox daşınma üçün istifadə olunan nəqliyyat vasitələri və mal-qara daşınması üçün istifadə olunan gəmilər təsdiq edilməlidir. Ümumilikdə, Bəyannaməni Avropa Parlamentinin 395 deputatı imzalayıb.

Əsas mal-qara növləri üçün iki üzv dövlət arasında səfər səkkiz saat ərzində müəyyən inzibati prosedura (səyahət jurnalı) uyğun olaraq həyata keçirilməlidir. İqtisadiyyatın inkişafına təsir edən xüsusi növlət var ki, onların daşınması konkret müəyyən olunmuş qaydalarla tənzimlənir. Məsələn, donuzlar və atlar dayanmadan 24 saatdan çox yolda ola bilməzlər. Bu müddət bitdikdən sonra boşaldılmalı, qidalanmalı və suvarmalı, daha sonra ən azı 24 saat istirahət etməlidir. Daha sonra yenidən yola düşə bilər (Passantino, 2006: 222-230).

Reqlament 1099/2009: heyvanların öldürülməsi

Bu vəziyyət heyvanların istehsal prosesində öldürüldüyü müxtəlif vəziyyətlərə tətbiq olunur. Bu, reqlament əsasən qəssabxanalarda tətbiqi nəzərəd tutur. Lakin fermalarda müxtəlif səbəblərdən (kürklü heyvanlar, xəstəliklərə və ya digər hədəflərə qarşı mübarizə üçün) baş verən təsərrüfat qətllərinə da aid edilir. Reqlamentə əsasən qətlə yetirilmədən öncə heyvanların keyləşdirilməsi vacib tələbdir. Gicəllətmək, keyləşdirmək üçün istifadə olunan metodlar müəyyən olunmuş siyahıdan seçilə bilər (5).

Ət istehsalı üçün toyuqlar haqqında direktivlərə gəldikdə, bu reqlamentdə operatorların məsuliyyətinə daha çox diqqət yetirilir. Bundan əlavə, o heyvanların qorunması üçün standart əməliyyat prosedurlarını tələb edir. Qəssabxanalarda heyvanların keyləşdirilməsi prosesinin effektivliyini yoxlamaq üçün monitorinq prosedurunun yaradılacağı və tətbiq ediləcəyi gözlənilir (Council Regulation, 2009).

Reqlamentə əsasən qəssablar onlara qaydalara riayət olunmasını təmin etməkdə kömək edəcək, heyvanların mühafizəsi üzrə işçi təyin etməlidirlər (5).

Üzv dövlətlərin səlahiyyətli orqanları Aİ qanunvericiliyinin gündəlik yerinə yetirilməsinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Aİ-nin hüquqi mətninin direktiv və ya reqlament olub-olmamasından asılı olmayaraq, üzv dövlətlər lazımi qaydada həyata keçirilməsi, həmçinin müvafiq sanksiyalar sisteminin yaradılması üçün lazım olan texniki təlimatlar və maddi-texniki mexanizmlər təqdim etməlidirlər.

Beləliklə, Aİ-nin qaydalarının həyata keçirilməsində üzv dövlətlərin rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir və maraqlı tərəflərin yeni qaydalar barədə məlumatlandırılması, texniki və hüquqi təlimatların verilməsi, habelə onların vəzifəli şəxslərinin hazırlanması kimi mühüm tədbirləri nəzərdə tutur.

Kənd təsərüfatı heyvanlarının rifahı sferasında Aİ qanunvericiliyinə gəldikdə isə qeyd edə bilərik ki, Komisiya Ərzaq və Baytarlıq İdarəsinin mütəxəssisləri tərəfindən həyata keçirilən müntəzəm audit sistemi hazırlamışdır.

Yoxlamaların məqsədi üzv dövlətlərin Aİ qaydalarını yerinə yetirmək üçün lazımi tədbirləri planlaşdırdığını və tətbiq etdiyini yoxlamaqdır. Buna görə də Komissiya ekspertlərinin rolu, səlahiyyətli orqanların uyğunsuzluqlarını aşkar və müəyyən etməyə qadir olub-olmadığını yoxlamaq və vəziyyəti düzəltmək üçün müvafiq tədbirlər görməkdir. Lakin onların bu nəticələrə görə hər hansı sanksiya tətbiq etmək səlahiyyəti yoxdur. Məqsəd ümumi vəziyyəti əks etdirəcək nəticələrin əldə olunmasıdır.

Komissiya ekspertləri bu və ya digər üzv dövlətin təftiş sistemində uğursuzluqlar aşkar etdikdə, bu problemlərin daimi dialoq yolu ilə həlli məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirilir. Üzv Dövlətin müəyyən məsələləri həll edə bilməməsi halında Komissiya hüquqi prosedurun başlanması barədə qərar qəbul edə bilər.

Aİ-nin heyvanların mühafizəsi sahəsində qanunvericiliyi üzv dövlətlərin təsərrüfatlarda və nəqliyyatda təftiş fəaliyyəti barədə Komissiyaya hesabat verməsini tələb edir.

Avropa Komissiyasına müntəzəm olaraq heyvanların rifahı ilə bağlı şikayətlər daxil olur. Ayrı-ayrı uyğunsuzluq hallarına aid olanlar, ilk növbədə, müvafiq üzv dövlətin səlahiyyətli orqanlarına ünvanlanmalı olduqları üçün nəzərdən keçirilmir. Qeyd etdiyimiz kimi bu məsələlər ilə bağlı hüquqi prosedur həyata keçirmək səlahiyyəti üzv dövlərin səlahiyyətli orqanlarının vəzifəsidir.

Avropa İttifaqı Fəaliyyət Müqaviləsinin m. 258 əsasən, Komissiya üzv dövlətin müqavilələr üzrə hər hansı öhdəliyi yerinə yetirmədiyini hesab edirsə, o, müvafiq dövlətə iradlarını təqdim etmək imkanı verdikdən sonra həmin məsələ ilə bağlı əsaslandırılmış rəy verir (1).

Avropa Qida Təhlükəsizliyi İdarəsi (AQTİ) Avropada qida təhlükəsizliyi tənzimləyən Aİ-də qərar qəbul edən şəxslərə müstəqil elmi məsləhət vermək üçün yaradılmışdır. O, komissiyanın tələblərinə uyğun olaraq heyvanların rifahı məsələləri üzrə elmi rəy verir. Elmi fikirlər dolayısı ilə Aİ-nin heyvanların müxtəlif üsullarla müdafiəsinə dair qaydalarının daha yaxşı tətbiqinə imkan yaradır.

Komissiya müntəzəm olaraq Aİ-nin hüquqi tələblərinin bəzi konkret müddəalarının şərhinə dair maraqlı tərəflərə və səlahiyyətli orqanlara cavab verir. Komissiyanın rəyləri hüquqi qüvvəyə malik olmasa da, bu töhfə qanunvericiliyin bəzi aspektlərini uyğunlaşdırmağa və aydınlaşdırmağa imkan verəcəkdir.

Komissiya 2012-ci ildə 2012-2015-ci illər üçün Aİ-nın heyvanların qorunması strategiyasını qəbul etmişdir. Bəzi tədbirlər hələ başa çatdırılmalıdır məhz buna görə də hazırda prioritet məsələ yeni vəzifələri nəzərə almadan əvvəl strategiyada sadalanan bütün fəaliyyətlərə nail olmaqdır (Blokhuis, 2004: 470).

Buna paralel olaraq Komissiya hüquq-mühafizə praktikasının təkmilləşdirilməsi üzərində işləməyə davam edəcək. Qeyd etdiyimiz kimi, Komissiya üzv dövlətlərin, Aİ qaydalarına riayət etməsində mühüm rol oynayır. Bu məqsədlə Komissiya innovasiyaları tətbiq etməyə, həyata keçirilmə səviyyəsinin daha da yüksəldilməsinə kömək etmək üçün yeni mexanizmlər işləyib hazırlamağa başlayıb.

Aİ dünyanın ən əhatəli və qabaqcıl heyvan mühafizəsi qanunlarından birinə malikdir. Bu liderlik mövqeyi üzunmüddətli fəaliyyətin nəticəsidir. Lakin heyvanların rifah standartlarının aşağı olduğu üçüncü dövlətlərdən daha ucuz qiymtə məhsulların idxal edilməsi Aİ əldə etdiyi inkişaf proqresini təhlükə altına qoya bilər (8).

Məhz buna görə də Komissiyanın heyvanların rifahına dair beynəlxalq fəaliyyətlərini davam etdirməsi və gücləndirməsi vacibdir. Bunlar, heyvanların rifahına dair bir sıra beynəlxalq standartlar qəbul etmiş, Ümumdünya Heyvan Sağlamlıq Təşkilatı kimi beynəlxalq təşkilatlar səviyyəsində baş verir. Komissiya ayrıca heyvan rifahının daxil olduğu üçüncü ölkələrlə sərbəst ticarət müqavilələrini müzakirə edir.

Avropa İttifaqı son 40 il ərzində heyvanların qorunması üçün çox əhatəli və inkişaf etmiş bir sıra qanunlar qəbul etmişdir. İttifaq kənd təsərrüfatı və laboratoriya heyvanlarının qorunması ilə bağlı qanunvericiliyi kifayət qədər geniş inkişaf etdirmişdir. Buna baxmayaraq heyvanların qorunmasının bəzi digər sahələri üzv dövlətlərin müstəsna səlahiyyətində aiddir (9).

Aİ qanunvericiliyinin bu orqanı Aİ-da qida zəncirinin davamlılığına kömək edir. İstehsal heyvanlarına hörmət etmək, vətəndaşların və istehlakçıların etik problemlərini həll edir, eyni zamanda uzun müddətdə yenilikçi və iqtisadi cəhətdən səmərəli istehsal sistemlərinin inkişafına kömək edir.

Üzv dövlətlər Aİ qanunvericilyinin normalarını icra edilməsində məsuliyyət daşıdığı kimi, Avropa Komisiyası da bu sferada harmonizasiya prosesinin realizə edilməsi sferasında müəyyən

sxemlər işləyib hazırlamışdır. Bu sferada hüquq mühafizə məsələləri həll olunmayan problem kimi qalır. Çünki bəzən heyvanların rifahı daha yaxşı və səmərəli istehsal kimi yox, iqtisadi maneə kimi qəbul edilir (10).

Nəticə

İttifaq dünyanın ən böyük qida idxalçılarından biridir. Ərzaq bazarının qloballaşması Aİ qaydalarının o cümlədən, heyvanların rifahı ilə bağlı qaydalarının tətbiq edilməsinə təsir göstərir. İndiyə qədər Aİ beynəlxalq aləmdə öz ərzaq standartlarını uğurla təbliğ etmişdir. Aİ bu sferada aparmış olduğu siyasət sübut etmişdir ki, Aİ-nin hüdudlarından kənarda da istehlakçılar yüksək keyfiyyət standartlarını qiymətləndirir. Düşünürük ki, İttifaqın bu siyasəti mütəmadi olaraq davam etdirilməli və gözlənilən nəticələr əldə olunmalıdır.

Nəhayət yekun olaraq qeyd edək ki, AİFM m.13 Aİ xüsusi siyasətini müəyyənləşdirir. Lakin bu siyasəti müəyyənləşdirdiyi zaman bəzi sahələri nəzər almır ki, bunlardan ətraf mühitin adını qeyd edə bilərik. Lakin bunun olmaması, Aİ-ni heyvanların müdafiəsi sferasında müəyyən olunmuş siyasət həyata keçirməsinə maneə yaratmır.

Ədəbiyyat

1. https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/09/9-01/tfeu_cons.xml
2. Adzitey, F., Nurul, H. (2011). Pale soft exudative (PSE) and dark firm dry (DFD) meats: Causes and measures to reduce these incidences - A mini review. International Food Research Journal, 18:11-20.
3. https://www.animallaw.info/treaty/european-convention-protection-animals-during-international-transport
4. Passantino, A. (2006). Animal welfare and protection during transport: The current legislative framework in European Union. Ann Ist Super Sanita, 42 (2): 222-230.
5. https://www.legislation.gov.uk/eur/2005/1
6. Council Regulation. (2009). (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009 on the protection of animals at the time of killing. Official Journal of the European Union, L 303/1. 18.11.
7. Blokhuis, H. (2004). Recent developments in European and international welfare regulations. World's Poultry Science Journal, 60(4): 469-477.
8. http://www.evolutio.info/content/view/1969/5/
9. https://rm.coe.int/168007a67d
10. http://rawc.eu/wp-content/uploads/2017/03/5.-General-principles-of-Regulation-10992009-Desmond-Maguire.pdf

Göndərildi: 17.06.2021 Qəbul edildi: 13.08.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/33-37

Mirməhəmməd Mirzahid oğlu Kazımov
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
mkazimov1997@gmail.com

TƏBİİ EHTİYATLAR VƏ ONLARIN İQTİSADİ CƏHƏTDƏN İSTİFADƏ OLUNMASI MÖVZUSU MOTİVASİYA MƏRHƏLƏSİNDƏ TƏTBİQİ

Xülasə

Motivasiya mərhələsində təbii ehtiyatların sinif bölgüsü formalarını araşdırır. Bu mərhələdə təbii ehtiyatlardan istifadəni sinif-fəsil-mövzu ardıcıllığı ilə təhlil edir. Motivasiya blokunda bu məsələlərin həlli vasitələrini araşdırır. Şagirdlərin bu mərhələdə hansı bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələndiyini təhlil edir. Bu proseslərin həyata keçirildiyi üsul və vasitələri müəyyən edir.

Açar sözlər: *təbii ehtiyyat, xəbərlər, insan təsərrüfatı, təhlil etmək, motivasiya bloku, mətn, xəritə-sxem, cədvəl, bilik, bacarıq, hafizə, ekoloji problemlər*

Mirmahammad Mirzahid Kazimov
Baku State University
master student
mkazimov1997@gmail.com

Application of natural resources and their economic use in the motivational phase

Abstract

Explores the forms of class distribution of natural resources in the motivation phase. Analyzes the use of natural resources at this stage in a class-chapter-topic sequence. Investigates the means by which these issues are addressed in the motivation block. Analyzes what knowledge, skills and habits the students have acquired at this stage. It determines the methods and means by which these processes are carried out.

Keywords*: natural resources, news, human economy, analyze, motivation block,text, map-scheme, knowledge, skill, memory, environmental challenges*

Giriş

Motivasiya mərhələsi-mövzuda başlıq şəklində verilərək mövzu haqqında ilkin təsəvvürlərin yaranmasına, mövzu barəsində marağın yaradılmasına və şagirdlərin mövzuya motivə olunmasına xidmət edir. Əgər biz motivasiya mərhələsində təlimi düzgün təşkil edə bilsək işin demək olar ki, çox böyük hissəsini görmüş olarıq və təlimi düzgün şəkildə apara bilərik. Ona görədə bu mərhələnin əhatəli tədqiqi vacibdir. Motivasiya mərhələsində təbii ehtiyyatlar və onların istifadəsi mövzusunda tədqiqatlar aparılmasına, onların siniflər, fəsillər və mövzular üzrə necə təsvir edilməsinə dair araşdırmalar aparılır (Seyfullayeva).

VI sinif coğrafiya kurikulumunda təbii ehtiyyatlar mövzusunun motivasiya mərhələsində necə tətbiq edilməsini arşdıraq. “Yerin daxili quruluşu” mövzusunun motivasiya blokunda təbii ehtiyyatların və yerin daxili quruluşunun əlaqəsini göstərən mətn verilmişdir ki, bu da şagirdlərdə ilkin olaraq təbii eytiyyatların yerin dərinliyində olmasını göstərməyə istiqamətlənmişdir. Süxurlar mövzusunun motivasiya blokunda qeyri-filiz faydalı qazıntıları və onların nə məqsədlə istifadə edilməsinə dair hansı biliklərə malik olmağımızı soruşur bu da, hafizə və məntiqi təfəkkürün inkişafına imkan yaradır. Dağlar mövzusunun motivasiya blokunda qoyulmuş Abdulla Şaiqin “Köç” hekayəsinin bir hisəssi yerləşdirilmişdir. Bu hekayədə dağlarda hansı təbii ehtiyyatlara rast gəlməsinə, dağ relyefini beynimizdə canlandırmağa, mövzuya marağın artırılmasına və ilkin təsəvvürlərin yaranmasına şərait yaradır. Düzənliklər mövzusunda verilmiş 4 ədəd foto şəkil vasitəsilə motivasiya qurulur ki, bu da şagirdlərin

yaş səviyəsinə uyğun seçimidir. Bu şəkillər təbii ehtiyyatların və təbiətin müxtəliflik göstəricini nümayiş etdirir və mövzuya maraq artırır. Hava şəraiti mövzusunda motivasiya blokunda verilmiş ölkəmizin hava şəraitinə aid fotoşəkillərdən iqlim kimi zəngin təbii ehtiyyatını təsvir etmişdir. Ölkəmizin bu təbii ehtiyyatının digər ölkələrdən necə fərqələndiyinə dair suallar yerləşdirilmişdir ki, bu da prosedural biliklərin və mövzu ətrafında marağın artmasına şərait yaradır. Dünya okeanı mövzusunda motivasiya blokunda yerləşdirilmiş okanın zəngin təbii sərvətləri, bu sərvətlərin hansı məqsədlərlə istifadə olunması və məskunlaşmaq üçün hansı seçim etməyimizə dair verilən suallarda şagirdlərdə mövzu barəsində ilkin təsəvvürlərin yaranmasına və mövzuya marağın artmasına şərait yaradır. (2).Təbiətdə suyun dövranı mövzusunda həyatın var olmasına səbəb olan şirin su qaynaqlarının harada olması haqqında motivasiya bloku yerləşdirilmişdir. Bu blok şagirdləri su ehtiyyatlarını haqqında düşünməyə və onlardan düzgün istifadə etməyə, ekoloji tərbiyənin yaradılmasına istiqamətləndirir. Çaylar və göllər mövzularında motivasiya bloku şəkil, şeir və məlumat xarakterlidir. Bloklar şagirdlərdə su ehtiyyatına dair ilkin təsəvvürlərin yaranmasına imkan verir ki, bu da deklorotiv biliklərin başlanğıcı hesab edilir.Aral dənizi haqqında olan mövzuda isə Aral dənizinin dünəni və bu günü haqqında motivasiya bloku yerləşdirilmiş-dir. Bu dəyişikliklər şagirdlərdə ekoloji tərbiyənin formalaşmasına və konseptual biliklərin əldə edilməsi ilə tənqidi təfəkkürün inkişafına xidmət edir. Meşələr mövzusunda motivasiya blokunda "hərəyə bir ağac əkək" başlığında verilmiş başlıq və foto önəmli təbii ehtiyyat olan bitkilər haqqında məlumat almağa və ekoloji tərbiyənin formalaşmasına, prosedural biliklərlə yanaşı konseptual biliklərində əldə edilməsinə kömək edir. Torpaq mövzusunda motivasiya bloku maddi və mənəvi dəyər hesab edilən zəngin təbii sərvət olan torpaq və onun iqtisadi əhəmiyyətindən bəhs edilir.Amazon meşələri mövzusun-da ağacların zənginliyi, onların iqtisadi əhəmiyyəti və kortəbii istifadəsinin fəsadları haqqında motivasiya bloku yerləşdirilmişdir ki,bu mövzularda şagirdlərin konseptual biliklər əldə etməsi ilə yanaşı tənqidi təfəkkürün formalaşmasınada situmullaşdırcı kimi çıxış edir (3). Gecə və gündüzün dəyişməsi mövzunun motivasiya blokuda canlı aləmin müxtəlifliyini təsvir etməklə bu zəngin təbii sərvəti daha yaxından tanımağa sövq edir və şagirdlərin ətraf mühitə dair daha da humanist davranmasını aşılayır.

VII sinif coğrafiya kurikulumunda təbii ehtiyyatlar və onların iqtisadi cəhətdən istifadə olunması mövzularının motivasiya mərhələsini araşdıraq. Yeraltı sərvətlər mövzusu motivasiya mərhələsində verilmiş təbii sərvətlər və onların istifadəsinə dair şəkillər tətqiqat sualının verilməsinə və mövzuya marağın artırılmasına istiqamətlənir ki, bu da tətqiqatın daha dolğun və istiqamətli aparılmasına, yeni bilik və bacarıqların əldə edilməsinə imkan verir. Ölkəmizin faydalı qazıntıları mövzusunda faydalı qazıntılarımızın çıxarılması və nə məqsədlə istifadə olunması barəsində motivasiya qoyub, mövzu haqqında şəkillər və mətnlər vasitəsilə ilkin təsəvvürlər verək, şagirdlərin dərsə motivə olunmasına yardımçı olaraq onların konseptual biliklərə yiyələnməsini və milli ruhun inkişafını təmin edir. Yağıntı-ların paylanılması mövzusunda motivasiya mərhələsində verilmiş iqlim müxtəliflikləri mətni ölkəmizin zəngin iqlim ehtiyyatlarına malik olması təsəvvürünü formalaşdırmaq, şagirdlərdə mövzuya maraq yaratmaq və onlarda konseptual biliklərlə yanaşı məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirir. İqlim mövzusunda da verilmiş fotoşəkil dünyanın iqlim ehtiyyatlarının zənginliyini göstərməyə istiqamətlənmiş və deklorotiv bilik olan fotoşəkillər vasitəsilə tətqiqata maraq yaradır. Çaylar mövzusunda kür çayının hidroloji potensialını ortaya qoyaraq motivasiya yaradır və deklorotiv biliklər verməklə hafizə təfəkkürünü inkişaf etdirir. Çaylarımızın ekoloji vəziyyəti mövzusunda isə içməli su qaynaqlarının illər boyu necə paylandığı və getdikcə bunun ciddi bir problem olacağını, insanların sayı ilə tərs mütənasib dəyişdiyini vizual şəkildə nümayiş etdirir. Bu motivasiya şagirdləri gələcək haqqında daha qənaətcil və mühiti sevmək istiqamətində motivasiya edir və tənqidi təfəkkürün inkişaf etməsinə imkan verir. Canlı aləmin müxtəlifliyi mövzusunun motivasiya mərhələsində verilmiş foto şəkildə dünyanın hər bir yerində canlı təbii ehtiyyatlarına rast gələ biləcəyimizə dair motivə edir və deklorotiv biliklərin mənbəyinə çevrilir. Torpaqların xüsusiyyətləri, quruluşu, müxtəlifliyi, mühafizəsi mövzularında və ölkəmizin torpaq, bitiki və heyevanlar aləmi mövzusunda verilmiş maraqlı tarixi rəvayətlə torpaqların zənginliyini və düzgün istifadə olunmazsa fəsadılarla qarşılaşa biləcəyimizi mətn və foto şəkillər vasitəsiylə göz önünə qoyaraq tənqidi təfəkkürün inkişafına zəmin yaradır. Türk dünyası mövzusunda bal arıları kimi əsrarəngiz canlıların təbii ehtiyyat kimi istifadəsini və xeyrindən bəhs edən motivasiya bloku verilmişdir. (4). Bu mərhələdə şagirdlərdə deklorotiv bilik inkişaf edir. Əhalinin məskunlaşması mövzusunda isə verilmiş fotoşəkillərdə müxtəlif təbii şəraiti özündə əks etdirən fotoşəkillər verilmişdir. İqtisadi fəaliyyət və

ölkəmizin iqtisadiyyatı mövzularında təbii resusların istifadəsi və yerlərinə dair motivasiya bloku verilir, bu da mövzu haqqında ilkin təsəvvürlərin meydana gəlməsinə və bu barədə faktoloji biliklərin inkişafına imkan verir.

VIII sinif coğrafiya kurikulumunda təbii ehtiyyatlar və onların iqtisadi cəhətdən istifadə olunması mövzularının motivasiya mərhələsini araşdırsaq görərik ki, motivasiya mərhələsi yalnız mətn bloku vasitəsilə verilmişdir. Bu bloklar şagirdləri lazımı səviyyədə dərsə maraqlandırmaya bilər. Bilirik ki, motivasiyanın başlıca məqsədi dərsə maraq yaratmaqdır. Bu sinifdə mövzuların başdan axıra qədər eyni mətn şəkilli motivasiya ilə verilməsi bir qədər əlverişli hesab edilmir. İndi isə motivasiya mərhələsində təbii ehtiyyatlar və onların istifadəsi haqqında hansı mövzularda bəhs edildiyini araşdıraq. Ölkəmizdə coğrafiya elminin inkişafı mövzusunda ölkəmizin təbii ehtiyyat potensialının genişliyi araşdırılması və istifadəsi haqqında mətndə məlumatlar verilmişdir ki, bu da şagirdlərdə milli ruhun inkişafına, bu istiqamətdə deklorotiv biliklərin əldə edilməsinə, hafizə və məntiqi təfəkkürün inkişafına imkan verir. (5). Qədim quru və su sahələri mövzusunda motivasiya mərhələsində təbii ehtiyyatlar və onların materiklər üzrə yayılması haqqında məlumatlar verir,onların müxtəliflikləri və yayılma arealları haqında nəzəri biliklər verərək şagirdlərdə hafizə təfəkkürünün inkişafına və mövzu ətrfında yeni araşdırmalar etməyə sövq edir. Yağıntıların paylanılması mövzusunda motivasiya blokunda yağıntının ərazi üzrə fərqli paylanmasının hansı dəyşikliklərə səbəb ola biləcəyi haqqında şagirdləri maraqlandıracaq mətn verərək şagirdlərdə prosedural biliklərin inkişafına və bunun nəticəsi olaraq konseptual biliklərin yaranmasına imkan verir. İqlim və onun yaranması mövzusunda isə iqlim ehtiyyatlarının ekvatordan qütblərə doğru necə dəyişməsini mətn vasitəsi ilə göstərən motivasiya bloku düşünməyə sövq edərək məntiqi təfəkkürün inkişafına imkan verir. Yerin su təbəqəsi fəsilində motivasiya bloklarında dünya okeanı kimi zəngin təbii ehtiyyatları kimyəvi tərkibi, hərəkəti, əhəmiyyəti və insan təsərrüfatında önəmli rolunu göstərmişdir. Bu fəsil vasitəsilə deklorotiv, prosedural biliklər vasitəsilə yeni biliklər əldə etməyə imkan verir. Biosfer fəsilinin mövzularıda motivasiya mərhələsində təbii ehtiyyatlar və onların istifadəsi baxımından təhlil edək. Biosferin Yer təbəqələri sistemində mövzusunda motivasiya blokunda canlıların inkişafı mərhələlərindən, şəraitindən və digər aləmlərlə qarşılıqlı əlaqəsindən; Coğrafi təbəqə mövzusunda isə motivasiya bloku canlılar aləmin inkişafında təbii ehtiyyatının və Günəş şüalarının qarşılıqlı əlaqəsindən; Bitki və heyvanat aləmi mövzusunda istilik və rütubətin paylanılmasının canlılar aləmində müxtəlifliyinin yaranmasına səbəb olduğu barəsində motivasiya bloku verilmişdir ki,bu da mövzu haqqında maraq oyanmasına və mövzunu haqqında faktoloji biliklərin vasitəsi ilə təfəkkürün inkişafına şərait yaradır. (6). Təbii zonalar mövzusunda isə ayrı-ayrı ərazilərdə təbii zonaların yaranma səbəbləri və onların canlı aləminin növləri haqqınnda motivasiya bloku verərək onların dərs haqqında deklorotiv biliklərə sahib olmasını təmin edir. Bu mövzulardan da görmək olar ki, mövzuların motivasiyasında canlı aləm təbii ehtiyyatlar haqqında məlumat olsada istifadəsi haqqında motivasiya qoyulmamışdır. Bu da ki, hafizə təfəkkürünün inkişafına imkan versədə, kompotensiyaların inkişafını təmin etmir. Təbii ehtiyyatlar və təbii ehtiyyatların təsərrüfat əhəmiyyəti mövzusunda motivasiya bloklarında ehtiyyatlar, onların istifadəsi haqqında və iqtisadi əhəmiyyəti haqqında mətndaxili məlumat verilmişdir ki,bu da şagirdlərdə mövzu haqqında ilkin təsəvvürlərin yaradılmasına, mövzuya marağın artırılmasına və deklorotiv biliklərin inkişafına şərait yaradır. Ekoloji mühit və onun mühafizəsi fəslində dünyada və ölkəmizdə ətraf mühiti çirkləndirən mənbələrin başında təbii ehtiyyatların düzgün şəkildə mənimsənilməməsi, bu istifadənin hansı fəsadlar əmələ gətirdiyini, bu fəsadların necə aradan qaldırılması barəsində, əgər vaxtında tədbirlər görülməzsə fəsadların sonun nə ilə nəticələnə biləcəyi barəsində məlumatlar üzərində motivasiya qurulmuşdur. Bu şagirdlərdə mövzuya maraqın artırılmasına, ekoloji tərbiyənin formalaşmasına və tənqidi təfəkkürün inkişafına imkan verir.

IX sinif coğrafiya kurikulumunda təbii ehtiyyatların və onların istifadəsinin motivasiya mərhələsində verilməsinə dair araşdırmalar aparaq. 8-ci sinifdən fərqli olaraq motivasiya blokları bu sinifdə yalnız mətnlərdən ibarət deyil. Bu sinifdə motivasiya bloklarında xəritələr,şəkillər və mətnlərin qarşılıqlı əlaqəsinə rast gələ bilərik. İqlim və onun təsərrüfatda rolu fəsilində "Günəş radiasiyası və iqilim", hər bir materikin iqlimi mövzuların motivasiya mərhələsində təbii ehtiyyat olan iqlim ehtiyyatları və onların təsərrüfata təsiri haqqında maraqlı mətn,xəritə və şəkillər verilmişdir ki, bu şagirdlərdə deklorotiv biliklər vasitəsilə həm məntiqi təfəkkürün həm də hafizənin inkişafına kömək edir. Motivasiya bloklarında materiklərin iqlimləri və onlara xas olan hava şəraiti,təbii hadisələr,bu hadisələrin təsərrüfata

təsiri, bu təsirləri azaldılması və proqnozlaşdırılması haqqında mətn, şəkil və xəritə üzərində iş verilmişdir ki, şagirdlərin mövzu haqqında vizual şəkildə məlumat almağa və motivasiya zamanı məntiqi təfəkkürün inkişafına imkan verir. Su ehtiyyatları və onların iqtisadi əhəmiyyəti fəslində materiklərin daxili suları, ölkəmizin su anbarları və kanalları mövzularında su kimi zəngin təbii ehtiyyatların,onların materiklər üzrə paylanılması, müxtəliflikləri, hidroloji xüsusiyyətləri və təsərrüfata təsiri haqqında verilmiş mətn və xəritə üzərində iş motivasiya mərhələsində mövzuya marağın artırılması, şagirdlərdə mövzu ətrafında ilkin təsəvvürlərin formalaşmasına və məntiqi, yaradıcı təfəkkürün inkişafına şərait yaradır. Dünya okeanından istifadə mövzusunda motivasiya mərhələsi qrafik üzrə iş blokundan ibarətdir. Bu blokun köməkliyi ilə prosedural və konseptual biliklər əldə edilir (7). Motivasiya blokunda verilən qrafikdə əhali və təbii ehtiyyatlar arasında nisbətin yüzilliklər boyu dəyişməsi verilmişdir ki, bu konseptual biliklərin əldə edilməsinə və məntiqi təfəkkürün inkişafına imkan verir. Bioehtiyyatların müxtəlifliyi və onlardan istifadə mövzusunda motivasiya mərhələsində materiklərin bioloji ehtiyyatından bəhs edən blok verilmişdir. Blokda verilən xəritə-sxem və Antraktika materik mövzusunda isə verilən şəkildə mövzuya maraq yaratmağa və mövzu haqqında ilkin biliklərin yaranmasına imkan verir. Ölkəmizin landşaftı mövzusunda motivasiya mərhələsində şəkil üzərində iş blokunda ölkəmizin təbii ehtiyyatını özündə əks etdirən iki şəkil, verilmiş ifadələri bu şəkillərə uyğun olaraq qruplaşdırmağı istəyir ki, bu məntiqi təfəkkürün inkişafını təmin edir. Ekoloji siyasət mövzusunda motivasiya mərhələsində Aral dənizinin quruması, Afrikanın səharalaşması,Amazon meşələrinin qırılması nəticəsində yaranan problemləri araşdıraraq mövzuya maraq artırır ki,bu tənqidi təfəkkürün inkişafına şərait yaradır. Təsərrüfatın sahə quruluşu mövzusunda cədvəl üzərində iş təbii resusların əldə edilməsi və emal edilməsi haqqında motivasiya bloku mövzuya maraq yaradır və məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirərək prosedural bilikərin əldə edilməsini təmin edir.Maddi və qeyri-maddi istehsal sahələri mövzusunda verilmiş foto şəkillərdə istehsal sahələri və təbii ehtiyyatlar arasında əlaqəni göstərir.Bazar iqtisadiyyatı mövzusunda müxtəlif məhsulların satışı üzərində qurulan motivasiya olduqca maraqlı mətn və şəkillərdən istifadə edərək məhsulun satış bazarını nümayiş etdirir ki,bu da yaradıcı təfəkkürün inkişafına imkan verir. 9-cu sinif coğrafiya kurikulumunda motivasiya blokları olduqca maraqlı olmaqla yanaşı, mövzu üzərində daha çox düşünməyə və mövzu haqqında tətqiqatın aparılmasına istiqamətlənmişdir. (8). **X sinif** coğrafiya kurikulumunda təbii ehtiyyatlar və onların istifadəsi mövzularının motivasiya mərhələsində araşdırılmasını həyata keçirsək görərik ki, iqlim ehtiyyatları fəsilindəki mövzuların bəzilərində bu təbii ehtiyyatın və onun istifadə dünya və ölkəmizə aid mövzularda bəzi mövzularda motivasiya bloku xəritə, sxem və mətn şəkilində verilmiş olsada bəzi mövzularda iqlim ehtiyyatları və onların istifadəsinə dair suallar bloku vasitəsi ilə verilmişdir. Motivasiya bloklarında verilən xəritə, sxem və cədvəllərdə dünya və ölkəmiz üzərində iqlim ehtiyyatlarının paylanmasına və aqroiqlim ehtiyyatlarına diqqət çəkir. Ölkəmizin çayları mövzusunda motivasiya mərhələsində verilmiş “xəbərlər” blokunda Kür çayının daşması nəticəsində ətraf rayonlara vurduğu ziyanlar barəsində də məlumat verir. Bu blok vasitəsi ilə hidroehtiyyatların insan təsərüfatına müsbət təsiri ilə bərabər ciddi ziyanlarda vurduğunu görə bilərik.Buzlaq və bataqlıqlar; Yeraltı sular və Xəzər dənizi mövzularında motivasiya bloklarında şəkillər, mətn və şəkil üzərində iş vasitəsilə bu hidroehtiyyatlara və onlardan istifadəyə dair motivasiya blokları vasitəsi ilə məntiqi təfəkkürün inkişafı verilmişdir. Coğrafi təbəqə fəsilində verilən mövzularda coğrafi təbəqənin arasında əlaqəni təmin edən Günəş enerjisi, hidrosfer, atmosfer və biosfer təbii ehtiyyatları arasında əlaqəsinə dair motivasiya blokları verilmişdir. Bloklar vasitəsiyilə ölkəmizin fiziki-coğrafi bölgüləri və bu bölgülərdə təbii ehtiyyat amilini diqqətə çatdırır. Dünyanın hasilat və emaledici sənayesi mövzularında verilən fotoşəkillər vasitəsi ilə təbii ehtiyyatlar və onların sənayedə istifadə olunmasına dair motivasiya bloku qoyulmuşdur ki,bu blok vasitəsilə vizual olaraq təbii ehtiyyatlar və onların iqtisadi əhəmiyyətinə dair rahatlıqla məlumat almaq münkündür. Dünyanın kənd təsərrüfatı mövzusunda bioehtiyyatlar və onlardan istifadəsinə dair motivasiya bloku verilmiş, Nəqliyyat coğrafiyası mövzusunda isə təbii ehtiyyatların daşınmasına dair şəkil vasitəsilə motivasiya bloku verilmişdir. **XI sinif** coğrafiya kurikulumunda təbii ehtiyyatlar və onların istifadəsinə dair motivasiya blokunu tətqiq edək. Təbiətdən düzgün istifadə fəsilində mineral ehtiyyatlar və onlardan istifadə mövzusunun motivasiya blokunda mineral ehtiyyatlar müxtəlif qruplara ayrılmış və onların adları qeyd edilmişdir ki,bu mövzunun ilkin baxışdan nədən bəhs edəcəyinə dair şagirddə mövzuya maraq oyadır. Bu fəsildə iqlim və insan sağlamlığı, quru sularından istifadə,dünyanın torpaq fondu,

meşə resursları və onların istismarı mövzularında motivasiya blokunda şagirdlərə "sizə məlumdur" başlığı ilə bu ehtiyyatlardan istifadə edilməsinə dair verilən müxtəlif məlumatlar onlarda mövzuya maraq yaratmağa və tətqiqatı düzgün aparmağa imkan verir.

Nəticə

Araşdırmalardan məlum oldu ki, siniflər üzrə motivasiya mərhələsində təbii ehtiyyatlar və onların istifadəsi varislik prinsipinə uyğun sadədən mürəkkəbə doğru verilmişdir. Motivasiya blokları şəkil, mətn, xəritə, xəritə-sxem, cədvəl, dioqram, xəbər və s. kimi başlıqlarla verilərək mövzuya istiqamətlənməni, tətqiqatı düzgün şəkildə aparmanı təmin edir.

Ədəbiyyat

1. Seyfullayeva, N. Methods of teaching geography.
2. Geography textbook for 6th textbook and methodical aids for 6th grade teachers.
3. Geography 7th grade textbook and methodical aid for 7th grade teacher.
4. Geography 8th grade textbook and methodical aid for 8th grade teacher.
5. Geography 9th grade textbook and methodical aid for 9th grade teacher.
6. Geography 10th grade textbook and methodical aid for 10th grade teacher.
7. Geography 11th grade textbook and methodical aid for 11th grade teacher.
8. https://www.e-derslik.edu.az/portal/

Göndərildi: 12.05.2021 Qəbul edildi: 16.07.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/38-41

Mahirə Adil qızı Cabbarova
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
mahirecabbarova8@gmail.com

«İQTİSADİYYATIN ƏSASLARI» FƏNNİNİN COĞRAFİYAYA TƏTBİQ EDİLMƏSİ VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Ümumtəhsil məktəblərində coğrafiya bir çox elmlərlə inteqrasiya olunmuş şəkildə tədris olunur. Coğrafiyanın iqtisadiyyatla inteqrasiyası daha çox diqqəti cəlb edir. İqtisadiyyat bəşər tarixinin ilk dövrlərindən insan fəaliyyətinin əsas sahəsi olmuşdur. Şagirdlərə iqtisadi biliklərin öyrədilməsi müxtəlif illərdə müxtəlif formalarda olmuşdur. İqtisadiyyata aid biliklərin öyrənilməsi və möhkəmləndirilməsi müasir məktəb təcrübəsində sadə-kompleks prinsipinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Açar sözlər: *istehsal, istehlak, tələb, təklif, əmək haqqı, əmək bölgüsü, iqtisadiyyat*

Mahira Adil Jabbarova
Baku State University
master student
mahirecabbarova8@gmail.com

Application and importance of the subject "Fundamentals of economy" to geography

Abstract

Geography is taught in general education schools in an integrated manner with many sciences. The integration of geography with economics attracts more attention. Economy has been the main field of human activity since the early days of human history. The teaching of economic knowledge to students has been in different forms in different years. The study and strengthening of knowledge related to economics is carried out in modern school practice in accordance with the principle of simple-complex.

Keywords: *production, consumption, demand, supply, wages, division of labor, economy*

Giriş

İqtisadiyyat bəşər tarixinin yaranması ilə birgə meydana gələn, cəmiyyət həyatının təməlini təşkil edən insan fəaliyyətinin ən mühüm sahəsidir. İstehsalla məşğul olan, arzuladıqları nemətləri: əmtəə və xidmətləri əldə etmək üçün könüllü mübadiləyə girəninsanların davranışları iqtisadiyyat adlanır.Məşhur ingilis iqtisadçısı olan Con Meynard Keyns iqtisadiyyat haqqındakı fikirlərini 1930-cu illərdəki «böyük depressiya» zamanı yazırdı: «İqtisadiyyat nəzəri doktorinadan daha çox bir üsul, bir metod deməkdir. O, insan beyninin düzgün nəticələr çıxarma üçün istifadə etdiyi bir cihaz, bir düşüncə tərzidir.» Bütün iqtisadi bilik sahələrinin, iqtisadi nəzəriyyənin araşdırdığı, öyrəndiyi ən əsas obyekt iqtisadiyyatdır (İsmayılov, 2010: 328).

İqtisadiyyat və onu öyrənən iqtisadiyyat elmi yalnız iqtisadçı və ya idarəedənlər üçün deyil, ixtisasından asılı olmayaraq bütün vətəndaşlar və təhsil alanlar üçün vacib bir bilik sahəsidir. Buna görə də ümumitəhsil məktəblərində şagirdlərə iqtisadiyyata aid əsas anlayışların tədris edilməsi XXI əsrin əsas tələblərindən biridir. Ənənəvi təlim sistemində Coğrafiya fənninin tədrisi zamanı iqtisadi-coğrafi biliklərə çox az yer verilmişdir. Ənənəvi coğrafiya tədrisində iqtisadi - coğrafi biliklər müasir coğrafiya tədrisindən fərqli olaraq konkret siniflərdə tədris olunurdu. İqtisadi və fiziki – coğrafi biliklər bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə tədris olunurdu. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi və sosial coğrafiyası

VIII sinifdə, Dünyanın iqtisadi coğrafiyası IX sinifdə tədris olunurdu. XI sinif «Türk dünyasının coğrafiya» tədris vəsaitində türk dünyası ölkələrinin həm fiziki, həm də iqtisadi coğrafiyası tədris olunurdu (Seyfullayeva, 2011: 394).

İqtisadiyyata aid biliklərin azlığı səbəbindən kurikuluma qədərki dövrdə IX-XI siniflər üçün Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təstiq edilmiş «İqtisadiyyatın əsasları» dərsliyi nəşr olunmuşdur. Teymur Vəliyev və Nüsrəddin Məmmədovun müəllifi olduqları dərslik «XƏZƏR» nəşriyyatında nəşr olunmuşdur. Dərsliyin sonuncu buraxılışı 2008-ci ildə 160 səhifə, 10 fiziki çap vərəqindən ibarət olan dərslikdir. Dərslik məktəblərə pulsuz paylanmamış, qiyməti 3 manat 20 qəpik təşkil etmişdir (Vəliyev, Məmmədov, 2008: 200).

«İqtisadiyyatın əsasları» dərsliyi 10 bölmə 57 mövzudan ibarət idi. «İqtisadiyyatın əsasları» fənninin əsas məqsədi sovet iqtisadi sistemindən xilas olduqdan sonra Azərbaycanın daha mütərəqqi sistem olan bazar iqtisadiyyatına keçidi, bazar iqtisadiyyatının təbiəti və onun inkişaf qanunauyğunluqları haqqında hər bir yeniyetmə, tələbə və ümumilikdə, hər bir vətəndaşın zəruri biliklərə malik olmasıdır. Tədris vəsaitində dünya iqtisadi sistemi, onun mahiyyəti, əsas xüsusiyyətləri və digər problemlər haqqında yetərincə məlumat verilmişdir. «İqtisafiyyatın əsasları» fənni iqtisadi biliklərin əsaslarının öyrənilməsində mühüm rol oynamışdır.

«İqtisadiyyatın əsasları» dərsliyinin I bölməsində - «İqtisadiyyatın əsasları» fənninin ümumi giriş mövzuları» bölməsində fənnin məqsəd və vəzifələri, iqtisadi qanun və kateqoriyalar, iqtisadi tələbat, iqtisadiyyatın makroiqtisadiyyat və mikroiqtisadiyyat növləri haqqında məlumatlar verilmişdir (İqtisadiyyat, 2007: 202).

II bölmə olan «İqtisadi sistem» tədris vahidində iqtisadi sistem haqqında hər bir vətəndaşın bilməsi zəruri olan biliklər verilmişdir. İqtisadi sistemin mahiyyəti və onun növləri haqqında, iqtisadi sistemlərdə olan mülkiyyət və onun formalaşma tarixi, onun obyektləri və subyektləri haqqında vacib məlumatlar verilmişdir. Bundan əlavə bu bölmədə əmək prosesi, maddi nemətlərin istehsalı, istehsal vasitələri və qüvvələri, iqtisadi münasibətlər, aqrar münasibətlər, istehsal amilləri və elmi-texniki tərəqqi haqqında ilkin zəruri biliklər verilmişdir.

«Əmək» adlanan III bölmədə əmək və onun mahiyyəti, əməyin fəaliyyəti, onun hansı növlərinin olması, əmək bölgüsü, əməyin iqtisadi qanun olması, əmək bölgüsü haqqında bir çox ingilis iqtisadçılarının fikirləri, əmək ehtiyyatları və onların düzgün istifadə olunması formaları, işsizlik və işsizliyin hansı növlərinin olması, əmək məhsuldarlığı, əmək intensivliyi və əmək intizamı kimi iqtisadiyyatın əsas mövzularına toxunulmuş, bunlar haqqında şagirdlərdə ilkin və hər bir vətəndaşın bilməli olduğu zəruri biliklər verilmişdir (Şabanova, Seyfullayeva, Əlizadə, Aktoprak, 2018: 160).

«İstehsal və istehlak» adlı IV bölmədə istehsal, onun növləri və hansı səbəblərdən zəruri olması, ümumi milli məhsul (ÜMM), son və aralıq məhsul, ehtiyyat fondları, ümumi daxili məhsul (ÜDM), istehlak və onun istehsalla qarşılıqlı əlaqəsi, istehsal xərcləri və alternativ xərclər, istehsalın səmərəliliyi, Azərbaycanın iqtisadi (istehsal) potensialı, iqtisadi inkişaf səviyyəsi, onun strukturu məsələlərindən bəhs olunmuşdur.

V bölmədə - «Bazar iqtisadiyyatı və onun məzmunu» tədris vahidində natural və əmtəə istehsalı, fərdi və ictimai dəyər, ticarət və onun növləri, bazar iqtisadiyyatının mahiyyəti, onun üstünlükləri, birja, onun yaranma tarixi və növləri, marketinq, onun vəzifəsi və yaranmasını zəruri edən səbəblər, tələb və təklif, rəqabət, formaları, mahiyyəti və metodları, Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçidin zəruriliyi, onun xüsusiyyətləri və keçidin çətinlikləri haqqında IX-XI sinif şagirdləri üçün geniş sayıla biləcək məlumatlar verilmişdir (Qəribov, Seyfullayeva, Hümbətova, Şabanova, İsmayılova, 2018: 144).

«Pul, maliyyə, kredit» adlanan VI bölmədə pul, onun mahiyyəti, yaranma tarixi, funksiyaları, maliyyə, büdcə və onun növləri, vergi sistemi, vergilərin birbaşa (müstəqim) və dolayı növləri, vergi siyasəti, onun vəzifələri, kredit və bank işi, infilyasiya və onun baş vermə səbəbləri barədə şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun olaraq ətraflı məlumat verilmişdir.

«Sahibkarlıq fəaliyyəti» adlı tədris vahidində sahibkarlıq və onun mahiyyəti, növləri, kiçik sahibkarlığın üstünlükləri, biznes fəaliyyəti və onun etikası, inhisar (təkəlçilik) və antiinhisar (antitəkəlçilik), dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi, Azərbaycanda azad sahibkarlıq və onun növləri haqqında önəmli ilkin məlumat verilmişdir (Eminov, Səmədov, Əliyeva, 2019: 192).

«Sosial iqtisadiyyat» adlanan VIII bölmədə həyat səviyyəsi və onun xüsusiyyətləri, əmək haqqı, əmək haqqının real və nominal formaları, ona təsir edən amillər, işsizlik və onun aradan qaldırılması yolları, sosial müdafiə və sosial təminat, demoqrafiya və Azərbaycanda demoqrafik inkişafin xüsusiyyətləri haqqında geniş sayıla biləcək məlumatlar verilmişdir.

IX bölmədə - «İqtisadiyyatın idarə edilməsi» tədris vahidində iqtisadi idarəetmə,onun mahiyyəti və prinsipləri, iqtisadiyyatın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi, idarəetmə orqanları, menecment, istehsalın idarə edilməsi, idarəetmə sisteminə nəzarət mövzularına toxunulmuş, bu mövzular haqqında şagirdlərə əhatəli məlumat verilmişdir.

«Dünya təsərrüfat sistemi» adlanan X bölmədə dünya təsərrüfat sisteminin mahiyyəti və onun əsas xüsusiyyətləri, beynəlxalq əmək bölgüsü və bu zaman Azərbaycanın qarşısında duran vəzifələr, Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi münasibətləri və onların xüsusiyyətləri, birgə sahibkarlığın əhəmiyyəti, kapital ixracı, ekologiya mövzuları haqqında IX-XI sinif şagirdləri üçün geniş və gələcək həyatlarında da istifadə edə biləcəkləri məlumatlar verilmişdir (Əlizadə, Seyfullayeva, Aktoprak, Şabanova, 2020: 204).

Müasir dərsliklərin nəşr edilməsi ilə coğrafiya dərsliklərinin strukturu da köklü surətdə dəyişdi. Yeni dərliklərdə iqtisadi və fiziki-coğrafi biliklər bir – biri ilə inteqrasiya olunmuş şəkildə verilmişdir. Eyni zamanda yeni dərsliklər tətbiq olunduqdan sonra artıq «İqtisadiyyatın əsasları» tədris vəsaitindən istifadə edilməməyə başlanıldı. İqtisadiyyata aid biliklər də yeni dərsliklərdə coğrafi biliklərlə birlikdə, inteqrasiya olunmuş şəkildə verilmişdir. Ənənəvi təlimdə dərslik strukturunun əsas hissəsini mətn komponentləri təşkil edirdi. Eyni zamanda, digər ənənəvi dərsliklər kimi «İqtisadiyyatın əsasları» tədris vəsaitində də illustirativ materiallardan istifadə edilməmişdir. Həmçinin yuxarı sinif şagirdləri ixtisasla bağlı əsas fənnləri öyrənməyi üstün tutduğundan və bu sahədə ixtisaslı müəllim çatışmamağı səbəbindən bu fənnə maraq çox az idi. Bu səbəbdən «İqtisadiyyatın əsasları» fənninin coğrafiyaya tətbiq edilməsinin çox böyük əhəmiyyəti olmuşdur.

Müasir dərsliklərdə iqtisadiyyata aid biliklər ayrıca bir dərslik, bölmə şəklində deyil, hətta heç ayrıca mövzu şəklində də tədris edilmir. Bu biliklər demək olar ki, bir çox mövzunun içərisində coğrafi biliklərlə inteqrasiya olunmuş formada verilmişdir. Eyni zamanda iqtisadiyyata aid biliklər şagirdlərin psixoloji xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq siniflər üzrə asandan-çətinə prinsipinə uyğun paylanmışdır. Yuxarı siniflərə qalxdıqca məlumatlar daha da mürəkkəbləşir. VI sinif Coğrafiya dərsliyində «Cəmiyyət» və «Təbiət və İnsan» tədris vahidlərində iqtisadiyyata aid ilkin biliklər şagirdlərin yaşına uyğunlaşdırılaraq verilmişdir. Bu dərslikdə verilmiş iqtisadiyyata aid terminlər «İqtisadiyyatın əsasları» dərsliyinin «Əmək» və «İstehsal və istehlak» tədris vahidlərinə uyğun gəlir. Bu terminlərə istehsal, istehlak, əmək bölgüsü, mənimsəmə iqtisadiyyatı və s. iqtisadi termin və anlayışlar daxildir. Bu terminlər şagirdlərdə iqtisadiyyata giriş üçün ilkin təsəvvürlər formalaşdırılmasına yaxından kömək edir (Babayeva, Hüseynli, Alxasov, Qəribov, 2018: 208).

VII sinif Coğrafiya dərsliyində «Dünya dövlətlərinin müxtəlifliyi» və «İqtisadiyyat və coğrafiya» tədris vahidlərində verilmiş iqtisadi termin və anlayışlar «İqtisadiyyatın əsasları» dərsliyinin «Əmək», «Pul, maliyyə, kredit», «Sahibkarlıq fəaliyyəti», «İqtisadiyyatın idarə edilməsi» və «Dünya təsərrüfatı sistemi» tədris vahidlərində verilmiş terminlərə uyğundur. Əsas fərq ondan ibarətdir ki, VII sinif Coğrafiya dərsliyində verilmiş termin və anlayışlar yuxarıdakı bölmələri tamamilə əhatə etmir, şagirdlərin daha asan qavraması, yadda saxlaması və ondan praktikada daha asan istifadə edə bilməsi məqsədilə VI sinif Coğrafiya dərsliyinə nisbətən daha çətinləşdirilmiş variantlarda şagirdlərə tədris olunur. Bu terminlərə idarəetmə, dünya təsərrüfatı, pul, ticarət, sərmayə, kapital resursları, investisiya və s. iqtisadi terminlər daxildir.

VIII sinif Coğrafiya dərsliyind «Dünya ölkələrinin təsnifatı» və «Əhali və təsərrüfatın ərazi təşkili» tədris vahidlərində verilmiş iqtisadi termin və anlayışlar «İqtisadiyyatın əsasları» dərsliyindəki «İstehsal və istehlak», «Bazar iqtisadiyyatı və onun məzmunu» və «Dünya təsərrüfatı sistemi» tədris vahidlərində verilmiş təsərrüfatın strukturu, ümumi milli məhsul (ÜMM), ümumi daxili məhsul (ÜDM), coğrafi əmək bölgüsü, əmtəə və s. iqtisadi termin və anlayışlara uyğun gəlir.

IX sinif Coğrafiya dərsliyində «Qədim və müasir sivilizasiyalar», «Dünya əhalisinin müxtəlifliyi» və «İqtisadi-sosial həyat və onun inkişaf yolları» tədris vahidlərində verilmiş marketinq, işsizlik səviyyəsi, tələb, təklif, mülkiyyət formaları, ticarət, bazar, əmək haqqı, bazar iqtisadiyyatı, rəqabət, sahibkarlıq, vergi və s. kimi iqtisadi termin və anlayışlar «İqtisadiyyatın əsasları» dərsliyindəki «Bazar iqtisadiyyatı və onun məzmunu», «Pul, maliyyə, kredit», «Sahibkarlıq fəaliyyəti» və «Sosial iqtisadiyyat» bölmələrində verilmiş iqtisadi termin və anlayışlara uyğundur (İmrani, Şabanova, Seyfullayeva, 2018: 208).

X sinif Coğrafiya dərsliyində «Siyasi münasibətlər» və «Elmi-texniki inqilab və iqtisadiyyat» tədris vahidlərində şagirdlərə tədris olunan elmi-texniki inqilab (ETİ), istehlak, iqtisadi mərkəz, elmi-texniki tərəqqi (ETT), beynəlxalq coğrafi əmək bölgüsü və s. iqtisadi termin və anlayışlar «İqtisadiyyatın əsasları» tədris vəsaitinin «İstehsal və istehlak», «İqtisadi sistem» tədris vahitlərində verilmiş termin və anlayışlarla uyğunluq təşkil edir.

XI sinif Coğrafiya dərsliyində isə «Dünyanın demoqrafik mənzərəsi», «İqtisadi inkişafın istiqamətləri» və «Beynəlxalq inteqrasiya və qloballaşma» tədris vahidlərində «İqtisadiyyatın əsasları» tədris vahidindəki «İstehsal və istehlak», «Bazar iqtisadiyyatı və onun məzmunu» və «Pul, maliyyə, kredit» bölmələrirdə verilmiş iqtisadi biliklərə uyğun biliklər tədris olunur. XI sinif Coğrafiya dərsliyində verilmiş iqtisadi terminlərə lizinq, ixaracat, alıcılıq qabiliyyəti, inflyasiya, valyuta bazarı, kredit və digər termin və anlayışlar daxildir.

Dərsliklərin hər birinə yaxından nəzər saldıqda aydın bir şəkildə görmək olar ki, yuxarı siniflərə qalxdıqca dərsliklərdə verilən iqtisadiyyata aid terminlərin də miqdarı və çətinlik dərəcəsi xeyli artır. Bu artım şagirdlərin bilik və yaş səviyyəsinə mütənasib olaraq dəyişir ki, bu da öyrənmə prosesinin daha maraqlı, daha intensiv və məqsədəuyğun təşkil edilməsinə səbəb olur.

Nəticə

İqtisadiyyatın əsasları fənni 2013-cü ildən etibarən ümumtəhsil məktəblərində Coğrafiya fənninin tərkibində tədris edilməyə başlanıldı.İqtisadiyyatın əsasları fənninin Coğrafiya fənninə tətbiq edilməsinin bir sıra üstünlükləri vardır. Belə ki, hər iki dərsliyin birləşdirilməsi nəticəsində şagirdlər əlavə dərs yükündən azad oldular. (11). Yuxarı siniflərdə iqtisadiyyata aid biliklərin tədris edilməsinə əlavə saat ayrılırdı ki, bu da, şagirdlərin daha çox məlumatla yüklənməsinə, nəticədə, onların ümumilikdə tədrisə maraqlarının azalmasına səbəb olurdu. Eyni zamanda şagirdlər birdən-birə yeni terminlərlə tanış olurdular ki, bu onlarda qorxu yaranmasına səbəb olurdu. İqtisadiyyatın əsasları fənninin Coğrafiya fənninə tətbiq edilməsi nəticəsində iqtisadiyyata aid biliklər aşağı siniflərdən başlayaraq şagirdlərə tədris edilməyə başlayır. Bunun əsas əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, şagirdlər iqtisadiyyata aid bilikləri coğrafiya fənninin tədrisi prosesində öyrənir və beləliklə də, öyrəndikləri materialları həyatla daha asan əlaqələndirə bilirlər. Coğrafiya dərsliklərində iqtisadiyyata aid biliklərin verilməsi nəticəsində məktəblilər iqtisadiyyatın önəmini daha yaxşı başa düşürlər.

Ədəbiyyat

1. İsmayılov, Ç. (2010). «İqtisadi və sosial coğrafiyanın əsasları». Bakı. 328 s.
2. Seyfullayeva, N. (2011). «Coğrafiyanın tədrisi metodikası». «EMK» nəşriyyatı. Bakı. 394 s.
3. Vəliyev, T., Məmmədov, N. (2008). «İqtisadiyyatın əsasları».Xəzər. IX-XI siniflər üçün. 200 s.
4. «İqtisadiyyat». (2007). Bakı. 202 s.
5. Şabanova, Y., Seyfullayeva, N., Əlizadə, E., Aktoprak, İ. (2018). «Coğrafiya». Bakı. 160 s.
6. Qəribov, Y., Seyfullayeva, N., Hümbətova, Ş., Şabanova, Y., İsmayılova, T. (2018). «Coğrafiya» Bakı. VII sinif üçün. 144 s.
7. Eminov, Z., Səmədov, Q., Əliyeva, A. (2019). «Coğrafiya». Çaşıoğlu VIII sinif üçün. 192 s.
8. Əlizadə, E., Seyfullayeva, N., Aktoprak, İ., Şabanova, Y. (2020). «Coğrafiya». Bakı nəşr. IX sinif üçün. 204 s.
9. Babayeva, M., Hüseynli, Ş., Alxasov, O., Qəribov, Y.(2018). «Coğrafiya». Bakı. X sinif üçün. 208 s.
10. İmrani, Z., Şabanova, Y., Seyfullayeva, N. (2018). «Coğrafiya». Bakı. XI sinif üçün. 208 səh.
11. www.wikipedia.org

Göndərildi: 20.04.2021 Qəbul edildi: 05.05.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/42-46

Jamila Rashadat Majidli
Baku State University
master student
majidlijamila@gmail.com

THE INTERNATIONAL CASES CONCERNING JOINT DEVELOPMENT AGREEMENTS
(The Case of Saadia Arabia-Bahrain, Japan-South Korea, Thailand-Malaysia)

Abstract

This article is dedicated to analysing the joint development agreements resolving or temporarily suspending maritime boundary disputes cases between Japan-South Korea, Saadia Arabia-Bahrain, and Thailand-Malaysia. Regardless of whether any delimitation line exists or not, international law allows the parties to agree on delimitation by consulting on the most appropriate conditions or jointly operate on the disputed zone, field or maritime border. If the cross-border dispute on hydrocarbon resources exists, the conclusion of a unitization agreement is not ruled out by the international practice as much. This article identifies the features of the joint development agreements, divides them into the three models recognized internationally, analyzes the main characteristics of each model of the joint development agreements through historical important precedents. Furthermore, the research lets daylight into the essential statements that regulate the fiscal regime, share proportion issues, the sovereign right, and the right to use subsoil and the seabed, within the agreements.

Key words: *maritime boundary disputes, joint development agreements, unitization agreements, delimitation, joint development zone, international cases, demarcation of the continental shelf, seabed, disputes on petroleum reservoir, oil fields, production share agreements*

Cəmilə Rəşadət qızı Məcidli
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
majidlijamila@gmail.com

Birgə inkişaf sazişləri ilə bağlı beynəlxalq işlər
(Səudiyyə Ərəbistanı-Bəhreyn, Yaponiya-Cənubi Koreya, Tayland-Malayziya nümunəsi)

Xülasə

Bu məqalə Yaponiya-Cənubi Koreya, Səudiyyə Ərəbistan-Bəhreyn və Tayland-Malayziya arasında dəniz sərhədi mübahisələrini həll edən və ya müvəqqəti dayandıran birgə inkişaf sazişlərinin təhlilinə həsr edilmişdir. Hər hansı delimitasiya xəttinin olub-olmamasından asılı olmayaraq, beynəlxalq hüquq tərəflərə ən münasib şərtlərlə məsləhətləşmələr aparmaqla delimitasiya haqqında razılığa gəlməyə və ya mübahisəli zona, sahə və ya dəniz sərhədində birgə fəaliyyət göstərməyə imkan verir. Əgər karbohidrogen ehtiyatları ilə bağlı transsərhəd mübahisəsi varsa, birləşdirmə sazişinin bağlanması beynəlxalq təcrübədə o qədər də istisna edilmir. Bu məqalə birgə inkişaf sazişlərinin xüsusiyyətlərini müəyyən edir, onları beynəlxalq səviyyədə tanınan üç modelə ayırır, tarixi mühüm presedentlər vasitəsilə birgə inkişaf sazişlərinin hər bir modelinin əsas xüsusiyyətlərini təhlil edir. Bundan əlavə, tədqiqat müqavilələr çərçivəsində fiskal rejimi, pay nisbəti məsələlərini, suveren hüququ, yerin təkindən və dənizin dibindən istifadə hüququnu tənzimləyən əsas ifadələrə aydınlıq gətirir.

Açar sözlər: *dəniz sərhədi mübahisələri, birgə inkişaf sazişləri, vahidləşdirmə sazişləri, delimitasiya, birgə işlənmə zonası, beynəlxalq işlər, kontinental şelf, dəniz dibinin demarkasiyası, neft anbarı, neft yataqları üzrə mübahisələr, hasilatın pay bölgüsü sazişləri*

Introduction

Maritime border disputes generally derived from the not-delimited zones, the claims of the coastal states disagreeing with the delimitation defined before, the hydrocarbon or other natural resources located in the disputed areas, or overlapped each other, etc. International law does not regulate the direct solution of the settlement of the disputes, unlike the appropriate provisions of UNCLOS (Article 123) (The United Nations Convention on the Law of Sea, 1982: 123) and the other Conventions advising the cooperation of the parties and come to an agreement. However, international practice on this matter shows that there are mainly three ways to resolve the maritime border disputes and disputes on the natural resources located within the disputed areas. Those are 1) the delimitation of the maritime borders by the parties through a bilateral or multilateral agreement, 2) conclusion of Joint development agreements and establishing joint developing zone between the parties, 3) coming into an agreement on unitization of a deposit (reservoir) (2).

1. The Joint Development Agreements

Joint development agreements are concluded to jointly develop a specific zone or a natural reservoir located on the seabed or continental shelf by the countries (usually two countries) and share the revenues in order to agree on proportions of each country (Joint Development Agreements: Legal Structure and Key Issues Professor Peter Cameron and Professor Richard Nowinski, 7). Joint development agreements are a temporary solution when the delimitation of the seabed/continental shelf cannot be identified and cannot be reached any agreement by the parties.The countries can conclude the joint development agreements either when the delimitation boundary exists or not. Mainly,three models of the joint development agreements are exerted (Cross-Border Unitization and Joint Development Agreements, 415).

2. Single-State Model

Single-State Model, in which the shares are divided equally, but only one state administrates the joint development zone or the disputed/ overlapping oil-gas field, and the other states observe the development and managing the zone/field. The most known example of the single state model is the Bahrain-Saadia Arabia boundary agreement concluded on 22nd February 1958. By the mutual agreement of the leaders of the botch countries, the hexagonal area of the overlapped claims was entirely ascribed to Saadia Arabia. At this moment, Saadia Arabia had become the factual owner of this area. The hexagonal area, including the islands, began to be under the jurisdiction of Saadia Arabia; in return for this, the revenues should be portioned out equally, one-half of the revenues for each party. In the Agreement, the location of the six-point is defined with the longitudes and the latitudes. The exploration and exploitation rights are granted to Saadia Arabia because the right to use seabed and subsoil are entirely attributed to Saadia Arabia through this Agreement (Bahrain-Saudi Arabia boundary agreement, 1958). Unlike the other joint development agreements, this boundary agreement was concluded, although a delimitation line based on the median line principle existed, for the reason of regulating the overlapped oil-gas fields (The Joint Development of Offshore Oil and Gas in Relation to Maritime Boundary Delimitation Masahiro Miyoshi, 27).

3. Two states/joint venture model

Two states/joint venture model, in which the joint development zone is regulated by the concessionaries or the companies appointed by each party. In this type, each country has the right to explore and exploit the natural reservoir in terms of the concluded Agreement. "The Agreement between Japan and the Republic of Korea (South Korea) concerning joint development of the southern part of the continental shelf adjacent to the two countries" as an example of joint venture model is still the core primary agreement among the joint development agreements (The joint development of offshore oil and gas in relation to maritime boundary delimitation Masahiro Miyoshi, 27) The Agreement was concluded on 30th January, 1974 and first of all, addressed to promote the friendly relations between the two countries, further jointly exploration and exploitation of the petroleum resources situated in the south of the continental shelf adjacent to both countries. This Agreement

defines the establishment of the Joint development zone that is an area bounded with the straight lines as prescribed with the longitudes and latitudes in Article II.1. (The Joint Development Zone between Nigeria and Sao Tome and Principe, 2009-2010: 65). As the main feature of the 'joint venture model of joint venture agreements, the Agreement stipulates that the joint development zone should be divided into subzones in which the concessionaries of both countries carry out the exploration and exploitation activity. By the terms of this Agreement, the 'concessionaire' is described as the person granted by either country according to its laws to explore and exploit the natural resources in the joint development zone, as well the concept 'concessionaries of both countries' implies one concessionaire from one country on the one hand, and one concessionaire from the other country on the other hand who are jointly implementing exploration and exploitation in the same joint development zone. If a country appoints more than one concessionaire for one field, in this case, only one concessionaire shall represent the country, and the others will have undivided interests. According to the Agreement, one of the concessionaries of a state should be appointed as the operator of the field relevant to the Agreement concluded between the two countries' concessionaries. The operator controls all operations under the operating Agreement, employs all the personnel, pays and discharges all the expenses arising out of the operations and obtains the equipment and necessary facilities to carry out the operations. The operator should be assigned within the three months after the concessionaries were authorized. From the date of being authorized with the exploration right, the concessionaries start the activity within six months and with the condition of not suspending the activities later than six months. The revenues coming from the extracted resources are entitled fifty-fifty to each concessionaire of the countries. Moreover, as one of the main provisions of the Agreement it can be shown as an example that establishing a 'Joint Commission' to ensure the connection by holding meetings and adopting respective decisions in these meetings between Japan and the Republic of Korea. The Joint Commission consists of two national sectors, and each sector has two members appointed by the States (The Joint Development Zone between Nigeria and Sao Tome and Principe, 2009-2010: 65).

Prior to this Agreement, the delimitation agreement approving the application of the median line principle for the area through the southern part of the Sea of Japan and Tsushima/Korea Strait was concluded between the parties, but the rule of drawing the median line cannot be settled; thus, Japan put forth the median /equidistance principle while Korea insisted on the natural prolongation doctrine should be applied to the extension of own continental shelf beyond the median line. So that, as a temporary solution way, the joint development agreement was signed between the parties, but not with each party having claims in the East China Sea. Hereby, after the conclusion of the Joint Development Agreement, due to extending the southern part of the Joint development zone to the continental shelf of China, the tensions among the countries began to arise other claims on the demarcation of the exclusive economic zone from the baselines of Japan, and China coasts issue occurred. Either China or Japan contented 200 nautical mile Exclusive Economic Zone from the own baselines, but considering the width of the East China Sea, the claims span at 360 nautical miles; therefore, neither state can have 200 nautical mile EEZ, due to lack of the length of the area. Unfortunately, any agreement cannot be reached by the parties; even in 1995, Japan objected to any drilling and exploration in this area by virtue of being a disputed zone regarding the EEZ claims (Japan and Republic of Korea Agreement concerning joint development of the southern part of the continental shelf adjacent to the two countries, 1974). In this way, it is seen that the joint development agreements concluded before the delimitation of the disputed zone as a temporary solution may be met with the counteractions.

4. Joint Authority Model

Joint authority model and one of the earliest examples, the Thailand-Malaysia case, is characterized by the conclusion of the Memorandum of Understanding ('MoU') in 1979 due to could not be reaching to any agreement until this MoU. By the MoU, the parties established a joint development zone in the Gulf of Thailand (9). In the same year, the parties achieved to come into an agreement on the delimitation of territorial sea and the continental shelf to the west degree Joint development zone. The MoU stipulated a Joint Authority and was granted the rights to explore and exploit the natural reservoirs in the JDZ on behalf of the parties. Moreover, in respect of the jurisdiction of the countries, the Joint

development zone was divided into north and south part, in which accordingly Thailand and Malaysia applied their criminal jurisdiction. Still, this division line was not a dividing line separating the sovereign rights of the countries (10).

Additionally, the MoU's terms made some difficulties regarding the petroleum fiscal regime. For instance, Malaysia had used to conclude the petroleum agreements in order to Production Share Agreements, and Thailand had a concessionary practice, so had applied tax and royalty system in their contracts. To resolve this disorderliness and the fiscal regime to be applied, a Joint Authority reestablished in 1990 through the Agreement on the Constitution and Other Matters Relating to the Establishment of the Malaysia-Thailand Joint Authority (11). In the Agreement the competences of a Joint Authority are clarified as "The Joint Authority shall have a juristic personality and such capacities as shall be provided for in the Acts of Parliament to be enacted by the Government of Malaysia and the Government of the Kingdom of Thailand, respectively, for the establishment of the Joint Authority, hereinafter referred to as "the Acts" (Joint Development Zones Between Countries by Peter Reid, 12). By this Agreement, the production sharing system was defined for the area of the joint development zone. The period of the PSA cannot be more than thirty-five years. The royalty consisted of ten per cent of gross production and is payable to the Joint Authority to transfer the equal portions for each party, the profit share should be between the contractor and the Joint Authority in an equal proportion, and the cost recovery limit shall be fifty per cent of gross production (Joint Development in the South China Sea, 92).

Conclusion

Evaluating and analyzing the joint development agreements, it comes into sight that joint development agreements carry provisional character when the delimitation boundary is not defined between the states. It is true that joint development agreements are generally concluded just for the absence of any boundary agreement and to suspend the issue for a while; however, this agreement can only suspend the dispute between two signatory states (Agreement between the Government Of Malaysia and the Government of the Kingdom of Thailand on the Constitution and Other Matters Relating to the Establishment of the Malaysia-Thailand Joint Authority, 1990).

So that, if any other countries surround the joint development zone (the North Sea Continental Shelf case), or the defined continental shelf between two signatory states, or the states whose territory is crossed by the joint development zone (East China Sea claim between South Korea-Japan and China) alleged either the nullity of the agreement due to realizing without the consent of the other countries or the interception of the operations implemented within the joint development zone, in this case, the tensions might be increased so that the disputes can be remained deadlocked for years. Also, joint development agreements may prevent and eliminate the dispute when the agreement is reached in a way that does not overlap with the claims of the other parties. Finally, the best bet is the conclusion of a joint developing agreement after the demarcation of the boundary lines between the parties or by the countries surrounding the zone (14).

References

1. The United Nations Convention on the Law of Sea (UNCLOS-1982), Article 123.
2. https://www.kslaw.com/blog-posts/strategies-development-cross-border-petroleum-reservoirs
3. Joint Development Agreements: Legal Structure and Key Issues Professor Peter Cameron and Professor Richard Nowinski. The University of Dundee. 7 p.
4. Cross-Border Unitization and Joint Development Agreements: An International Law Perspective, Ana E.Bastida, Adaeze Ifesi-Okoye, Salim Mahmud, James Ross, and Thomas Walde, 415 p.
5. Bahrain-Saudi Arabia boundary agreement 22 February (1958). https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/BHR-SAU1958BA.PDF
6. The Joint Development of Offshore Oil and Gas in Relation to Maritime Boundary Delimitation Masahiro Miyoshi, p 27.
7. The Joint Development Zone between Nigeria and Sao Tome and Principe. (2009-2010). A Case of Provisional Arrangement In The Gulf of Guinea International Law, State Practice And

Prospects for Regional Integration J.Tanga Biang The United Nations-The Nippon Foundation of Japan Fellowship Programme, 65 p.
https://www.un.org/Depts/los/nippon/unnff_programme_home/fellows_pages/fellows_papers/tanga_0910_ cameroon.pdf

8. Japan and Republic of Korea Agreement concerning joint development of the southern part of the continental shelf adjacent to the two countries. (1974).
9. https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201225/volume-1225-I-19778-English.pdf
10. http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20120710001337
11. Joint Development Zones Between Countries by Peter C.Reid, 12 p.
12. Joint Development in the South China Sea: A New Approach Zou Keyuan East Asian Institute, National University of Singapore, Singapore, 92 p.
13. Agreement between the Government of Malaysia and the Government of the Kingdom of Thailand on the Constitution and Other Matters Relating to the Establishment of the Malaysia-Thailand Joint Authority (1990).
14. https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/formidable/14/1990-Malaysia-Thailand-Joint-Authority.pdf

Received: 10.06.2021 Accepted: 04.08.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/47-50

Nigar Mehman qızı Quliyeva
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
nigar.quliyeva.5649@gmail.com

AZƏRBAYCAN VƏ POLŞA MƏKTƏBLƏRİNDƏ TƏDRİS OLUNAN 8-Cİ SİNİF DƏRSLİKLƏRİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Xülasə

Təhsil müəssisələrində coğrafiyanın tədrisi son illərdə aparılan təhsil islahatlarının tələblərinə uyğun olaraq dəyişir. Maraqlıdır ki, tətbiq edilən dəyişikliklər dünya praktikasında mövcuddur. Bu məqsədlə dünyanın müxtəlif ölkələrində tərtib olunmuş dərsliklərin məzmununu və strukturunu öyrənmək, onların spesifik xüsusiyyətlərini müəyyən etmək, təhsil sistemimizə uyğun olan nümunələrdən istifadə etmək, aparılan islahatların səmərəliliyini artırmaq mümkündür.

Azərbaycanda tərtib edilən dərsliyin ən mühüm üstün cəhəti fiziki və iqtisadi-sosial coğrafiyanın sintezinin yaradılması nəticəsində formalaşdırılan vahid coğrafi təfəkkürün formalaşdırılmasıdır.

Açar sözlər: *azərbaycan dərsliyi, polşa dərsliyi, təhsil proqramı, illüstrasiya, təhlil*

Nigar Mehman Guliyeva
Baku State University
master student
nigar.quliyeva.5649@gmail.com

Comparative analysis of 8th grade textbooks taught in Azerbaijani and Polish schools

Abstract

The teaching of geography in educational institutions is changing in accordance with the requirements of educational reforms carried out in recent years. It is interesting that the applied changes exist in world practice. For this purpose, it is possible to study the content and structure of textbooks compiled in different countries of the world, to determine their specific features, to use examples that are relevant to our education system, to increase the effectiveness of reforms.

The most important advantage of the textbook compiled in Azerbaijan is the formation of a unified geographical thinking, which is formed as a result of the creation of the synthesis of physical and economic-social geography.

Keywords: *azerbaijani textbook, polish textbook, educational program, illustration, analysis*

Giriş

Yaxın tarixdə sosialist yönümlü təhsil sistemindən uzaqlaşaraq praktik yönümlü Qərb təhsilinə inteqrasiya etməsi baxımından Polşa Respublikasının təhsil sistemində coğrafiya fənninin struktur və məzmunu, o cümlədən metodik aparatının öyrənilməsi Azərbaycan Respublikası üçün faydalı ola bilər.

Polşanın 8-ci sinif coğrafiya dərsliyinin müəllifləri: Tomaszh Rachwal, Dawid Szczypiinski. Dərslik 168 səhifədən ibarətdir və 2018-ci il nəşridir, 5 tədris vahidi,23 mövzudan ibarətdir (Eminov, Səmədov, Əliyeva, 2019).

Polşada 8-ci sinif üçün nəzərdə tutulan coğrafiya dərsliyi aşağıdakı tədris vahidi və mövzulardan ibarətdir:

I. Asiya

1. Asiyanın təbii mühiti; 2.Asiyadakı vulkanizm və zəlzələlər; 3.Asiyanın kənd təsərrüfatı; 4.Müasir iqtisadiyyatın Yaponiya simvolu; 5.Çin-dünyanın ən sıx ölkəsi; 6.Hindistan-sosial və iqtisadi ziddiyyət-lər ölkəsi; 7.Orta şərq mədəniyyəti və iqtisadiyyatı.

II. Afrika

1.Afrikanın təbii mühiti; 2.Afrikanın kənd təsərrüfatı; 3.Afrikada sənaye və xidmətlər; 4.Efiopiya-aclıq və qidalanma problemləri; 5.Keniyanın turizm potensialı.

III. Şimali və Cənubi Amerika

1.Amerikanın təbii mühiti; 2.Şimali Amerikada tornado və tropik siklonlar; 3.Amazon; 4.Amerika əhalisi; 5.Amerikada şəhərləşmə; 6.Kanada-təbii mühit və kənd təsərrüftının inkişafı; 7.ABŞ-dünyanın iqtisadi gücü.

IV. Avstraliya və Okeaniya

1.Avstraliya və Okeaniyanın təbii mühiti; 2.Avstraliyanın əhalisi və iqtisadiyyatı

V.Arktika və Antarktida

1.Arktika və Antarktidanın təbii mühiti; 2.Arktika və Antarktidada tədqiqat işləri

Dərslikdəki mövzular aşağıdakı quruluşa malikdir:

- mövzudan əvvəl təlimat,
- mövzunun məzmunu,
- mövzudan sonra xüsusi modullar, məsələn:

İnternetdə tapın

Maraqlı faktlar- "Daha çox məlumat əldə edin"

Tətbiqdə coğrafiya

Səyyahın gözü ilə (bu bölmədə isə dünyanın hər yerindən maraqlı faktlar və ecazkar fotoşəkillər öz əksini tapır).

Bilirsən, başa düşürsən

Özünüzü sınayın (dərs tapşırıqlarının sonu-bu hissəsində yer alan test tapşırıqları şagirdlərin keçən mövzudan əldə etdikləri bilik və bacarığını yoxlamağa imkan verir).

Həmçinin hər tədris vahidinin sonunda ümumiləşdirici test tapşırıqları da verilib.

Dərslik 30 tədris saatı üçün nəzərdə tutulmuşdur. 8-ci sinifdə coğrafiya fənni seçmə fənndir. Kitabın qiyməti PLN 33.21, yəni 15 AZN-dir.

Azərbaycanın 8-ci sinif coğrafiya dərsliyinin müəllifləri: Zakir Eminov, Qabil Səmədov, Aygün Əliyevadır. Dərslik 192 səhifədən ibarətdir və 2019-cu il nəşridir, 10 tədris vahidi, 59 mövzudan ibarətdir (Seyfullayeva, 2011).

Azərbaycanda 8-ci sinif üçün nəzərdə tutulan coğrafiya dərsliyi aşağıdakı tədris vahidləri və mövzulardan ibarətdir:

I. COĞRAFİ KƏŞFLƏRDƏN TƏDQİQATLARA DOĞRU

1.Coğrafi kəşflərin yeni mərhələsi; 2.Coğrafiya elminin inkişafı; 3.Müasir coğrafiya elminin yeni sahələri; 4.Coğrafiyada yeni biliklərin toplanması yolları; 5.Azərbaycanda coğrafiya elminin inkişafı; 6.Ümumiləşdirici tapşırıqlar: Coğrafiyanın yeni sahələri və tədqiqat üsulları

II. XƏRİTƏLƏR VƏ ONLARIN ÜZƏRİNDƏ TƏSVİR ÜSULLARI

1. Kartoqrafik təsvirlərin əhəmiyyəti; 2. Kartoqrafik təsvirlər məlumat mənbəyidir; 3.Xəritələrdə təsvir üsulları; 4.Xəritələrin təsnifatı; 5.Xəritələrdə məsafələrin və sahələrin hesablanması; 6.Ümumiləşdirici tapşırıqlar: Xəritə üzərində iş və hesablama aparılması

III. YERİN HƏRƏKƏTİ VƏ ONUN COĞRAFİ NƏTİCƏLƏRİ

1.Qurşaq vaxtı; 2.Yerin illik hərəkəti; 3.Qütb gecə və gündüzləri; 4.İşıqlanma qurşaqları; 5.Günəş şüalarının düşmə bucağının hesablanması; 6.Ümumiləşdirici tapşırıqlar: Qurşaq vaxtı və günəş şüalarının düşmə bucağının hesablanması (Mustafazadə, 2018).

IV.YERİN FƏAL TEKTONİK TƏBƏQƏSİ

1.Yerin müasir üfüqi və şaquli hərəkət sahələri; 2.Litosfer tavaları; 3.Litosfer tavalarının hərəkətinin nəticələri; 4. Qədim quru və su sahələri; 5. Ümumiləşdirici tapşırıqlar: Litosfer tavalarının hərəkətinin nəticələri.

V. ATMOSFER

1. Hava kütlələri və atmosfer cəbhələri; 2. Daimi və mövsümü küləklər; 3. Siklon və antisiklonlar; 4. Yağıntıların paylanması; 5. İqlim və onun yaranması; 6. Ümumiləşdirici tapşırıqlar. Temperatur və yağıntıların illik gedişi.

VI. YERİN SU TƏBƏQƏSİ

1. Dünya okeanının yaranması; 2. Okeanların öyrənilməsi; 3.Okean suyunun temperaturu; 4.Okaen suyunun duzluluğu və şəffaflığı; 5.Okeanlarda suyun hərəkəti; 6. Ümumiləşdirici tapşırıqlar. Okean suyunun temperaturu və duzluluğun təyini (4).

VII . BİOSFER

1. Biosfer -Yer təbəqələri sistemində; 2. Coğrafi təbəqə; 3. Bitki və heyvanların yaşayış mühiti; 4. Təbii zonalar; 5. Azərbaycanın bitki və heyvanat aləmi; 6. Ümumiləşdirici tapşırıqlar. Coğrafi qurşaqlar və təbii zonalar xəritəsi üzərində iş

VIII. DÜNYA ÖLKƏLƏRİNİN TƏSNİFATI

1. Ölkələrin inkişaf səviyyəsinə görə təsnifatı; 2. İnkişaf etmiş ölkələr (İEÖ); 3. İnkişaf etməkdə olan ölkələr (İEOÖ); 4.İnsan inkişafı əmsalı; 5. Ümumiləşdirici tapşırıqlar. Ölkələrin inkişaf səviyyəsinin müqayisə edilməsi

IX ƏHALİ VƏ TƏSƏRRÜFATIN ƏRAZİ TƏŞKİLİ

1. Əhalinin sayı; 2. Əhalinin təbii artımı və miqrasiyası; 3. Təbii ehtiyatlar; 4. Təbii ehtiyatların təsərrüfat əhəmiyyəti; 5. İstehsalın təşkili formaları; 6.Təsərrüfatın iqtisadi inkişaf yolları; 7. Ümumiləşdirici tapşırıqlar. Təbii ehtiyatların təsnifatı və təsərrüfat əhəmiyyəti (5).

X. EKOLOJİ MÜHİT VƏ ONUN MÜHAFİZƏSİ

1. Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələr; 2. Təsərrüfat sahələri və ekoloji mühit; 3. Ətraf mühitin mühafizə yolları; 4. Ətraf mühit və insanların saglamlığının qorunması; 5. Azərbaycanın ekoloji vəziyyəti və turizm rekreasiya ehtiyatları; 6. Ümumiləşdirici tapşırıqlar. Ekoloji problemlər və onların aradan qaldırılması yolları.

Dərslikdəki mövzular aşağıdakı quruluşa malikdir:

- dərsdən əvvəl:

mövzu haqqında ümumi məlumat və ümumi suallar

açar sözlər,

- dərsin məzmunu,
- dərsdən sonra:

Uyğunluğu müəyyən edin

Eyler Venn diaqramı vasitəsilə tapşırıqlar

Cədvəl, sxem və illüstrasiya vasitəsilə tapşırıqlar

Esse

Həmçinin hər tədris vahidinin sonunda ümumiləşdirici test tapşırıqları da verilib. Dərslik 68 tədris saatı üçün nəzərdə tutulmuşdur. 8-ci sinifdə coğrafiya fənni məcburi fənndir. Kitab şagirdlərə pulsuz paylanılır.

İndi isə hər iki ölkədə istifadə olunan dərslikləri, həm məzmun, həm də quruluş baxımından müqayisə edək. Hər iki dərslik təlim metodlarına uyğun, mübahisəli faktlardan uzaq, oroqrafik, durğu işarələri və qrammatik qaydalar gözlənilərək tərtib edilmişdir. Əyanilik baxımından Polşada tərtib edilən dərslik, ölkəmizdə istifadə olunan dərsliyimizi üstələyir. Buna səbəb bu dərslikdə şəkillərin, illüstrasiyaların daha canlı və orjinal olması, sxemlərin, cədvəllərin, xəritələrin, qrafiklərin çoxluğu və onlardan istifadə edilməsinə yönəlik sual və tapşırıqların olmasıdır. Bu dərslikdə coğrafi mətnlərə az yer verilib. Əyanilik prinsipinin ciddi gözlənilməsi mövzuları daha anlaşıqlı və baxımlı edib. Bu xüsusiyyət də dərsliyi daha stimullaşdırıcı edib (6).

Polşa dərsliyində dövrün, zamanın tələb və ehtiyacları nəzərə alınıb, bunun üçün də təhsilalanlar üçün mənbələr təqdim edilmişdir. İnternet saytlarının adları, axtarılması lazım olan açar sözlər verilib. İstifadə olunan illüstrasiyalar müasir zamana uyğun olaraq yenilənmişdir. Hər iki dərslikdə nəzəri, təsviri, praktiki, qiymətləndirmə materialları istifadə olunub, psixoloji, məzmun və məntiqi, təqvim tematik ardıcıllığı nəzərə alınıb. Dizayn və təlim materiallarının yaş səviyyəsinə uyğunluğu baxımından Polşa dərsliyi daha öndədir. Polşa dərsliyində cümlələrin daha anlaşıqlı olması, mətn həcminin azlığı, terminlərdən az istifadə olunması diqqəti cəlb edir. Bu dərsliyi daha oxunaqlı edir. Azərbaycan dərsliyi inklüzivlik baxımından da xarici dərslikdən geridə qalır. Dərslikdə əqli səviyyəsinə görə orta göstəricilərə malik olan 8-ci sinif şagirdinin belə anlamayacağı cümlələr mövcuddur. İki dərslikdə də təlim materiallarının miqdarı və ağırlıq çəkisi müəyyənləşdirilərkən ayrılan vaxt nəzərə alınıb. 8-ci sinif

Polşa dərsliyi seçmə fənn dərsliyi olduğu üçün tədris vahidlərinin sayı Azərbaycan dərsliyinə nisbətən 2 dəfə azdır və mövzuların quruluşu dərsin mərhələlərinə uyğun deyil (7).

Azərbaycanda tərtib edilən dərsliyin ən mühüm üstün cəhəti fiziki və iqtisadi-sosial coğrafiyanın sintezinin yaradılması nəticəsində formalaşdırılan vahid coğrafi təfəkkürün formalaşdırılmasıdır. Təhsilin əsas pilləsində vahid coğrafiyanın olması şagirdlərdə kompleks bilik və bacarıq yaratmaqda böyük əhəmiyyətə malikdir (8).

Nəticə

Polşa dərsliyi təhsil proqramına uyğun yazılmayıb. Buna səbəb həmin ölkənin başqa təhsil proqramını tətbiq etməsidir. Azərbaycan dərsliyi isə kurikulum proqramı əsasında yazılsa belə, standartlar yaş səviyyəsinə uyğun olmayan tərzdə və yalnız mətn daxilində nisbətən reallaşıb. Bir çox xüsusiyyətlərinə görə polşa dərsliyindən geridə qalan azərbaycan 8-ci sinif dərsliyi daha çox ənənəvi dərsliklərə məxsus məzmunu özündə birləşdirir. Azərbaycanda tədrisdə istifadə olunan coğrafiya dərslikləri arasında da dünya standartlarından ən geridə qalan dərslik məhz bu dərslikdir. Fikrimcə, dərsliyin tələblərə tam cavab verməməsi təlim nəticələrinə də yansıdığı üçün dərsliyin yenilənməsinə ehtiyac var.

Ədəbiyyat

1. Eminov, Z., Səmədov, Q., Əliyeva, A. (2019). Ümumtəhsil məktəblərinin 8-ci sinif coğrafiya fənni üzrə dərslik. Bakı.
2. Seyfullayeva, N. (2011). Coğrafiyanın tədrisi metodikası Bakı.
3. Mustafazadə, A. (2018). Kurikulumun əsasları və Tətbiqi kurikulum, Bakı.
4. http://flipbook.nowaera.pl/dokumenty/Flipbook/Planeta-Nowa Poland, 2018
5. http://anl.az/el/Kitab/Azf-269214.pdf.
6. https://www.trims.edu.az/site/resource.php?id=883-
7. http://www.e-derslik.edu.az/all/book.php?id=187
8. https://www.muallim.edu.az/www.old/arxiv/2015/08/16.htm

Göndərildi: 09.05.2021 Qəbul edildi: 05.07.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/51-55

Leyla Əyyub qızı Qədirova
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
lqedirova778@gmail.com

SANKSİYALAR DÖVRÜNDƏ İRANIN NEFT-QAZ SƏNAYESİ

Xülasə

İranda İslam İnqilabının qələbəsindən sonra Tehran və ABŞ arasında gərginləşən münaqişə müşahidə olunur. Bu qarşılıqlı əlaqələr ABŞ-ın İrana qarşı sanksiyalar tətbiq etməsi ilə nəticələnib. Sanksiyalar 1979-cu ildən bəri davam edir və İranın iqtisadi inkişafını ləngidir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzv olması ilə İrana qarşı iqtisadi sanksiyalardan ibarət 461 saylı qətnamə qəbul edildi. Sanksiyalar əsasən neft, qaz və neft-kimyaya investisiyaları, emal olunmuş neft məhsullarının ixracını və İran İnqilab Keşikçiləri Korpusunun şirkətləri ilə işgüzar əməkdaşlığı hədəfləyib. Daha sonra bank və sığorta əməliyyatları, daşıma və internet xidmətləri, xüsusən də İran Mərkəzi Bankı da bura daxil oldu.

Açar sözlər: *İran, Tehran, ABŞ, İran İslam İnqliabı, İran Mərkəzi Bankı*

Leyla Ayyub Gadirova
Baku State University
master student
lqedirova778@gmail.com

Iran’s oil and gas industry during sanctions

Abstract

Followed by the victory of the Islamic Revolution in Iran the aggravated conflict between Tehran and USA has been observed. These interrelations have resulted in USA imposing sanctions on Iran. Sanctions have lasted since 1979 and have decelerated Iran's economic growth. With the accession of the United Nations, Resolution 461 was adopted, comprising economic sanctions against Iran. The sanctions principally targeted investments in oil, gas and petrochemicals, exports of refined petroleum products, and business collaborations with Iranian Revolutionary Guard companies.Afterwards, banking and insurance operations, shipping, and Internet services have become to be included, especially the Central Bank of Iran.

Keywords: *Islamic Revolution in Iran, Central Bank of Iran, Tehran, USA, Iran*

Giriş

Şahlıq rejimi dövründəki dostluq münasibətindən fərqli olaraq İranda İslam inqilabının qələbə çalmasından sonra və xüsusilədə Tehranda ABŞ səfirliyinin tələbələr tərəfindən zəbt edilməsindən sonra bu əlaqələr pozularaq, gərginliklərlə yüklənmiş yeni mərhələyə daxil olundu.Belə ki, ABŞ çoxlu iqtisadi sanksiyalara əl ataraq İİR-ni beynəlxalq arenada təcrid olunmuş vəziyyətə salmağa cəhd göstərmişdir. ABŞ-la İran arasında münasibətlərin kəskinləşməsi rəsmi Vaşinqtonun Tehrana qarşı tətbiq etdiyi bir sıra əhəmiyyətli sanksiyalarla müşaiyət olunmuşdur (Country Analysis Brief, 2018).

Amerikanın İrana qarşı sanksiyalarının tarixi 1979-cu ilin noyabrın 4-də başlanmışdır. Bu sanksiyalar indiyə qədər də müxtəlif iradlar, eyni zamanda İranda insan hüquqlarının pozulması, terrorizm, kütləvi qırğın silahlarının istehsalı və yayılması, nüvə enerjisi məsələləri ətrafinda davam edir. ABŞ dövləti səfirliyin işğalına qarşı adekvat cavab olaraq 1979-cu ilin noyabrın 13-də Amerika banklarında və xaricdəki şöbələrində saxlanılan İran dövlətinə məxsus bütün pullar müsadirə edildi və İrandan neftin idxalı dayandırıldı.

1979-cu ilin dekabrın 4-də Amerikanın təzyiqi ilə BMT-nin təhlükəsizlik şurasının 15 üzvü tərəfindən 457 nömrəli qətnamə qəbul olundu.Bu qətnamədə Tehranda Amerikanın səfirliyinin zəbt olunması birmənalı pislənildi. Bundan sonra girov götürmə məsələsilə bağlı ABŞ beynəlxalq məhkəməyə müraciət etdi. Dekabrın 15-də məhkəmə İrana qarşı hökm çıxartdı və məhkəmənin 15 nəfər üzvü ABŞ səfirliyinin işğalına görə İİR-sını mühakimə etdi (Nəvazəni, 2004: 129).

1979-cu ilin dekabrın 31-də Amerika dövlətinin təzyiqi nəticəsində BMT-nin təhlükəsizlik şurası 461 nömrəli qətnaməni qəbul etdi. Bu sənəddə də İrana qarşı iqtisadi sanksiyalar nəzərdə tutulmuşdur və amerikalı diplomatların 1980-ci il yanvarın 7-nə qədər azad edilməsi İran dövlətindən tələb olunurdu (Məbadi, 2002: 93).

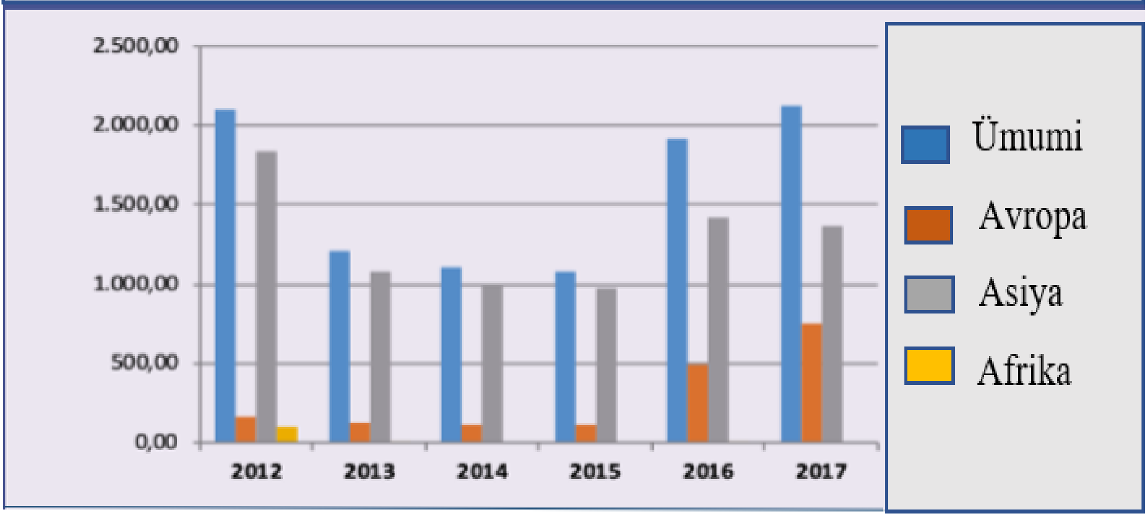
İran-İraq müharibəsinin bitməsi nəticəsində İran iqtisadiyyatının yenidən qurulması ilə əlaqəli olaraq ABŞ-İran münasibətləri yeni mərhələyə daxil oldu. Bu siyasət ABŞ dövləti tərəfindən diqqətli bir şəkildə qəbul edildi və Amerikanın İrana qarşı iqtisadi sanksiyalarının ləğvi ilə nəticələndi. Belə ki, 1989-cu ildə Corc Buşun prezidentliyinin ilk illərində ABŞ dövlətinin İrana qarşı qoyduğu sanksiyaların bir hissəsi dayandırıldı və İranın ABŞ-da dondurulmuş pullarının 600 milyon dolları geriyə qaytarıldı (İran regionda geosiyasi faktor kimi, 2019). 1991-ci ilin sonlarında isə Corc Buş Amerikaya İran neftinin məhdud limitdə idxal edilməsinə icazə verdi. 1993-cu ildə İran Körfəzinin iki güclü dövləti olan İranı və İraqı nəzarətdə saxlamaq üçün Buş administrasiyası istiqamətli "nəzarət" siyasəti tətbiq etməyə başladı və bu siyasət nəticəsində ABŞ dövlətinin rəhbərlərinin İrana qarşı mövqeləri daha da radikallaşdı. Bu siyasətin davamı olaraq, ABŞ dövləti İİR-sına təzyiqləri artırdı və 1997-ci il avqustun 5-də respublikaçı senator Alfonso Damatonun layihəsi əsasında Amerika senatı İrana qarşı iqtisadi neft sanksiyalarının tətbiqi haqqında qərar verdi. Bu qanundan əsas məqsəd İran neft-qaz sənayesində xarici investisiyanın qarşısını almaq və beynəlxalq ictimaiyyətdə diplomatik səviyyədə bu ölkəni təcrid halına salmaq idi. Bu qanuna əsasən hər hansı bir şirkət ya iqtisadi müəssisə İranla 40 milyon dollardan çox neft müqaviləsi imzaladığı təqdirdə İslam respublikasının istehsal potensialı güclənə bilərdi və buna görə də Amerika dövləti tərəfindən sanksiyalara məruz qala bilirdi.Qeyd edək ki, bu kimi sanksiyalar son 50 ildə digər ölkələrə qarşı Amerika dövləti tərəfindən 70 dəfə tətbiq edilmişdir (Məbadi, 2002: 93).

Buna baxmayaraq ABŞ və BMT-nin təhlükəsizlik şurası tərəfindən İİR-na qarşı tətbiq edilən sanksiyaların ciddi təsiri olmamışdır.Sanksiyalar hər iki tərəfə mənfi təsir göstərmişdir.Əgər ABŞ İran neftini idxal etmirsə, Amerikanın daxili bazarında neftin qiyməti az miqdarda olsa da artacaq, İran isə öz neftini daha ucuz qiymətə digər beynəlxalq bazarlarda satacaq. Əgər qərb texnologiyası İran üçün məhdudlaşırsa, bu ölkə şərq ölkələrinə, o cümlədən Rusiya və Çinə üz tutur, bu zaman isə Amerika və onların qərbdəki müttəfiqlərinin şirkətləri zərər çəkir və rəqabətdən kənarda qalırlar **(**Energy Intelligence, 2018).

Tarixi boyunca dəfələrlə sanksiyalara məruz qalan İranda neft və təbii qaz sektorundan qazanc iqtisadiyyatın əsas gəlir mənbəyidir. O qədər ki, enerji sektoru ölkədəki dövlət gəlirlərinin 45-50%-ni və ümumi daxili məhsulun 20%-ni təşkil edir. B.Obamanın rəhbərliyi dövründə 2012-2015-ci illər arasında tətbiq edilən sanksiyalar zamanı ilk sırada enerji sektoru olmaqla, bir sıra sənayə sahələrinin gəlirlərində geriləmə olan İran iqtisadiyyatı çox çətin bir dövr keçmişdir. İqtisadiyyatın ən əhəmiyyətli gəlir sahələrindən biri olan neft ixracatındakı azalmanın təsiri ilə, ortalama 3 illik sanksiyalarla keçən dövr ərzində ölkə iqtisadiyyatında kiçilmə müşahidə edilmişdir. Sanksiyalar ilk olaraq neft, qaz və neft-kimya sahələrindəki investisiyaları, işlənmiş neft məhsullarının ixracını və İran İnqilabı Keşikçilərinə aid şirkətlərlə işgüzar əlaqələri hədəf alırdı. Ancaq daha sonra saksiyaların içərisinə İran Mərkəzi Bankı başta olmaqla, bank və sığorta əməliyyatları, gəmiçilik, internet xidmətləri və domen adı qeydiyyatı xidmətləri də daxil edilməyə başlandı (Facts Global Energy, 2017).

2012-ci ildə gündəlik neft ixracatı 2,1 milyon barel olan İranda bu rəqəm 2013-cü ilə qədər gündəlik 1.2 milyon barelə qədər geriləmişdir. İran, 2015-ci ildə nüvə sazişi imzalandığı zaman gündəlik ortalama 1 milyon barel neft ixrac edərkən, razılaşmadan sonra qaldırılan sanksiyalar nəticəsində,2017-ci ildə gündəlik ortalama 2,1milyon barel neft ixrac edirdi (Qrafik 1).

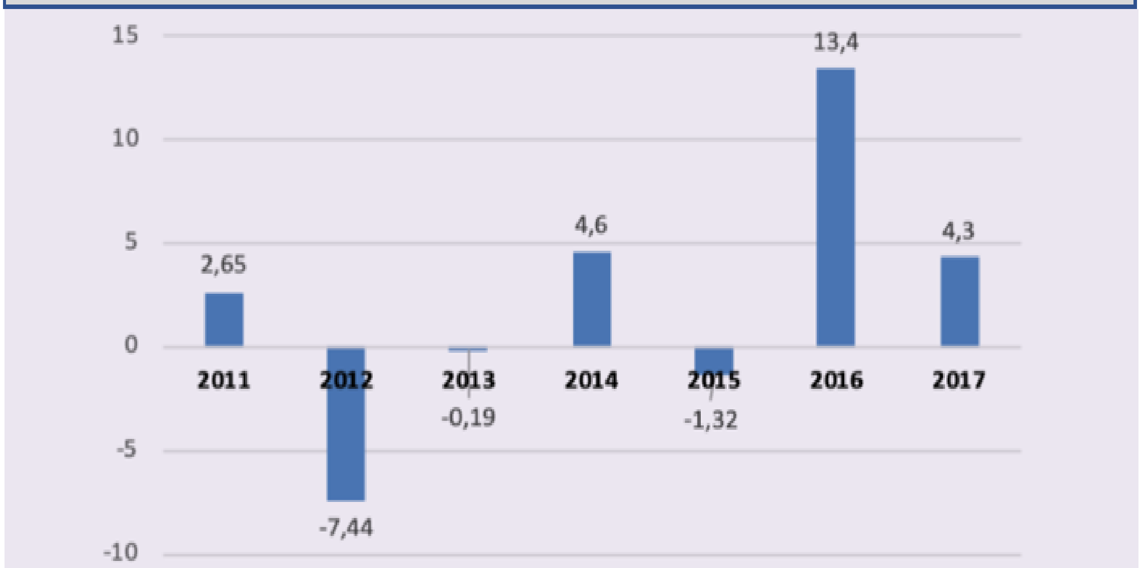
Qrafik 1. İranın neft ixracı (2012-2017, Milyon Barel / Gün)

Mənbə: OPEC

Nüvə sazişi ilə sanksiyaların qaldırılmasından sonra beynəlxalq ticarətə yenidən inteqrasiya olmağa başlayan İran yenidən neft ixrac etməyə və iqtisadi artım göstəricilərini yaxşılaşdırmağa başladı (Qrafik 2).

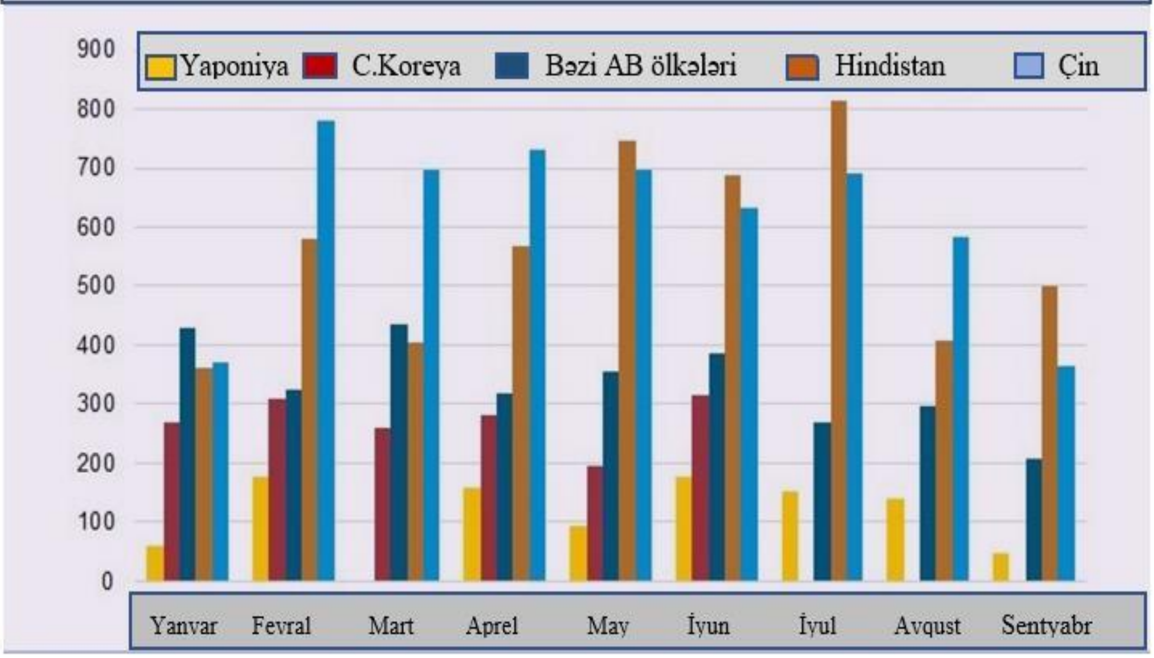
Qrafik 2. İranın iqtisadi artım göstəriciləri (2011-2017)

Mənbə: Dünya bankı

Ancaq ABŞ prezidenti D.Trampın sanksiyaların 2018-ci ilin may ayında tək tərəfli olaraq bərpa edəcəyini elan etməsi ilə, neft hasilatında nəzərəçarpacaq dərəcədə azalma müşahidə edildi (Qrafik 3).

Qrafik 3. İranın neft ixracı (Yanvar-Sentyabr 2018, Milyon Barel/Gün)

Mənbə: **Environmental İmpact Assessment (EIA)**

Tehran rəhbərliyi iqtisadiyyatında ən böyük gəlir mənbəyi olan neft ixracatını sanksiyalardan sonra da davam etdirmək üçün müxtəlif üsullar üzərində işləməyə başladı. Bu metodlar arasında ən gözə çarpan idxalçı ölkələrin tələblərinə uyğun formalaşan milli valyutalarla ticarət etməkdir. İnkişaf etməkdə olan ölkələr (İEOÖ) tərəfindən Qərb mərkəzli qlobal maliyyə sisteminə alternativ olaraq müzakirə edilən milli valyutalarla ticarət məsələsi, xüsusilə ticarət müharibələrinin sürətlə artdığı bu günlərdə sanksiyalardan mümkün qədər az təsirlənərək iqtisadiyyatlarını davam etdirmələrinin yollarından biridir (Inferences on Iranian Energy Policy After, 2017: 553-564).

İranın üzərində işlədiyi ikinci metod ixrac etdiyi neft tankerlərinin sığorta xərclərini öz üzərinə götürməkdir. Bu metod, Hindistanda fəaliyyət göstərən və ABŞ-la işləyən sığorta şirkətlərinin, sanksiyaların hədəfi olmamaq üçün İrandan idxalatı təmin etmək üçün geri addım atması nəticəsində gündəmə gətirilmişdir. Nəqliyyat sığortası almaq, iqtisadiyyatı böyük ölçüdə neft və digər məhsulların ixracatına dayanan İran kimi bir ölkə üçün çox vacibdir. İranın Amerika sanksiyalarına qapılmaqdan narahat olan idxalçılarını itirməmək üçün danışıqlar apardığı üçüncü metod, öz tankerləri ilə neft çatdırmaqdır. Bu kontekstdə Çinin Sinopec şirkəti, neft idxalını təmin etmək üçün İranın Milli Neft Şirkəti ilə bir müqavilə imzaladı və idxalın İrana məxsus tankerlər vasitəsi ilə daşınmasına qərar verdilər. İranın tətbiq etməyi düşündüyü son metod neft qiymətlərinin endirilməsidir. Neft ixracatına davam edə bilmək üçün Tehran neftin bahalaşması şəraitində idxalçıların artan neft qiymətləri qarşısında İran neftini almağa üstünlük verəcəklərini düşünürlər. Tehran rəhbərliyi bazarını qorumaq və ixracat həcminin daha da azalmasının qarşısını almaq üçün bu metodu vacib sayır (Exclusive: India Allows State Refiners to Use Iran Tankers, Insurance for Oil Imports).

D.Trampın 2018-ci ildə sanksiyaları bərpa edəcəkləri açıqlamasından sonra rəsmi Tehran, Tramp administrasiyasını sanksiyalardan çəkindirmək üçün tankerlərin gediş-gəliş nəqliyyatını cənub-şərq sahilində yerləşən Hörmüz boğazına bağlayacağı ilə hədələyir. Dəniz yolu ilə satılan neftin təxminən 30%-i və qlobal **mayeləşdirilmiş qaz** (LNG) ticarətinin isə 30%-dan çoxunun keçdiyi Hörmüz boğazı-yalnız İran üçün deyil, həm də digər neft və qaz ixrac edən Körfəz ölkələri üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.Şübhəsiz ki, Trampın sanksiya qərarının təsirlərinin ən aydın və sürətlə göründüyü sahə neft qiymətləridir.May ayında İran neftinə qarşı sanksiyalar tətbiq ediləcəyi xəbərinin təsiri ilə neft qiymətləri bahalaşmağa başladı. Nəticədə, Brent markalı neftin barel qiyməti

4 ildən sonra ilk dəfə 2018-ci ilin oktyabr ayında 80 dollarlıq bandı keçdi (Post-Sanctions Iran and Regional Energy Geopolitics, 2016).

Nəticə

5 noyabr 2018-ci ildə neft sektoruna qarşı qüvvəyə minən sanksiyalar hələ tətbiq olunmağa başlamadan, elan olunduğu gündən İranda neft istehsalı və ixracı həcminin azalmasına səbəb olmuşdur. Bu proseslər sanksiyalardan kənar qalan təbii qaz sektoruna da təsir etməyə başladı. Bunun ən bariz nümunəsi, Fransız enerji nəhəngi Total-ın Trampın açıqlamalarından sonra İranda Cənubi Pars qaz layihəsinin 11-ci mərhələsində aparılan işlərdən geri çəkilməsidir. Bu məqamdan sonra beynəlxalq ictimaiyyət baxımından layihəni daha diqqətçəkən edən şey,Total-ın layihədən çıxması ilə səhmlərinin layihəni icra edən konsorsiumun tərəfdaşlarından biri olan Çin Milli Neft Şirkəti tərəfindən alınmasıdır (The Future of the Petroleum Sector in Iran, by Bijan Khajehpour, 2018). Bu alışdan sonra Çin şirkətinin payı yüzdə 80%-ə yüksəldi. Bu hadisə ilə ABŞ-ın dolayı yolla Orta Şərqdə Çin təsirinin artmasına yol açdığını söyləmək olar. Sanksiyalardan sonra İrandan neft almağa davam edəcəyini açıqlayan Çin zəngin neft və təbii qaz ehtiyatları ilə seçilən bölgədəki təsirini artırmaqdadır. Bu mənzərənin bir o qədər də bəhs olunmayan başqa bir tərəfi də var. Hansı ki, sanksiyaların ABŞ-ın enerji ixrac etdiyi bazarları artırmaq üçün yenidən tətbiq edilməsi. Məqsəd ABŞ-ı enerji idxalçısından enerji ixracatçısına çevirməkdir (Akkaya, İbrahimli, 2019).

Ədəbiyyat

1. Country Analysis Brief. (2018). Iran, EIA, 9 April.
2. Nəvazəni, B. (2004). ABŞ-ın İİR-na qarşı siyasətinin prinsipləri (1979-2001). Tehran, İslam İnqilabı sənədləri mərkəzi, 129 s.
3. Məbadi, H. (2002). İran İslam İnqilabından sonra ABŞ-İran arasında münaqişələr. Tehran, İslam İnqilabı sənədləri mərkəzi, 93 s.
4. İran regionda geosiyasi faktor kimi. (2019). ABŞ-Aİ-Rusiya "üçbucağı"nın ziddiyyətləri fonunda, Bakı, 20 may.
5. Energy Intelligence. (2018). World Crude Oil Data – Iran, January.
6. Facts Global Energy. (2017). Iran's Oil and Gas Annual Report, December.
7. Inferences on Iranian Energy Policy After. (2017). "Joint Comprehensive Plan of Action". 553-564s.
8. Exclusive: India Allows State Refiners to Use Iran Tankers, Insurance for Oil Imports
9. Post-Sanctions Iran and Regional Energy Geopolitics. (2016). Serhan UNAL, Publication. 5th of February.
10. The Future of the Petroleum Sector in Iran, by Bijan Khajehpour. 2018.
11. Akkaya, S., İbrahimli, H. (2019). Iran's Rise to Regional Power

Göndərildi: 04.05.2021 Qəbul edildi: 11.07.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/56-58

Tahmina Shahin Alizada
Baku State University
master student
tahminaalizadeh@mail.ru

FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF MARINE INSURANCE

Abstract

The article describes the fundamental principles of marine insurance. It mainly examines the principle of "utmost good faith" which is the cornerstone of insurance law. The main aim of an article is to help the reader to gain basic knowledge and understanding of the legal principles of marine insurance. The fundamental principles governing marine insurance are very helpful in the assessment of loss and the claim in the maritime insurance industry. As in all contracts of insurance on the property, also marine insurance contract is based on the fundamental principles.
Keywords: *marine insurance, Marine Insurance Act 1906, principles of marine insurance, utmost good faith, insurable interest*

Təhminə Şahin Əlizadə
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
tahminaalizadeh@mail.ru

Dəniz sığortasının əsas prinsipləri

Xülasə

Məqalədə dəniz sığortasının əsas prinsipləri təsvir edilmişdir. O, əsasən sığorta hüququnun təməl daşı olan "ən yaxşı niyyət" prinsipini araşdırır. Məqalənin əsas məqsədi oxucuya dəniz sığortasının hüquqi prinsipləri haqqında əsas bilik və anlayış əldə etməyə kömək etməkdir. Dəniz sığortasını tənzimləyən fundamental prinsiplər dəniz sığortası sənayesində zərərin və iddianın qiymətləndirilməsində çox faydalıdır. Bütün əmlak sığortası müqavilələrində olduğu kimi, dəniz sığortası müqaviləsi də fundamental prinsiplərə əsaslanır.
Açar sözlər: *dəniz sığortası, Dəniz Sığorta Qanunu 1906, dəniz sığortası prinsipləri, ən yaxşı niyyət, sığortalana bilən maraq*

Introduction

An insurance policy is a contract that is concluded between the policyholder and the insurer. The policyholder pays a premium, in return, the insurer provides the agreed insurance cover. One of the fields of insurance is marine insurance, and marine insurance is an ancient and essential commercial device. Marine insurance plays an important role not only in domestic trade as well as in international trade. But, firstly what is marine insurance? Marine insurance is stated in the Marine Insurance Act 1906 (MIA 1906) as a contract 'whereby the insurer undertakes to indemnify the assured, in the manner and to the extent thereby agreed, against marine losses, that is to say, the losses incident to marine adventure' (1).

This definition contains two important conceptions: indemnification, and marine adventure. The fundamental idea of marine insurance, as with all other insurance, is to indemnify the insured against the loss he has incurred from an insured risk. This is the general rule; there may be particular and limited exceptions. From this general rule, further important principles follow (2).

So, marine insurance is a form of general insurance policy covering the loss or damage of ship, cargo, hull, or any other equipment and transport between the point of origin and final destination of the voyage. It works as a contract where the insurer undertakes the responsibility to indemnify the

insured (policyholder) in case of any damage or loss as mentioned in the policy (3). Perils covered under marine insurance contract are the following: loss due to bad weather; loss due to fire; loss due to pirates attack; loss due to high waves and collision.

And exclusions are these: loss or expenses proximately caused by delay; loss or damage due to willful misconduct; loss or damage due to unsuitable or defective packaging (4).

There are mainly five fundamental principles are derived from the Marine Insurance Act, 1963 govern the marine insurance contracts:

Principle of Utmost Good Faith (Uberrimae Fidei): There's no clear definition of 'utmost good faith'. It is defined in Robert W Strain, Reinsurance, as 'firm adherence to promises made to another, including disclosure of all relevant facts, and complete trust in the fidelity of the other'. Black's Law Dictionary defines this phrase as follows: 'Honesty of intention and freedom from knowledge of circumstances which ought to put the holder upon inquiry. Honesty of purpose, freedom from intention to defraud, and, generally speaking, being faithful to one's duty or obligation'. Marine insurance is based on an important principle that is the crown area of this law, "Utmost Good Faith". It is laid out in Section 174 of the Marine Insurance Act 1906. It is the responsibility of the shipowner or freight owner to declare the facts, expectations, and beliefs to the insurer before or at the time of conclusion of the insurance contract. The insured must disclose any material fact known to him before the contract is signed. According to the Marine Insurance Law of 1906, the financial situation is known to the insured and the insured is considered to know every situation that needs to be known by him. The effect of not declaring a material event by the insurer causes the other party, which is the insurer, to avoid the contract. This happens because the marine insurance contract is a contract of good faith. It is very important for the insured not to make any misrepresentation, as it may lead to contract avoidance, so if the insured does not make any statement or misrepresentation, the insurer may avoid the contract from the beginning of the contract. Marine insurance contracts like any other contract follow the 'offer' and 'acceptance' procedure. Due to the features of the insurance market, marine insurance contracts have a higher degree of credit, especially when both parties have to fulfill their 'duty of utmost good faith' (5).

Insurance is Uberrimae Fidei -this is an important feature that should apply to all policies, regardless of risk or subject matter. The marine insurance contract based on utmost good faith principle. If one of the parties doesn't follow this principle another party can terminate the contract. Lord Stephenson stated that "it is enough that much more is required of both parties to the insurance contract than simply the absence of bad faith".In the contract, the underwriter trusts the representation and acts in confidence that it is not misleading or that circumstances do not exist, at which time the contract becomes invalid and the underwriter can terminate the contract. Likewise, the contract would be null and void against the in-surer if he concealed; as if he had insured the ship on a voyage that he knew was coming, and the action will be false to get the premium back. In Banque Keyser Ullmann V Skandia, Judge Steyn noted that the obligation "not only to refrain from bad faith, but also in a positive sense to observe the utmost good faith ..." Thus, the duty of good faith must be followed by both parties until the contract is completed.

The Marine Insurance Act 2015 (UK) improved the regime for the duty of good faith. With this Act duty of good faith changed as duty of fair presentation (6).

Principle of Insurable Interest: The principle of insurable interest is another important legal principle. The principle of insurable interest states that the insured must be able to incur financial losses in the event of a loss. A valid insurance contract can be concluded by a person only if he has an insurable interest in the subject matter of insurance, that is if he is interested in a marine adventure. Thus, the shipo-wner, cargo owner, and the person who provided the loan secured by the ship or any goods arriving on the ship, and even the insurer of the ship or cargo, have an insurable interest within their multiple interests (7).

Principle of Proximate Cause (Causa Proxima): Proximate cause simply means the nearest cause of loss. Application of this principle is very difficult according to the different kinds of maritime perils. To make the insurer liable the insured must prove these: 1) the loss is caused by maritime perils; 2) the peril is insured against in the policy, and 3) the peril insured against is the proximate cause for the loss sustained. This principle implies that the insurer becomes liable to pay for loss if the insured peril or risk is the proximate cause of loss (Zhu, 2020: 99-107).

Principle of Indemnity: This principle is one of the most important legal principles in insurance. It states that the insurer agrees to pay no more than the actual amount of damage. In other words, we can say that the insured should not profit from losses. Most of the property and liability insurance contracts are indemnity contracts. If a covered loss occurs, the insurer does not have to pay more than the actual amount of the loss.

*Principle of Subrogation:*This principle deeply supports the principle of indemnity. Subrogation means the replacement of the insurer in place of the insured to claim indemnity from the third party for damages covered by the insurance. Thus, the insurer has the right to recover from a reckless third party any payments for damages made to the insured. In marine insurance, subrogation is applied only after the loss has been paid. The insurer is only entitled to recover the amount he paid with rights and remedies (Costabel, 2017: 49).

Upon payment of full damage, the insurer has the right to take over the ownership of the insured object. The right is granted to him by refusal (not based on a subrogation right), and as a result, if the property is subsequently saved or returned, the insurer has the right to withhold all proceeds from the sale, even if they may exceed the amount paid, always assuming the property is fully insured and that the assured was not bearing part of the risk himself (10).

Conclusion

So, marine insurance is needed to maintain the risks in marine activities and it is a form of general insurance policy covering the loss or damage of ship, cargo, hull, or any other equipment and transport between the point of origin and final destination of the voyage. It works as a contract where the insurer undertakes the responsibility to indemnify the insured (policyholder) in case of any damage or loss. Marine insurance is governed by its fundamental legal principles. The article attempted briefly discuss these principles especially the principle of "utmost good faith" (Levin, 2002: 456-460). The Marine Insurance Act 2015 (UK) became the start of a modern period for insurance law. So, the Act improved the regime for the duty of good faith by transitioning to the duty of "fair presentation" from traditional doctrines of utmost good faith in the Marine Insurance Act 1906 in the UK.

References

1. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Edw7/6/41/section/4
2. https://www.lexisnexis.co.uk/legal/guidance/marine-insurance-general-principles
3. https://www.tradefinanceglobal.com/freight-forwarding/marine-insurance/
4. https://www.gicouncil.in/insurance-education/types-of-insurance/marine/
5. https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID
6. https://www.lawteacher.net/
7. Zhu, M. (2020). The Utmost Good Faith in Maritime Insurance: The Nature. Beijing Law Review, 11, 99-107.
8. Costabel, A., (2017). Utmost good faith in marine insurance: A message on the state of the dis-union, 48 (1) J.Mar. L. & Com. 1.
9. https://www.jus.uio.no/lm/england.marine.insurance.act.%201906/doc.html
10. Levin, A. (2002). Duty of utmost good faith in The United States. International Business Lawyer, 30(10), 456-460.

Received: 02.06.2021 Accepted: 18.08.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/59-62

Nihad Niyazi Zeynalov
Baku State University
master student
zeynalov1466@mail.ru

THE ISSUE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE DIGITAL WORLD

Abstract

The article showed that the issue of intellectual property is a modern problem, and although there are many different views on the problem in this modern era, the main controversy has emerged from two perspectives. In the digital world, there are points where both groups advocate and oppose intellectual property. There is a general consensus that intellectual property promotes innovation and that producers need some degree of protection to be rewarded for their work. What they do not agree on is the extent of intellectual property rights and how long this restriction will last. The concept of intellectual property is used in the economic literature to refer to intangible assets in the hands of economic actors. In the legal literature, this concept corresponds to "intellectual property rights".

Keywords: *intellectual property, information, technology, communication, security*

Nihad Niyazi oğlu Zeynalov
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
zeynalov1466@mail.ru

Rəqəmsal dünyada əqli mülkiyyət hüquqları məsələsi

Xülasə

Məqalədə göstərilirdi ki, əqli mülkiyyət məsələsi müasir problemdir və bu müasir dövrdə problemlə bağlı çoxlu müxtəlif baxışlar olsa da, əsas mübahisə iki prizmadan üzə çıxıb. Rəqəmsal dünyada hər iki qrupun əqli mülkiyyəti müdafiə etdiyi və ona qarşı çıxdığı məqamlar var. Əqli mülkiyyətin innovasiyaları təşviq etdiyi və onların əməyinin mükafatlandırılması üçün istehsalçıların müəyyən dərəcədə müdafiəyə ehtiyacı olduğu barədə ümumi fikir var. Onların razılaşa bilmədikləri əqli mülkiyyət hüquqlarının həcmi və bu məhdudiyyətin nə qədər davam edəcəyidir. İqtisadi ədəbiyyatda əqli mülkiyyət anlayışı iqtisadi subyektlərin əlində olan qeyri-maddi aktivlərə istinad etmək üçün istifadə olunur. Hüquq ədəbiyyatında bu anlayış “intellektual mülkiyyət hüquqları”na uyğun gəlir.

Açar sözlər: *əqli mülkiyyət, informasiya, texnologiya, rabitə, təhlükəsizlik*

Introduction

Relevance of the article. The communication revolution and the spread of information technology are closely linked to globalization. As stated, it would not be wrong to start the history of globalization in this sense with computer and communication revolutions. Extraordinary developments in communication are the infrastructure of globalization. In this way, events happening all over the world, political, economic, and so on. Developments can be learned all over the world in a very short time. As a result of this process, miles of miles are reduced to almost zero, and physical barriers and political boundaries are virtually eliminated. One of the main determinants of globalization is the transmission of data production at an unprecedented rate. For this reason, today's information age is called the information society.

The main purpose of the article. Intellectual property law is designed to protect the legitimate rights of those who produce original works and thus provide incentives for that work. Intellectual property is protected through laws on copyright, patents and trademarks. There are a number of major challenges facing us as to how we may protect intellectual property in the expression of ideas and information in an electronic world as compared with the traditional expression of those ideas by material means. Information and ideas are different from material goods in that they can be shared, sold, copied and used without at the same time consuming them. New and emerging technologies, however, are causing that link to be broken for an increasingly large set of ideas and information sources. Many of these information sources, especially in the biodiversity arena, are just beginning to assert their importance as providers of the underlying information upon which much of our future life and existence will be based. The Internet poses interesting challenges for owners, creators, sellers and users of intellectual property. It allows us to copy information essentially for free and it is often easier to copy information than it is to find it. Powerful industry, commerce and law groups are behind the idea of modifying the present system. A manifestation of this approach can be seen in recent US pressure in trade forums for Japan, China and India to prosecute CD 'pirates'. A recent meeting of OECD countries in Canberra (IPTF 1996) largely supported this approach. Protecting one's intellectual property is important but is not always an easy thing to do. This is especially so where the information is in an electronic form and is made available over the Internet. Not only is illegal copying easy, but the decentralised nature of the Internet and the fact that it transcends international boundaries makes it difficult to enforce existing copyright laws. It is interesting, however, that the "friends" network on the Internet does often quickly let one know if someone is copying ones material illegally. To find information on copyright and the Internet is easy - to sort out the valuable from the not so valuable information is, however, much more difficult. A number of discussion groups have been set up on the Internet to discuss issues of copyright and electronic publishing and these produce thousands of pages of discussion each year. Researchers point out that in developed countries, such as the United States and Japan, different concepts have been conceptualized to define society when radical changes occur in terms of structural features. Although Bell's "Post-Industrial Society" was generally accepted from these concepts in the early days, Drucker's notions of "Information Society" were widespread. As Bell points out in the information society, theoretical knowledge comes to the fore, knowledge becomes a strategic source in terms of factors of production, and the database service sector ranks first in the distribution of sectors within the economic structure. The production of theoretical and systematized information technologies in the information society is questionable. Intellectual rights are one of the issues that need to be addressed today, as content sharing is done freely through technology-based tools. This work focuses on new media and intellectual property. With the new media, the existence of intellectual injustices in intellectual property becomes a problem, and a discussion based on two main views is held (Imanov, 2020: 62).

Today, in the context of globalization of production processes and markets, the loss of borders in the circulation of capital, goods, and services, rapid advances in communications and information technology in all spheres of life, almost all world societies, global trade, and the need for international regulation and standardization. To express intellectual property rights; Legal terms such as "intellectual rights", "copyright", "industrial rights", and "industrial property rights" are used. With all these conditions; It is intended to explain the rights granted to individuals over any product created as a result of intellectual labor or effort. Intellectual property rights in a broad sense cover both copyright and industrial rights (Imanov, 2020: 64-65).

The concept of intellectual property is used in the economic literature to refer to intangible assets in the hands of economic actors. In the legal literature, this concept corresponds to "intellectual property rights". When the subject is evaluated from the point of view of economic literature, it is seen that intellectual property encompasses both some intellectual products and signs with different names. While some intellectual products are dominated by cultural and artistic aspects, others are dominated by the technological aspect. Typical examples of different names and symbols are brands. Geographic indexes, internet domains, trade, and referral names can be added to this group. From the point of view of legal literature, it would be wrong to say that all these values can directly benefit from the protection of

intellectual property. Intellectual property rights are recognized only in values that are covered by protection in the relevant regulation and meet the established conditions of protection (Kharitonova, 2018: 15-21).

The concept of intellectual law refers to the rights in works or works created as a result of mentally creative thought. Intellectual property rights correspond to the terms "intellectual property / propriété intellectuelle", which means intellectual property in English and French. The word "copyright" in the literature means "copier" (Ivanov, 2017: 78-93).

The UK is the first country to regulate intellectual property as a developed law. According to Samuelson, the first regulation that gave the right to the owner of the work was the Queen's Act, passed in England in 1709. According to the Basic Law, it puts an end to the sovereignty of bookstores, which have been monopolized in England for years. In this case, it will promote free competition between publishers and bookstores (Bentley, 2004). The law, which was enacted to protect the rights of authors, not publishers, forms the philosophical basis of modern intellectual law. After the French Revolution of 1789, the privileges of publishers on the work were completely abolished and the owner of the work was recognized as the intellectual property right on work, the right of protection was granted after 10 years, the first international agreement on his life, intellectual property rights was the Berne Convention signed by the country. Other important international agreements on intellectual property; The Paris Agreement of 1883, the World Intellectual Property Agreement of 1952, and the Agreement on Trade-Related Intellectual Property Rights (WTO TRIPS), one of the annexes to the World Trade of Organization (WTO) in 1995 (Malwad, 2013).

There are various reasons for copyright infringement related to the use of electronic publications on the Internet. Ease of reproduction is the primary nuance in the implementation of these processes. Each e-publication can be easily reproduced on the Internet, reaching a wider audience. This means that the work can be reproduced without permission, which is a clear violation of copyright. As each work published on the Internet reaches a wider audience, it increases the use of unauthorized work. In terms of copyright, the ability to easily reproduce and distribute a work published in electronic format via the Internet creates some advantages for both the producer and users who want to use the work, on the other hand, it creates negative elements. The easy distribution of work in this environment increases its use, thereby increasing copyright infringement. In carrying out this process, the Internet, with its non-legal structure, complicates legal regulation. The Internet, which does not belong to any legal entity, complicates legal regulation. It is very difficult to identify the perpetrator and prevent this violation with violations on the Internet. Since the Internet is perceived as an environment of freedom, it is necessary to prevent the development of legal and technical regulations. These are just some of the goal-setting shareware that you can use.

Intellectual works can be easily copied and distributed on the Internet, especially on social media, with the help of technology, and in this situation, the rightful owners do not get the value of their labor and time to produce intellectual works. The problem of intellectual property rights is one of the most complex issues we face as a society. It shows us that there are significant economic and ethical concerns about these rights. Therefore, it is emphasized that any information is initially produced at a high price, can be easily reproduced and shared with others after production, and can be transmitted to others, unlike products that have a physical presence, and is difficult to maintain. In this case, if people use that information, it is difficult to get a reasonable price.

In line with the widespread use of the Internet, measures have been developed within the law. The widespread use of social media and its impact on mass organizations have brought a new dimension to accountability. According to social media posts, the extent of legal and criminal liability and whether sharing someone else's content is a legal issue has recently become an important topic on the agenda (Voinikanis, 2016: 9-16).

Conclusion

Today, broadcasting has undergone a major change and transformation in line with developments in the technical communication environment. YouTube, Instagram, Facebook, blogs, etc. Through the media, ordinary people have become potential broadcasters and content producers. In addition to

ordinary people, the content of the existing online newspaper is often used. Content and intellectual property rights management is an important issue in today's world of sharing culture.

Should rights, such as the distribution, distribution, and reproduction of the content produced, belong solely to the producer, or is it possible for the content to be circulated within a culture of sharing, regardless of the producer? Where should copyright begin and end, and where should content sharing begin and expand in the context of freedom of expression? These questions can be answered by considering copyright and freedom of expression together and reconsidering the boundaries of these concepts. How should these two concepts be protected together? First of all, ways must be found for this.

While the Internet is a difficult area to regulate, restrictions on freedom of expression are not welcomed by some. According to them, the Internet environment, especially new and social media, ie today's new electronic information society, must have a structure that promotes freedom and creativity. At the same time, the discussions showed that the opinion of the authors is as important as development and creativity for the protection of property, the sustainability of the system, and the prevention of violations.

In the information society, the production and dissemination of information take place in a limited number of seconds through communication technologies and, most importantly, can be disseminated throughout the world at the same time as production. For this reason, it is inevitable that there will be some regulations in this area to prevent various violations of intellectual property rights and to protect constitutional rights. However, various regulations under the guise of copyright, internet, new and social media should not violate people's freedom of expression, but should also agree to balance the rights of producers with the rights of users.

References

1. Imanov, K. (2020). Chairman of the Board of the Intellectual Property Agency of the Republic of Azerbaijan. Intellectual property at the present stage (protection and enforcement of rights). Baku.
2. Kharitonova, Yu. (2018). The legal meaning of fixing an intellectual right with the help of distributed ledger technology. Law and economics. No. 1.
3. Ivanov, A. (2017). Compulsory licensing for innovative development: On the need to balance the regime of intellectual property rights. Law. No. 5.
4. Bentley, N. (2004). Distributed Intellectual Property Rights Available at http://www.commonrights. com (Accessed on 05-01-2013)
5. Malwad, N., Anjanappa, M. (2013). "IPR in digital environment: issues of concern to library community" Available at http://ir.inflibnet.ac.in/handle/1944/130 (Accessed on 01-02)
6. Voinikanis, E. (2016). Paradigm approach to the study of intellectual rights: Dis...... Dr. jurid. Sciences. 193.
7. https://eufordigital.eu/az/managing-intellectual-property-rights-for-digital-innovation-meeting-a-key-challenge-for-innovative-smes
8. http://copat.gov.az/docs/Nesrler/AZE/%C6%8Fqli%20M%C3%BClkiyy%C9%99t/Eqli_Mulkiyyet_muasir_merhelede.PDF?_t=1591605272

Received: 09.06.2021 Accepted: 11.08.2021

DOI: 10.36719/2706-6185/04/63-67

Gulzada Ilham Mirzamammadova
Baku State University
master stdudent
gulzada.mirzamammadova@bsu.edu.az

THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF ORGANIZATIONS GENERATED FROM THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA AND THEIR EFFICIENCY CONTRIBUTING THE CURRENT DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL SEABED AREA

Abstract

This article discusses the establishment of new organizations by the adoption of UNCLOS, their functioning mechanism and mandates given by UNCLOS. Regarding enforcement, the ISA's most important power under UNCLOS is its decision-making power to grant exploration and future exploitation contracts after evaluating a plan of work submitted by the contractor candidates. So far, the major attention given to the functions of the bodies within International Seabed Authority. It is elucidated which function is more essential and to what extent their responsibility has been distributed. At the end also the other two functions have been discussed without going to the deep and finally came up the result on the efficiency of the organization, particularly the International Seabed Authority.

Keywords: *United Nations Convention on the Law of the Sea, seabed area, development, International Seabed Authority, marine environment*

Gülzadə İlham qızı Mirzəməmmədova
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
gulzada.mirzamammadova@bsu.edu.az

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dəniz Hüququ Haqqında Konvensiyasından yaranan təşkilatların institusional çərçivəsi və onların səmərəliliyi beynəlxalq dəniz dibi sahəsinin cari inkişafına töhfə verir

Xülasə

Bu məqalədə UNCLOS-un qəbulu ilə yeni təşkilatların yaradılması, onların fəaliyyət mexanizmi və BMHS tərəfindən verilən səlahiyyətlər müzakirə olunur. Tətbiqlə bağlı BŞTİ-nin UNCLOS çərçivəsində ən mühüm səlahiyyəti onun podratçı namizədlər tərəfindən təqdim edilmiş iş planını qiymətləndirdikdən sonra kəşfiyyat və gələcək istismar müqavilələri vermək üçün qərar qəbul etmə səlahiyyətidir. İndiyə qədər Beynəlxalq Dəniz Dibi Təşkilatının tərkibində olan qurumların funksiyalarına əsas diqqət yetirilmişdir. Hansı funksiyanın daha vacib olduğu və onların məsuliyyətinin nə dərəcədə bölüşdürüldüyü aydınlaşdırılır. Sonda digər iki funksiya da dərinə getmədən müzakirə edildi və nəhayət təşkilatın, xüsusən də Beynəlxalq Dəniz Dibi Təşkilatının səmərəliliyi ilə bağlı nəticə ortaya çıxdı.

Açar sözlər: *Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dəniz Hüququ Konvensiyası, dəniz dibi ərazisi, inkişaf, Beynəlxalq Dəniz Dibi Təşkilatı, dəniz mühiti*

Introduction

As the result of huge discussions in the process of codification the rules in the field of law of sea, finally in the third United Nations Conference in 1982, the United Nations Convention on the Law of the Sea (hereinafter "UNCLOS" or the Convention) has been adopted which replaced

1958 Convention on the High Seas. It is worth to note that underlying discussions around the UNCLOS went on between 1973-1982 but even now some provisions of the Convention still remain debatable particularly in respect of part XI of the UNCLOS. Part XI of UNCLOS provides most of the rules relevant to the seabed area (hereinafter the "Area"), and Annex III covers the basic conditions for prospecting, exploration and exploitation in the Area (IA, Annex sections). However, some of developed States' dissatisfaction with some Part XI provisions particularly United States, such as compulsory transfers of technology (Article 5 of Annex III), led them to refuse to ratify it. Then, in 1994, the Implementing Agreement on Part XI (IA) was adopted, after which UNCLOS entered into force. Therefore,the current constituent instruments of the Area are both UNCLOS and IA. Argumentation around part XI of the Convention pertains provisions of management of the Area's resources which declared as the common heritage of mankind and historically, if something common then there is an obvious dispute over that. The debatable provisions of UNCLOS in regard of part XI is major issue and stipulates its broad analysis and examination (Rule 44 of Rules of Procedure of the Legal and Technical Commission). However, this article does not deal with the problems of collision of the interests of dissatisfied states but discuss the organizations those appeared with the adoption of the UNCLOS, the purpose and function thereof Witnessing that UNCLOS provided to establish three new organizations: International Seabed Authority, International Tribunal for Law of Seas Convention, and the Commission on the Limits of Continental Shelf. In this article I will go through with purpose and mandates of those organizations, their actuality and legitimacy in the present time (IA, Annex section).

The ISA Under the UNCLOS System

International Seabed Authority (hereinafter "ISA") has been created as an intergovernmental organization to supervise and authorize any activities conducted on the deep ocean floor in areas beyond the limits of territorial jurisdictions, which is announced as the common heritage or common province of mankind. So, the ISA is intended to act as the guardian of the Area for present and future generations, obligated to govern the use of mineral resources to be prospected or extracted from the Area and ensuring the effective protection of the marine environment (Harrison, 2011: 126).

According to Article 158(1) of the Convention ISA has three principal organs: Assembly, Council and Secretariat. The Assembly is the supreme policymaking organ of ISA, consists of all signatory States and has the supreme power. The Council shall consist of 36 members elected by the Assembly in accordance with IA, Annex section 3(15) which takes into account various matters, such as the balance between developed and developing States, as well as geographical distribution (Thirteen twentieths of sponsoring Sates, namely, Brazil, People's Republic of China (PRC), United). The Secretariat is led by the Secretary General and carries out the day-to-day tasks set out by the Assembly and the Council. Aside from these three main organs, Article 163 establishes two subsidiary organs of the Council: The Economic Planning Commission (EPC) and the Legal and Technical Commission (LTC). The EPC is mandated to handle the ISA's financial activities and the LTC controls legal and technical matters, including supervising the exploratory and mining activities. However, pursuant to IA, Annex section 1(4), the EPC's functions currently are being performed by the LTC (Kingdom, Singapore, Tonga, Germany, India, France, Japan, Republic of Korea, Russian Federation, Czech). The LTC's function are provided for in Article 165, which grants it wide discretion. Therefore, the LTC's activities are important to prospecting, exploration and exploitation in the Area. As described above, the ISA has the legislative jurisdiction over the Area to establish a mining code. In this process, the LTC, Council and Assembly work together to establish codes. First, the LTC is tasked with developing and drafting the relevant regulations. The LTC usually adopts its products by consensus, although a majority vote is acceptable. Then, the Council scrutinizes the LTC's drafts, and, when accepted, the decisions are reached by consensus (Republic and Poland are members of the Council in, 2018). Last, the Assembly decides whether to approve the Council's drafts, and if not, returns them to the Council for review. The Assembly is expected to adopt mining codes by consensus, but, when that is not achieved, adoption may occur by a two-thirds vote. However, the drafts adopted by the Council are provisionally effective without the Assembly's approval, and there is no timeframe for the Council's reconsideration if they are

rejected; therefore, the Council could indefinitely apply the provisional form of the regulations (For example, Rena Lee is a staff of Singapore government and Nobuyuki Okamoto is a staff of Japan Oil, 2018). In this context, it must be noted that the composition of members of the LTC and the Council indicates that they may find more interest in developing mineral resources in the Area than protecting the marine environment. This is because most of the sponsoring States are members of the Council as of 2018, and some members of the LTC concurrently work for sponsoring States or contractors. Nevertheless, considering a limited number of experts in this field and scarce financial support for the LTC members, the additional post of an LTC member seems inevitable or even desirable from the practical perspective at the current stage (The Legitimacy of the international Seabed Authority and the way it accepts the involvement of non-state actors in governing the Area, 2019: 332).

No legal activity can take place in the Area without the consent of the ISA, granted in the form of contracts signed between interested public or private parties and the Council. The groundwork for the signing of contracts was laid out in the year 2000 with the adoption of the regulations to be followed in any future procedure to locate and evaluate mineral deposits. The seabed regime only became operational in 2001, once the first applications were examined and the contracts were signed. To date, a total of 26 contracts have been approved for the exploration of the deep seabed, while the ISA is currently working on the draft for further regulations regarding the extraction of resources. It is worth mentioning that hitherto no operations in international waters were undertaken outside of this regime and that the regulations are abided by those states that are not yet parties to UNCLOS (The legitimacy of International Governance, 93).

In 2019, one-quarter of a century has passed since the establishment of the ISA. The ISA's mandate is to develop mineral resources in the seabed and ocean floors and subsoil thereof, beyond the limits of national jurisdiction i.e., in the Area, to foster economic development. Although the ISA initially was expected to focus on developing resources immediately after the UNCLOS went into effect, it has become clear that it will take some time before some of the resources can be exploited because of technological reasons (Wolfrum, 2008: 9). Despite the delay in exploitation, the ISA has established many regulations for future exploitative activities to date. Given its strong power over activities in the Area, it is necessary or, at least, highly desirable that the ISA is perceived as legitimate. Rüdiger Wolfrum's interpretation of the relevant UNCLOS provisions perceives the ISA as an international administration, with legitimacy based on State Parties' consent and the elaborate dispute settlement procedure (See Tanaka, 2015: 182-183).

The ISA is an organization as powerful as a sovereign State in some sense. Its competence is similar to a legislative and enforcement jurisdiction. Regarding its legislative jurisdiction, Article 17 of Annex III provides that the Authority shall adopt and uniformly apply rules, regulations and procedures in accordance with article 160, paragraph 2(f)(ii), and article 162, paragraph 2(o)(ii), for the exercise of its functions as set forth in Part XI on, inter alia, the following matters. Those matters are things related to administrative procedures for prospection, exploration and exploitation in the Area. Moreover, the ISA is expected to adopt appropriate rules, regulations, and procedures to protect marine environment and human life. This obligation is predicated on the ISA's competence to fulfill it (UNCLOS, 145-146).

Regarding enforcement, the ISA's most important power under UNCLOS is its decision-making power to grant exploration and future exploitation contracts after evaluating a plan of work submitted by the contractor candidates. According to Article 153(3) of UNCLOS, the ISA decides whether to authorize and any conditions for authorization of activities in the Area. The ISA is given the authority to sanction contractors that violate their authorized contracts under Article 18(1) of Annex III, which gives the ISA authority to suspend or terminate contracts seriously violated by contractors. Further, Article 18(2) authorizes the ISA to impose monetary penalties proportionate to the seriousness of a violation (UNCLOS, 145).

The ITLOS Under the UNCLOS System

As described above, the ISA is obliged to protect marine environments and human life from being harmed by the activities it approves. Regarding protection of the marine environment, it is particularly required to pay attention to «the need for protection from harmful effects of such

activities as drilling, dredging, excavation, disposal of waste, construction and operation or maintenance of installations, pipelines and other devices related to such activities» as well as «the prevention of damage to the flora and fauna of the marine environment» (ITLOS, 2011: 130). In addition, Article 17(2)(f) of Annex III expands the scope of this obligation to include prevention of harmful effects from «shipboard processing immediately above a mine site of minerals derived from that mine site». This obligation of the ISA to protect and conserve marine environments seemed strengthened in 2011 by the Advisory Opinion of the Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS) which is based in Hamburg, Germany. The Tribunal has jurisdiction over any dispute concerning the interpretation or application of the Convention, and over all matters specifically provided for in any other agreement which confers jurisdiction on the Tribunal (Statute, article 21) (International Seabed Authority, 2015). According to ITLOS's founding statute, the Tribunal has a set of 21 judges who serve from a variety of states parties, "according to a method that intends to assure an equitable geographical representation". Unlike UNCLOS and IA, ITLOS's advisory opinions are not legally binding. However, because a function of the Seabed Dispute Chamber is in its jurisdiction over the dispute with respect to activities in the Area, its opinions are authoritative. Actually, ITLOS's opinions was required in order to confirm the scope of responsibilities and obligations of sponsoring State. Therefore, the implication for the ISA's obligations is limited. However, the ITLOS pointed out that ISA regulations take a precautionary approach, and, therefore, the ISA is expected either to repeat or further develop that approach in its future regulatory efforts (The PEW Charitable Trusts, 2017).

The CLCS Under the UNCLOS System

According to article 3 of the Annex II of UNCLOS, Commission on the Limits of Continental Shelf (hereinafter CLCS) has been assigned to play mainly two significant roles in the establishment of the outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles. Second, the CLCS may upon request also provide scientific and technical advice to the Coastal State in its preparation of its submission of the claim. Under the Convention, the coastal State shall establish the outer limits of its continental shelf where it extends beyond 200 M on the basis of the recommendation of the Commission. The Commission shall make recommendations to coastal States on matters related to the establishment of those limits; its recommendations and actions shall not prejudice matters relating to the delimitation of boundaries between States with opposite or adjacent coasts. he Commission ordinarily meets twice a year, in the spring and fall, at United Nations Headquarters in New York. The convening of these sessions and services to be provided are subject to approval by the General Assembly of the United Nations in its annual resolutions on oceans and the law of the sea (International Seabed Authority, 2017).

Conclusion

As seen from the above discussed mandates and activity of the organizations established under auspices of the UNCLOS the most important and decisive power is granted to ISA and the current development of the activities in the Areas directly reflects in which sense ISA effective and capable to govern the Area for present and future generations. Since LTC is mandated as managing organ inside ISA and it is composed from such persons, they also exercise within the scope of activity in contractor states. Apparently, there is conflict of interest at this manner and it can generate the slow development because of contradicting interests either inside or outside which is represented at the same face of subjects (Institutional Framework for the Province of all Mankind, 2018).

References

1. IA, Annex sections 3(2) and 3(6).
2. Rule 44 of Rules of Procedure of the Legal and Technical Commission.
3. IA, Annex section 3(3).
4. Harrison, J. (2011). Making the Law of the Sea: A Study in the Development of International Law, CUP. 126.

5. Thirteen twentieths of sponsoring Sates, namely, Brazil, People's Republic of China (PRC), United.
6. Kingdom, Singapore, Tonga, Germany, India, France, Japan, Republic of Korea, Russian Federation, Czech.
7. Republic and Poland are members of the Council in (2018). Webpage of the ISA, available at https://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Council/Council1996-2020.pdf (last visited 30th Oct.).
8. For example, Rena Lee is a staff of Singapore government and Nobuyuki Okamoto is a staff of Japan Oil. (2018). Gas and Metals National Corporation, one of Contractors sponsored by Japan; Webpage of the ISA, available at https://www.isa.org.jm/la-autoridad/legal-and-technical-commission (last visited 30th Oct.).
9. The Legitimacy of the international Seabed Authority and the way it accepts the involvement of non-state actors in governing the Area. (2019). Makoto Seta, 11 Dec, p. 332
10. The legitimacy of International Governance. A Coming Challenge for International Environmental Law», American Journal of International Law, vol. 93, 597.
11. Wolfrum, R. (2008). «Legitimacy of International Law and the Exercise of Administrative Functions: The Example of the International Seabed Authority, the International Maritime Organization (IMO) and International Fisheries Organizations», German Law Journal, vol. 9, 2054.
12. See Tanaka, Y. (2015). The International Law of the Sea, CUP, 2nd ed., 182-183.
13. UNCLOS, Art. 145 and 146.
14. UNCLOS, Art. 145 (1) (a) and (b).
15. ITLOS. (2011). Responsibilities and Obligations of States with Respect to Activities in the Area, Advisory Opinion, 1 February, ITLOS Reports, para. 130.
16. International Seabed Authority. (2015). "Authority Brochure", https://www.isa.org.jm/ sites/default/ files/files/documents/isabrochure.pdf.
17. The PEW Charitable Trusts. (2017). "Deep Sea Mining: The Basics". http://www.pew trusts.org/~/ media/assets/2017/02/deep_sea_mining_the_basics.pdf.
18. International Seabed Authority. (2017). "Draft Regulations on Exploitation of Mineral Resources in the Area". https://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Regs/DraftExpl/ISBA23-LTC-CRP3-Rev.pdf.
19. Institutional Framework for the Province of all Mankind. (2018). Lessons from the International Seabed Authority for the Governance of Commercial Space Mining. The International Journal of Space Politics & Policy, VOL. 16, NO. 1, 1-27

Received: 17.06.2021 Accepted: 15.08.2021

İÇİNDƏKİLƏR

Çapa imzalanmışdır: 26.06.2021
Kağız formatı: 60/84
H/n həcmi: 7 ç.v.
Sifariş: 402

https://aem.az saytında çap olunub.
Ünvan: Bakı şəh., Mətbuat prospekti, 529-cu məh.
Tel.: +994 50 209 59 68
+994 55 209 59 68
+994 12 510 63 99
e-mail: info@aem.az